



ÇOKMED

ÇOCUK KORUMA MERKEZLERİNİ
DESTEKLEME DERNEĞİ



Salgın ve Doğal Afetler Sırasında Çocukların Korunması

Çocuk Hakları Örgütleri İçin Bir İzleme Raporu



ÇOKMED

ÇOCUK KORUMA MERKEZLERİNİ
DESTEKLEME DERNEĞİ

www.cokmed.net



Salgın ve Doğal Afetler Sırasında Çocukların Korunması

Çocuk Hakları Örgütleri İçin Bir İzleme Raporu

SALGIN VE DOĞAL AFETLER SIRASINDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI

Çocuk Hakları Örgütleri İçin Bir İzleme Raporu

Hazırlayanlar

Prof. Dr. E. Tolga Dağlı

Seda Akço

Bürge Akbulut

Uzman Toplantılarına Katkı Sağlayanlar

Prof. Dr. Abdullah Karatay

SHU Arzu Tambulut

Prof. Dr. Aylin İlden Koçkar

Ayşe Beyazova

Dr. Azize Tiryakioğlu, MPH

Banu Ilgaz Yüçetaş

Dr. Başak Ekim Akkan

Dr. Bürge Elvan Erginli

Dr. Didem Yücel Elitez

SHU Dilem İğde

Doç. Dr. Dilsad Foto Özdemir

Prof. Dr. Emre Erdoğan

SHU Ergin Balcı

Ertan Karabıyık

SHU Eylem Aydın

Psk. Gökçen As Yurtsever

Psk. Görkem Demirdöğher Güller

Gözde Durmuş

Günay Afandiyeva

Irmak Akıncı Canbaz

Uzm. Dr. İclal Ayrancı Sucaklı

SHU Kadri Güngörür

Melda Akbaş

Doç. Dr. Meltem Dinleyici

Psk. Miray Korucu Keskin

Nebahat Boğut

Nesrin Karaduman

Dr. Öğretim Üyesi Neşe Şahin Taşğın

Doç. Dr. Nisa Eda Çullas İlarıslan

Doç. Dr. Özden Bademci

SHU Özge Özçiçek

Psk. Özge Şahin

Özlem Bağ

Prof. Dr. Pınar Uyan Semerci

Psk. Serkan Kahyaoğlu

Sibel Sabırlı

Doç. Dr. Şahika Gülen Şişmanlar

SHU Zeynep Mutlu

İstanbul, 2021



Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Çocuk Koruma Merkezlerini Destekleme Derneği (ÇOKMED) sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İçindekiler

Özet.....	6
Giriş.....	12

I

Salgın ve Doğal Afetlerin Ortaya Çıkardığı Risk Faktörleri	17
F1 Hizmetlerin kısıtlanmasına / durdurulmasına yönelik tedbirler alınıyor	17
F2 Binalar zarar gördükleri için yıkılıyor / boşaltılıyor	18
F3 Hizmet sunanlar arasında hastalananlar / hayatlarını kaybedenler oluyor	18
F4 Ekonomi küçülüyor / istihdam olanakları azalıyor.....	18
F5 Sosyal mesafe / izolasyon tedbirleri alınıyor	19
F6 Ebeveynler arasında hastalananlar / hayatlarını kaybedenler oluyor	19

II

Salgın ve Doğal Afetlerin Çocukları Koruyucu Çevre Üzerindeki Etkileri.....	20
S Sağlık kurumları ve hizmetleri yeterli çalışamaz hale geliyor.....	22
E Okullar kapanıyor / uzaktan eğitime geçiliyor	22
H Sosyal hizmetler yetersiz kalıyor.....	22
G Sosyal güvenlik hizmetleri yeterli ve zamanında sunulmuyor	22
K Ebeveyn stresi artıyor / bakım ve gözetim kapasitesi azalıyor / ortadan kalkıyor.....	23

III

Salgın ve Doğal Afetlerin Çocuk Koruma Hizmetlerinde Yarattığı Sonuçlar	24
S1 Çocuklara sunulan teşhis ve tedavi hizmetleri aksıyor.....	24
S2 Sağlık çalışanlarının risk altındaki çocukları fark etme, yönlendirme ve müdahale olanakları azalıyor.....	27
E1 Eğitim hizmetlerinin kalitesi düşüyor.....	27
E2 Çocukların eğitime erişimleri azalıyor	28
E3 Eğitim çalışanlarının risk altındaki çocukları fark etme, yönlendirme ve müdahale olanakları azalıyor	31
H1 Risk altındaki çocuklar fark ve tespit edilemiyor	31

H2 Risk altındaki çocuklara sosyal yardım ve destek hizmetleri sunulmıyor	32
H3 Korunma ihtiyacı olan çocuklara sunulan bakım ve destek hizmetleri aksıyor	33
G1 Çocuk yoksulluğu artıyor	34
K1 Evde çocuklara güvenli ve destekleyici ortam sunulmıyor	36

IV

Salgın ve Doğal Afetlerin Çocuklar Açısından Sonuçları	37
I Çocuklar hayatlarını kaybediyorlar / kalıcı beden ve ruh sağlığı sorunları yaşıyorlar	38
II Çocuklar yetersiz ve dengesiz beslenmeye bağlı gelişim sorunları yaşıyorlar	41
III Çocuklar yeterli akademik ve psiko-sosyal eğitim alamıyor / eğitimden kopuyor	42
IV Çocuklar çalıştırılıyor veya evlendiriliyor	44
V Çocuklar fiziksel, cinsel, duygusal veya dijital istismara maruz kalıyor	45
VI Çocuklar kaza, kaybolma, kaçınılma gibi güvenlik risklerine maruz kalıyor	48

V

Salgın ve Doğal Afetlerde Çocukların Korunmasına Dair Yasal Çerçeve	53
1 Genişletilmiş Bağışıklama Programı (GBP) Genelgesi	54
2 Aşı ile Önlenabilir İnvaziv Bakteriyel Hastalıklar Sürveyansı Genelgesi	55
3 Bulaşıcı Hastalıklar ile Mücadele Rehberi Genelgesi	56
4 Küresel Grip Salgını Genelgesi	57
5 Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı	58

VI

Salgın ve Doğal Afetler Sırasında ve Sonrasında Çocuk Koruma Hizmetlerinin Güçlendirilmesine Yönelik Öneriler	62
--	----

Kaynakça	99
----------------	----

Şekiller/Tablolar

Şekil 1	14
Salgın ve doğal afetlerin çocukların korunması üzerindeki etkisine dair sorun ağacı	
Şekil 2	17
Salgın ve doğal afetlerin ortaya çıkardığı risk faktörleri	
Şekil 3	20
Çocuklar için koruyucu çevrenin temel bileşenleri	
Şekil 4	21
Salgın ve doğal afetler sonucu ortaya çıkardığı risk faktörlerinin çocukları koruyucu çevre üzerindeki etkileri	
Şekil 5	24
Salgın ve doğal afetlerin çocuk koruma hizmetlerinde yarattığı sonuçlar	
Şekil 6	27
Salgın ve doğal afetlerin çocuklar açısından sonuçları	
Tablo 1	16
Raporun bölümleri ile raporda kullanılan sınıflandırma ve kodlama yöntemi	
Tablo 2	21
Koruyucu çevrenin salgın ve doğal afetlerden etkilenen unsurlarına ilişkin devletin sorumluluklarını tarif eden uluslararası sözleşme hükümleri	
Tablo 3	91
Salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında çocuk koruma hizmetlerinin güçlendirilmesine yönelik önerilerin sektör bazlı sınıflandırması	
Tablo 4	94
Salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında çocuk koruma hizmetlerinin güçlendirilmesine yönelik önerilerin sonuç bazlı sınıflandırması	

Salgın ve Doğal Afetler Sırasında Çocukların Korunması

Çocuk Hakları Örgütleri İçin Bir İzleme Rehberi

Özet

Salgın ve doğal afetler toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını kullanmalarını olumsuz etkilemekte ve çocuklar bu tür olağanüstü durumlardan yetişkinlere göre çok daha fazla olumsuz etkilenmektedirler.

Bu raporun temel amacı, Türkiye'deki çocuk koruma sisteminin salgın ve doğal afetler sırasında da çocuğa birincil önceliği verecek biçimde işlemesi için çocuk koruma sisteminde yapılması gereken güçlendirmeleri tespit etmek ve politika yapıcılar için kaynakça ve öneriler oluşturmaktır.

Bu amaca yönelik olarak öncelikle kapsamlı bir masa başı araştırma yürütülmüş ve hem geçmiş salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında, hem de halen yaşanmakta olan COVID-19 salgını sırasında yürütülmüş ve yayınlanmış çocuk koruma alanında ulaşılabilen tüm çalışmalar ile basına yansıyan ilgili haberler incelenmiş ve çok kapsamlı bir kaynakça oluşturulmuştur. Aynı zamanda Türkiye'de bu konuda deneyimli akademisyen ve alan çalışanları ile beş çevrimiçi toplantı düzenlenmiş ve eğitim, sağlık, psikoloji, sosyal hizmet ve sosyal politika alanlarında COVID-19 sürecinde çocuk koruma konusunda yaşanan sıkıntılar ve iyi uygulama örneklerine dair geri bildirimleri ve çocuk koruma sistemimizin bundan sonra yaşanacak olan olası olağanüstü durumlara daha iyi yanıt verebilmesini sağlamaya dair önerileri derlenmiştir.

Salgın ve doğal afetlerin çocuklar üzerindeki etkilerine dair mevcut literatür, bu etkileri değişik başlıklar altında ve farklı neden-sonuç ilişkileri ile sınıflandırmaktadır. Çalışmaların bazıları sektör bazlı etkileri incelerken, diğerleri sonuç bazlı değerlendirme yapmaktadır; bir grup çalışma da bu etkilerin kırılgan gruplar üzerindeki sonuçları ile ilgilenmektedir. Bu çalışmada tüm bu sınıflandırmalar analiz edilmiş ve kaynakçada yer alan yayınlar ve alan çalışanlarının geri bildirimleri ışığında sektör ve sonuç bazlı ve **dört seviyeli bir "sorun ağacı"** oluşturulmuştur:

I

Salgın ve Doğal Afetlerin Ortaya Çıkardığı Risk Faktörleri

Salgın ve doğal afetler gibi olağanüstü zamanlar sırasında ve sonrasında çocuk koruma sisteminin işleyişinde ciddi olumsuzluklar yaratacak bazı temel risk faktörleri ortaya çıkmaktadır. Bu risk faktörlerini altı başlık altında sınıflandırmak mümkündür:

- Hizmetlerin kısıtlanmasına / durdurulmasına yönelik tedbirler alınıyor.
- Binalar zarar gördükleri için yıkılıyor / boşaltılıyor.
- Hizmet sunanlar arasında hastalananlar / hayatlarını kaybedenler oluyor.
- Ekonomi küçülüyor / istihdam olanakları azalıyor.
- Sosyal mesafe / izolasyon tedbirleri alınıyor.
- Ebeveynler arasında hastalananlar / hayatlarını kaybedenler oluyor.

II

Salgın ve Doğal Afetlerin Çocukları Koruyucu Çevre Üzerindeki Etkileri

Çocuk koruma kavramı, çocuğun bedensel, ruhsal, zihinsel ve sosyal gelişimi bakımından iyi olma halinin güvence altına alınmasını ifade eder. Dolayısıyla çocuk korumanın ilk adımını, esas olarak çocuğun haklarının korunmasını ve gelişiminin desteklenmesini, özel olarak da çocuğun ihmal ve istismara maruz kalmasını önlemeyi hedefleyen "koruyucu çevre" oluşturur.

Çocukların korunması anne-babalar ve devletlerin sorumluluğundadır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (m.18) çocukların yetiştirilmesi ve gelişmelerinin sağlanması yükümlülüğünü anne ve babaların ortak sorumluluğu olarak tanımlamakta; devletleri de çocuk haklarının hayata geçirilmesi için, anne-babaya uygun yardımı yapma ve çocukların bakımı ile ilgili kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlama yükümlülüğü vermektedir. Bu kapsamda, çocukların korunması için dört temel bileşeni olan bir "koruyucu çevre" ihtiyacından bahsedilebilir:

- Hamilelikten itibaren sağlıklı gelişimin izlenmesi
- Temel eğitimin tüm çocuklar için erişilebilir olması
- Çocuklar ve onlara bakmakla yükümlü olanlara yeterli yaşam standardının sağlanması
- Çocuklara ve onlara bakmakla yükümlü olanlara uygun sosyal destek sunulması

Çocukları koruyucu çevrenin bu temel bileşenleri göz önüne alındığında salgın ve doğal afetlerin ortaya çıkardığı risk faktörlerinin koruyucu çevre üzerinde yarattığı beş önemli etkiden söz etmek mümkündür:

- Sağlık kurumları ve hizmetleri yeterli çalışamaz hale geliyor.
- Okullar kapanıyor / uzaktan eğitime geçiliyor.
- Sosyal hizmetler yetersiz kalıyor.
- Sosyal güvenlik hizmetleri yeterli ve zamanında sunulamıyor.
- Ebeveyn stresi artıyor / bakım ve gözetim kapasitesi azalıyor / ortadan kalkıyor.

III

Salgın ve Doğal Afetlerin Çocuk Koruma Hizmetlerinde Yarattığı Sonuçlar

Salgın ve doğal afetler sonucu ortaya çıkan faktörler bir yandan sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi çocuk koruma sistemini doğrudan ilgilendiren alanlarda hizmet sunumunda ciddi olumsuzluklara neden olmakta, diğer yandan da çocukların korunmasında birincil rolü üstlenen ebeveynlerin kapasitelerini azaltmakta veya yok etmektedir.

Salgın ve doğal afetler sonucu sağlık kurumlarının yeterli ölçüde çalışamaz hale gelmesi, okulların kapanması ve uzaktan eğitime geçilmesi, sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik hizmetlerinde yaşanan eksiklikler ve ebeveynlik kapasitesindeki düşüşün çocuk koruma hizmetlerinde on temel sonuca neden olduğu saptanmıştır:

- Çocuklara sunulan teşhis ve tedavi hizmetleri aksıyor.
- Sağlık çalışanlarının risk altındaki çocukları fark etme, yönlendirme ve müdahale olanakları azalıyor.
- Eğitim hizmetlerinin kalitesi düşüyor.
- Çocukların eğitime erişimleri azalıyor.
- Eğitim çalışanlarının risk altındaki çocukları fark etme, yönlendirme ve müdahale olanakları azalıyor.
- Risk altındaki çocuklar fark ve tespit edilemiyor.
- Risk altındaki çocuklara sosyal yardım ve destek hizmetleri sunulamıyor.
- Korunma ihtiyacı olan çocuklara sunulan bakım ve destek hizmetleri aksıyor.
- Çocuk yoksulluğu artıyor.
- Evde çocuklara güvenli ve destekleyici ortam sunulamıyor.

IV

Salgın ve Doğal Afetlerin Çocuklar Açısından Sonuçları

Salgın ve doğal afetlerin çocuklar açısından sonuçlarına dair şimdiye kadar yaşanmış benzer olağanüstü zamanlar sırasında ve sonrasında yapılmış çalışmalar ile Türkiye’deki alan çalışanlarının gözlemlerine dayanarak ve bundan sonra yaşanabilecek benzer bir olağanüstü durum için önceden yapılması gereken hazırlıklar için zemin oluşturmak üzere yapılan değerlendirme sonucu, salgın ve doğal afetlerin çocuklar üzerindeki nihai etkileri altı temel alanda sınıflandırılmıştır:

- Çocuklar hayatlarını kaybediyorlar / kalıcı beden ve ruh sağlığı sorunları yaşıyorlar.
- Çocuklar yetersiz ve dengesiz beslenmeye bağlı gelişim sorunları yaşıyorlar.
- Çocuklar yeterli akademik ve psiko-sosyal eğitim alamıyor / eğitimden kopuyor.
- Çocuklar çalıştırılıyor veya evlendiriliyor.
- Çocuklar fiziksel, cinsel, duygusal veya dijital istismara maruz kalıyor.
- Çocuklar kaza, kaybolma, kaçırılma gibi güvenlik risklerine maruz kalıyor.

Bütün bunlar, yaşanmış salgın ve doğa afetler sonrasında tespit edilebilmiş zararlardır. Bunlar geleceğe dair planlama yapmak için fikir vermekte ise de tam gerçeği yansıtmayabileceğini de dikkate almak gerekir. Aslında çocukların maruz kaldıkları durumların etkileri hakkında cevabını bilmediğimiz pek çok soru da bulunmaktadır. Raporun içerisinde bu sorulara da yer verilmektedir. Bu sorular, tam bir tespit ve kapsamlı bir planlama için veri toplanması gereken alanları göstermesi bakımından önemlidir.

Salgın ve doğal afetlerin ortaya çıkardığı risk faktörleri ile bu risklerin çocukları koruyucu çevre, çocuk koruma hizmetleri ve nihayetinde çocuklar üzerinde yarattığı sorunların dört seviyede incelenmesinin ardından, bu risklerin ortaya çıkmasının önlenmesine yönelik bir sonraki bölümde sunulan önerilere zemin oluşturması amacıyla **ulusal mevzuattan kaynaklanan yükümlülükler**e dair bir inceleme yapılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, konu ile doğrudan ilgili aşağıdaki beş belge incelenmiş, ayrıca planlama yaparken mevzuatta yer alan öngörülerin ne kadar yerine getirildiğine dair cevabını bilmemiz gereken konulara ilişkin örnek sorulara yer verilmiştir:

- Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü 25.02.2008 tarih ve 2008/14 sayılı “Genişletilmiş Bağışıklık Programı Genelgesi”
- Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu’nun 2016/223 sayılı “Aşı İle Önlenebilir İnvaziv Bakteriyel Hastalıklar Sürveyansı Genelgesi”

- Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'nun 2018/22 sayılı "Bulaşıcı Hastalıklar ile Mücadele Rehberi Genelgesi"
- Cumhurbaşkanlığı'nın 2019/5 sayılı "Küresel Grip Salgını Genelgesi"
- Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı

Raporun son bölümünde ise **salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında çocuk koruma hizmetlerinin güçlendirilmesine yönelik öneriler** sunulmuştur. Salgın ve doğal afetler gibi olağanüstü koşullarda da çocukların haklarını ve güvenliklerini azami ölçüde sağlama görevinin yerine getirilebilmesi için müdahale edilebilir iki düzey bulunmaktadır. Birincisi, pandemi ve doğal afetin kurumlarda ve hizmetlerde meydana getirdiği işlev kayıpları, diğeri ise bunların birleşmeleri neticesinde ortaya çıkan sonuçlar. Bu çalışma kapsamındaki öneriler, olası bir salgın veya doğal afete mevcut koşullarda yakalanmamız ihtimalini dikkate alarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla öneriler, sistemin normal şartlar için güçlendirilmesi ihtiyacı karşılanmadan çocukların gelişim ve güvenliğinin tam olarak sağlanamayacağına bilinci, ancak bu koşullara özgü güçlendirmeler ile zararın azaltılabileceği öngörüsü ile geliştirilmiştir.

Bu kapsamda salgın ve doğal afetlerle mücadele alanında Türkiye'deki çocuk koruma sisteminin güçlendirmesine yönelik 38 öneri oluşturulmuştur:

- 1 Sağlık kuruluşları ve personelinin hizmetlerini sürdürülebilmesine yönelik planlama yapılmalıdır.
- 2 Sağlık çalışanlarının yakınlarının bakımının sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.
- 3 Sağlık kuruluşları ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.
- 4 Hastane güvenliğinin sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.
- 5 Tüm çocuklara kaliteli uzaktan eğitim sunulmasına yönelik planlama yapılmalıdır.
- 6 Tüm çocukların eğitime erişimlerini sağlayacak araçlara ve ortama sahip olması sağlanmalıdır.
- 7 Okul ile bağı zayıf olan, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara özgü plan ve destekler sunulmalıdır.
- 8 Çocukların eğitime erişimleri için alternatif araçlar ile kullanılacak içerikler hazırlanmalıdır.
- 9 Okulların ve uzaktan eğitim araçlarının aile eğitimini de kapsamı sağlanmalıdır.
- 10 Devamsızlık takip sistemi güçlendirilmelidir.
- 11 Okulları kapatma kararı kapsamlı bir değerlendirme sonucu alınmalıdır.
- 12 Her okulun bir çocuk koruma politikası olmalıdır.
- 13 Okullar ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.
- 14 Anne-babalara ve topluma yönelik yaygın bilgilendirme hizmetleri sunulmalıdır.
- 15 Çocuklar için bilgilendirme ve destek hizmetleri sunulmalıdır.
- 16 Anne-babalara ve çocuklara yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri sunulmalıdır.
- 17 Anne-babalar, çocuklarına destek olma konusunda güçlendirilmelidir.

- 18 Çocuklar dijital risklere karşı korunmalıdır.
- 19 Sosyal hizmetlerin sağlık hizmetlerini destekleyici rolü güçlendirilmelidir.
- 20 Çocuk bakım desteği sağlanmalıdır.
- 21 Çocuk güvenliğini esas alan bir takip sistemi kurulmalıdır.
- 22 Gözetimsiz kalan çocukların hızlı tespit edilmesini sağlayacak bir ağ oluşturulmalıdır.
- 23 Sosyal hizmet çalışanlarının yakınlarının bakımının sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.
- 24 Sosyal hizmet çalışanlarının desteklenmesini sağlayacak rehberler hazırlanmalıdır.
- 25 Çocuklara yönelik sosyal koruma hizmetleri güçlendirilmelidir.
- 26 İşlevsel bir yardım hattı oluşturulmalıdır.
- 27 Risk haritası çıkararak planlama yapılmalıdır.
- 28 Çocuk dostu alanlar oluşturulmalıdır.
- 29 Ekonomik destek sağlanmalıdır.
- 30 Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.
- 31 Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.
- 32 Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.
- 33 Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.
- 34 Mevzuatın düzenli analizi, yeniden düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.
- 35 İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.
- 36 Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.
- 37 Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.
- 38 Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.

Her bir öneri ilgili olduğu sektör ve kurumlar ile o önerinin çocuk koruma sistemindeki hangi boşluğa cevap olarak ve çocuklar açısından hangi sonucu önlemeye yönelik geliştirildiği bilgisini içeren bir künye ile paylaşılmıştır. Önerilerin hayata geçirilmesi konusunda yol gösterici olabilmesi amacıyla da raporun en sonuna bu önerilerin sektör ve sonuç bazlı sınıflandırıldıkları tablolar eklenmiştir.

Öneriler listesi beklenmekte olan İstanbul depremi öncesinde çocuklar için şehri daha güvenli hale getirmek için çalışmak isteyen herkesin yapabileceği birçok şey olduğunu göstermektedir. Bunların bir kısmı kamu kurumları, bir kısmı sivil toplum tarafından yürütülebilecek çalışmalardır. Ancak birçok çalışma iş birliği ve eşgüdümü zorunlu kılmaktadır. O nedenle tabloların kesişme alanlarını göstermenin hem etki edilmek istenen sonuç hem de faaliyeti yapacak kişinin kapasite, yetki ve sorumluluğuna göre rol üstlenilmesini sağlamak açısından yardımcı olacağını düşünüyoruz. Aynı zamanda İstanbul depremine hazırlık yapılması konusunda beklentilerin somut taleplere dönüşmesini ve sivil toplumun elinde bir izleme aracı olmasını sağlamış olmayı ümit ediyoruz.

Giriş

Salgın ve doğal afetler toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını kullanmalarını olumsuz etkilemekte (Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 2020), dünya üzerinde milyonlarca çocuğun gelişim ve güvenliğini tehdit etmektedir. Dünyada 535 milyon çocuğun, yani her dört çocuktan birinin, afetlerden etkilenen yerleşim yerlerinde yaşadıkları tahmin edilmekte (UNICEF, 2017) ve çocukların bu tür olağanüstü durumlardan yetişkinlere göre çok daha fazla olumsuz etkilendikleri belirtilmektedir (WHO, 2020; Küppers vd., 2018; Fischer vd., 2018).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), Devletlere, çocukları her tür ihmal ve istismardan koruma yükümlülüğü vermektedir. Bu yükümlülük, her şeyden önce önleme yükümlülüğüdür. Bu nedenle, çocukların gelişim ve güvenlikleri açısından risk oluşturan hallerin öngörülebilir olduğu durumlarda, bu riskler gerçekleşmeden gereken tedbirleri alarak bireylerin yaşam hakları ve vücut bütünlükleri başta olmak üzere temel haklarını güvence altına almak, devletlerin insan haklarını koruma konusundaki pozitif yükümlülüklerindedir.

Salgın ve doğal afetlerin çocuklar üzerindeki etkisinin büyüklüğü, bu olağanüstü durumların ciddiyetinin yanında, çocuklara sunulması gereken hizmetlerde yaşanan zafiyetlerden kaynaklanmaktadır. Bu etkilerin her zaman olumsuz olduğu iddia edilemez. Yeni durumlar yeni olanaklar da yaratabilir. Çocuk koruma sisteminin rolü bunu tesadüfe bırakmamaktadır. Olumsuz etkileri aza indirmek ve olumlu etkiler için alan yaratmak için önceki deneyimlerden yararlanılarak hazırlık yapılması gerekmektedir. Çocuklar için "iyi" olarak nitelenebilecek bir koruyucu çevrenin, mevcut deneyimlerden yararlanarak geleceğe hazırlanması ve olumsuz etkileri azaltacak bir plana sahip olması beklenir.

Salgınlar ve doğal afetler, önlem alınmayan durumlarda çocuklar için yaşam hakkı ve vücut bütünlüğünün korunması (ÇHS m.6) başta olmak üzere, eğitim (m.28), sağlık (m.24), her tür kötü muameleden korunma (m.39) gibi birçok hakkın ihlal edilmesine neden olmaktadır. Bunu da benzer şekilde hak ihlali teşkil eden, çocuk işçiliği (m.37), çocuk evliliği (m.19) vb. olumsuz yaşam koşulları izlemektedir.

Bu raporun temel amacı, Türkiye’deki çocuk koruma sisteminin salgın ve doğal afetler sırasında da çocuğa birincil önceliği verecek biçimde işlemesi için çocuk koruma sisteminde yapılması gereken güçlendirmeleri tespit etmek ve politika yapımcılar için kaynakça ve öneriler oluşturmaktır.

Bu amaca yönelik olarak öncelikle kapsamlı bir masa başı araştırma yürütülmüş ve hem geçmiş salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında, hem de halen yaşanmakta olan COVID-19 salgını sırasında yürütülmüş ve yayınlanmış çocuk koruma alanında ulaşılabilen tüm çalışmalar ile basına yansıyan ilgili haberler incelenmiş ve çok kapsamlı bir kaynakça oluşturulmuştur. Özellikle COVID-19 süreci ile birlikte bu alanda yapılan araştırma ve yayınların sayısı önemli oranda artmakta ve literatüre her gün yeni yayınlar eklenmektedir. Bu raporda atıf yapılan kaynaklar için literatür taraması Aralık 2020 sonuna kadar sürdürülmüş; uluslararası kuruluşlar, kamu kurumları ve ilgili STK’ların web siteleri ile bilimsel yayın ve akademik dergilere erişim sağlayan web siteleri taranarak ilgili olduğu tespit edilen toplam 215 yayına kaynakçada yer verilmiştir. Ayrıca, konu ile ilgili tespit edilen web siteleri (örn. bilgilendirme, eğitim vb. amaçlarla hazırlanmış web siteleri, yardım hatlarının web siteleri) ve haberlerin yer aldığı web sayfaları da dipnot olarak verilmiştir.

Aynı zamanda Türkiye’de bu konuda deneyimli akademisyen ve alan çalışanları ile beş çevrimiçi toplantı düzenlenmiş ve eğitim, sağlık, psikoloji, sosyal hizmet ve sosyal politika alanlarında COVID-19 sürecinde çocuk koruma konusunda yaşanan sıkıntılar ve iyi uygulama örneklerine dair geri bildirimleri ve çocuk koruma sistemimizin bundan sonra yaşanacak olan olası olağanüstü durumlara daha iyi yanıt verebilmesini sağlamaya dair önerileri derlenmiştir.

Salgın ve doğal afetlerin çocuklar üzerindeki etkilerine dair mevcut literatür, bu etkileri değişik başlıklar altında ve farklı neden-sonuç ilişkileri ile sınıflandırmaktadır. Çalışmaların bazıları sektör bazlı etkileri incelerken, diğerleri sonuç bazlı değerlendirme yapmaktadır; bir grup çalışma da bu etkilerin kırılgan gruplar üzerindeki sonuçları ile ilgilenmektedir. Bu çalışmada tüm bu sınıflandırmalar analiz edilmiş ve kaynakçada yer alan yayınlar ve alan çalışanlarının geri bildirimleri ışığında sektör ve sonuç bazlı ve dört seviyeli bir “sorun ağacı” oluşturulmuştur (Şekil-1). Raporun sonraki bölümlerinin bu sorun ağacı üzerinden takip edilebilmesini sağlamak üzere bir kodlama yöntemi kullanılmış (Tablo-1) ve sorun ağacında belirlenen her bir neden-sonuç ilişkisine raporda ilgili kodlama kullanılarak yer verilmiştir.

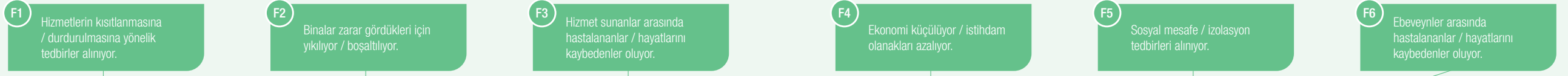
Şekil 1

Salgın ve Doğal Afetlerin Çocukların Korunması Üzerindeki Etkisine Dair Sorun Ağacı

Salgın

Doğal Afet

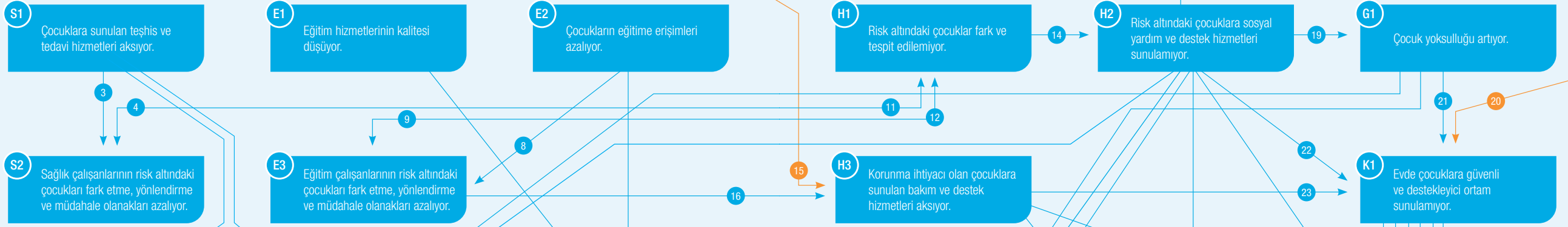
Ortaya Çıkan Risk Faktörleri



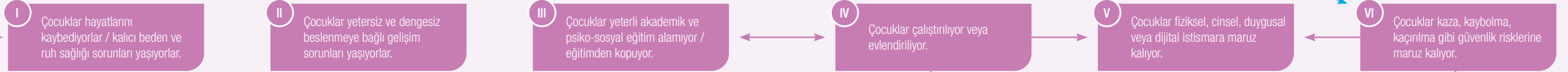
Çocukları Korumaya Çevre Üzerindeki Etkiler



Çocuk Koruma Hizmetlerinde Oluşan Sonuçlar



Çocukların Maruz Kaldığı Sonuçlar



Tablo 1. Raporun bölümleri ile raporda kullanılan sınıflandırma ve kodlama yöntemi

Bölüm	Kapsam	Açıklama			
I	I	Salgın ve doğal afetlerin ortaya çıkardığı risk faktörleri	Sorun ağacının en üst seviyesinde salgın ve doğal afetlerin ortaya çıkardığı temel risk faktörleri 6 başlık altında sınıflandırılmış ve bu risk faktörleri raporun birinci bölümünde (F1-F6 referans kodları ile) açıklanmıştır.		
		II	Salgın ve doğal afetlerin çocukları koruyucu çevre üzerindeki etkileri	Raporun ikinci bölümünde, salgın ve doğal afetlerin ortaya çıkardığı risk faktörlerinin çocukları koruyucu çevre üzerindeki etkileri, sorun ağacının ikinci bölümünde yer aldığı şekilde sektör bazlı olarak 5 başlık altında açıklanmıştır: S- Sağlık E- Eğitim H- Sosyal hizmetler G- Sosyal güvenlik K- Ebeveyn kapasitesi	
			III	Salgın ve doğal afetlerin çocuk koruma hizmetlerinde yarattığı sonuçlar	Sorun ağacının üçüncü seviyesinde, koruyucu çevre üzerinde ortaya çıkan eksikliklerin çocuk koruma hizmetlerinde yarattığı 10 sonuç belirlenmiş, raporun üçüncü bölümünde bu sonuçlar mevcut literatüre dayanarak neden-sonuç ilişkileri ile açıklanmıştır. Her bir sonuç, ilgili olduğu sektörün kodu ile numaralandırılmış (S1-S2, E1-E3, H1-H3, G1, K1) raporda da bu numaralara referans verilmiştir.
				IV	Salgın ve doğal afetlerin çocuklar açısından sonuçları
V	Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına dair yasal çerçeve	Raporun beşinci bölümünde salgın ve doğal afetler öncesi, sırası ve sonrasında sorun ağacında yer alan risklerin ve sonuçların ortaya çıkmasının önlenmesine yönelik ulusal mevzuattan kaynaklanan yükümlülükler dair bir incelemeye yer verilmiştir.			
VI	Salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında çocuk koruma hizmetlerinin güçlendirilmesine yönelik öneriler	Raporun son bölümünde önceki bölümlerde incelenen neden-sonuç ilişkileri ve mevzuat ışığında salgın ve doğal afetlerle mücadele kapsamında Türkiye'deki çocuk koruma sisteminin güçlendirmesine yönelik 38 öneri paylaşılmıştır. Önerilerin her biri için bir künye oluşturulmuş ve her bir önerinin ilgili olduğu sektör ve kurumlar ile o önerinin çocuk koruma sistemindeki hangi boşluğa cevap olarak ve çocuklar açısından hangi sonucu önlemeye yönelik geliştirildiği belirtilmiştir. Buradan hareketle de raporun sonuna önerilerin sektör ve sonuç bazlı sınıflandırıldığı tablolar eklenmiştir.			

I

Salgın ve Doğal Afetlerin
Ortaya Çıkardığı Risk Faktörleri

Salgın ve doğal afetler gibi olağanüstü zamanlar sırasında ve sonrasında çocuk koruma sisteminin işleyişinde ciddi olumsuzluklar yaratacak bazı temel risk faktörleri ortaya çıkmaktadır. Bu risk faktörlerini altı başlık altında sınıflandırmak mümkündür (Şekil 2).

Şekil 2. Salgın ve doğal afetlerin ortaya çıkardığı risk faktörleri



F1 Hizmetlerin kısıtlanmasına / durdurulmasına yönelik tedbirler alınıyor.

Özellikle salgın gibi olağanüstü durumlarda düzenli sunulan hizmetlerde kısıtlamalara gidilmekte, bazı hizmetler ise tamamen durdurulmaktadır. Örneğin, COVID-19 salgını ile mücadele sürecinde Türkiye’de sağlık kuruluşlarının çoğu pandemi hastalarını önceliklendirmiş, bu hastaları kabul edebilmek ve onlara hizmet verebilmek için diğer hizmetlerini tamamen durdurmak veya kısıtlamak zorunda kalmışlardır. Bu süreçte eğitim hizmetlerinde de kısıtlamalara gidilmiş, Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 124 ülkede tüm okullarda, 11 ülkede ise belirli bölgelerdeki okullarda örgün eğitime ara verilmiştir.¹

¹ www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkileri

F2 Binalar zarar gördükleri için yıkılıyor / boşaltılıyor.

Özellikle deprem gibi doğal afetler sırasında ve sonrasında birçok bina gibi hizmet binaları da yıkılabilmekte veya zarar gördükleri için boşaltılmak zorunda kalabilmektedir. Türkiye'deki hastane ve okul binalarının %70'ten fazlasının birinci veya ikinci derece deprem bölgesinde olduğu bildirilmektedir (TMMOB, 2010). Örneğin Ekim 2020'de İzmir'de meydana gelen depremde birçok devlet hastanesi ve sağlık merkezi zarar görmüş ve tahliye edilmiştir.²

F3 Hizmet sunanlar arasında hastalananlar / hayatlarını kaybedenler oluyor.

Salgın ve doğal afetlerden hizmet sunanların doğrudan etkilenmesi de temel hizmetleri aksatan önemli bir faktördür. Özellikle salgın süreçlerinde en çok etkilenenler arasında sağlık çalışanları bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye'de Ekim 2020 itibarıyla COVID-19 hastalığına yakalanmış sağlık çalışanı sayısı 40 bini geçmiş, 100'den fazla sağlık çalışanı da bu hastalık sebebiyle hayatını kaybetmiştir.³ Toplam hasta sayılarına bakıldığında, Türkiye'de koronavirüs tanısı alan yaklaşık her 10 kişiden biri sağlık çalışanı olmuş, sağlık çalışanlarının COVID-19 oranlarının genel topluma göre 8,5 kat fazla olduğu görülmüştür (TTB, 2020).

F4 Ekonomi küçülüyor / istihdam olanakları azalıyor.

Salgın ve doğal afetler gibi olağanüstü zamanlarda ortaya çıkan en önemli risk faktörlerinden biri de ekonominin küçülmesi ile birlikte istihdam olanaklarının azalması ve işsizlik oranlarının artmasıdır (Kestel, 2020; Şahin ve Kılıç, 2016). Örneğin, Ebola salgını sonrasında salgından etkilenenler arasında işsizlik oranlarının Sierra Leone'de %3'ten %19'a, Liberya'da %35'e yükseldiği görülmüştür (Konteh, 2017).

COVID-19 salgını sürecinde de 13 ülkede yürütülen bir araştırmaya katılan ailelerin %36'sı gelirlerinin düştüğünü (Street Child, 2020), Asya'daki 9 ülkede yapılan bir başka araştırmada ise ebeveynlerin %60'tan fazlası salgın nedeniyle gelirlerini tamamen veya büyük oranda kayb ettiklerini bildirmişlerdir (World Vision, 2020ç). Amerika'da aileleri işsiz olan çocukların sayısının son 50 yıldaki en yüksek seviyeye çıktığı, çocukların %22'sinin en az bir ebeveyninin işsiz kaldığı belirtilmektedir (Parolin, 2020). Bu süreçte

² dokuz8haber.net/toplum-yasam/izmirdeki-depremde-dort-hastane-hasar-gordu-hastalar-tahliye-edildi

meydan.org/2020/10/30/izmirde-hasar-goren-5-hastane-tahliye-ediliyor

www.sozcu.com.tr/2020/gundem/depremden-12-devlet-hastanesi-ile-20-saglik-merkezi-zarar-gordu-6116819

³ www.haberler.com/saglik-bakani-koca-koronavirus-nedeniyle-13667712-haberi

İngiltere’de de ekonominin %14 küçülmesi ve işsizliğin iki katına çıkması beklenmektedir.⁴

Türkiye’de de COVID-19 pandemisi sürecinde 3 milyon 200 bin kişinin işini kaybedebileceği tahmin edilmektedir; buna göre iyimser senaryoda işsizlik oranının %19,8’e, kötümser senaryoda ise %25,9’a çıkması beklenmektedir (Bayar vd., 2020).

F5 Sosyal mesafe / izolasyon tedbirleri alınıyor.

Özellikle salgın zamanlarında salgının önlenmesi için alınan en yaygın tedbirlerden biri sosyal mesafe ve izolasyon tedbirleridir. Örneğin, COVID-19 salgınının ortaya çıkmasını takiben Türkiye dahil birçok ülkede sokağa çıkma yasakları uygulanmış ve sosyal hayatın kısıtlanmasına yönelik tedbirler (örn. restoranların, sinemaların vb. kapatılması) alınmıştır.

F6 Ebeveynler arasında hastalananlar / hayatlarını kaybedenler oluyor.

Son olarak, salgın ve deprem gibi doğal afetlerin çocukların korunması açısından yarattığı en doğrudan risk faktörü de ebeveynlerin hastalanmasına veya hayatlarını kaybetmesine neden olabilmesidir. Örneğin, COVID-19 salgını nedeniyle 2020 yılında dünyada toplam 82 milyon kişi hastalanmış, 1,8 milyon kişi hayatını kaybetmiştir.⁵ Türkiye’de salgının başlangıcından bu yana toplam 2,2 milyon kişinin hastalandığı, 21 bine yakın kişinin hayatını kaybettiği bildirilmektedir.⁶ Bu kişilerin ne kadarının ebeveyn olduğu bilinmemektedir ancak Sağlık Bakanlığı verileri hastalanan kişilerin %50’ye yakınının, 18 yaş altı çocuğu bulunma oranı en yüksek olan 25-49 yaş aralığında olduğunu göstermektedir.⁷

⁴ www.theguardian.com/business/2020/may/07/uk-economy-to-shrink-by-25-percent-and-unemployment-to-double-war-ns-bank-of-england-coronavirus

⁵ covid19.who.int

⁶ covid19.saglik.gov.tr

⁷ covid19.saglik.gov.tr/TR-68640/haftalik-rapor--weekly-report.html

II

Salgın ve Doğal Afetlerin Çocukları Koruyucu Çevre Üzerindeki Etkileri



Çocuk koruma kavramı, çocuğun bedensel, ruhsal, zihinsel ve sosyal gelişimi bakımından iyi olma halinin güvence altına alınmasını ifade eder. Dolayısıyla çocuk korumanın ilk adımını, esas olarak çocuğun haklarının korunmasını ve gelişiminin desteklenmesini, özel olarak da çocuğun ihmal ve istismara maruz kalmasını önlemeyi hedefleyen “koruyucu çevre” oluşturur.

Çocukların korunması anne-babalar ve devletlerin sorumluluğundadır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (m. 18) çocukların yetiştirilmesi ve gelişmelerinin sağlanması yükümlülüğünü anne ve babaların ortak sorumluluğu olarak tanımlamakta; devletleri de çocuk haklarının hayata geçirilmesi için, anne-babaya uygun yardımı yapma ve çocukların bakımı ile ilgili kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlama yükümlülüğünü vermektedir. Bu kapsamda, çocukların korunması için dört temel bileşeni olan bir “koruyucu çevre” ihtiyacından bahsedilebilir (Şekil 3).

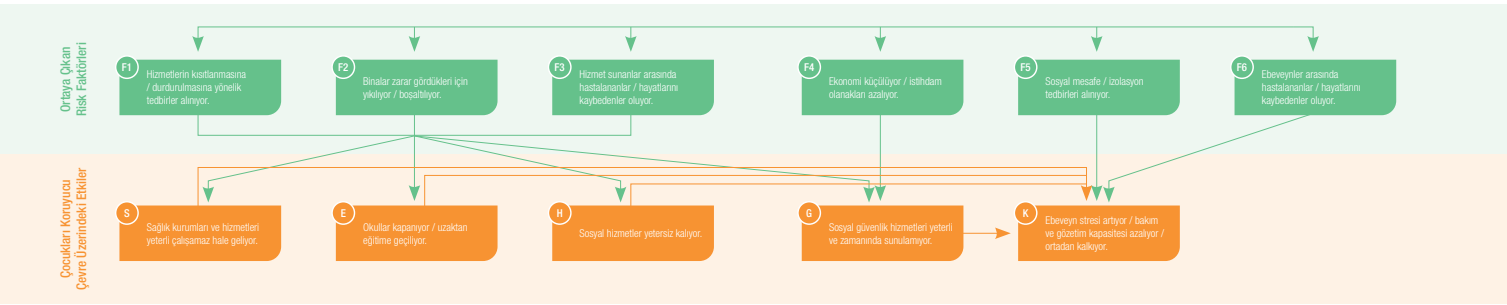
Şekil 3. Çocuklar için koruyucu çevrenin temel bileşenleri



Çocukları koruyucu çevrenin bu temel bileşenleri göz önüne alındığında salgın ve doğal afetlerin ortaya çıkardığı risk faktörlerinin koruyucu çevre üzerinde yarattığı beş önemli etkiden söz etmek mümkündür (Şekil 4).

Bu etkiler de, Devletin çocukların korunmasına dair sorumluluklarını tarif eden uluslararası sözleşme hükümlerinin birçoğunu doğrudan ilgilendirmektedir (Tablo 2).

Şekil 4. Salgın ve doğal afetler sonucu ortaya çıkardığı risk faktörlerinin çocukları koruyucu çevre üzerindeki etkileri



Tablo 2. Koruyucu çevrenin salgın ve doğal afetlerden etkilenen unsurlarına ilişkin devletin sorumluluklarını tarif eden uluslararası sözleşme hükümleri

Koruyucu çevre üzerindeki etkiler	Etkilenen temel ihtiyaçlar	Bu hizmetlerin sunulması ile ilgili Devlete yükümlülük veren uluslararası düzenlemeler
Sağlık kurumları ve hizmetleri yeterli çalışamaz hale geliyor.	Yaşama Tıbbi bakım Beslenme İhmal ve istismardan korunma	ÇHS* m.6, m.24, m.25 ESKHS** m.11, m.12 ASŞ*** B.I. 7, 11 ve 13, m.11
Okullar kapanıyor / uzaktan eğitime geçiliyor.	Eğitim Sosyalleşme (oyun, dinlenme, sosyal ilişki) İhmal ve istismardan korunma	ÇHS m.28, m.31, m.32 ESKHS m.13 ASŞ B.I. 7
Sosyal hizmetler yetersiz kalıyor.	İhmal ve istismardan korunma Yeterli yaşam seviyesine sahip olma	ÇHS m.19, m.27 ASŞ B.I. 7 ve 14, m.13, m.14
Sosyal güvenlik hizmetleri yeterli ve zamanında sunulmuyor.	Yeterli yaşam seviyesine sahip olma	ÇHS m.26, m.27 ESKHS m.10 (2) ASŞ B.I. 12, m.12
Ebeveyn stresi artıyor / bakım ve gözetim kapasitesi azalıyor / ortadan kalkıyor.	Ebeveynin yeterli bakım kapasitesine sahip olması için desteklenmesi	ÇHS m.18 ESKHS m.10 (2) ASŞ B.I. 16, m.1-4, m.16, m.31
Tüm etkiler birleşince...	Kaçırılma, satılma, fuhuş, vd. riskli durumlardan korunma	ÇHS m.35, m.36, m.39 ESKHS m.10 (2) ASŞ B.I. 7 ve 17, m.7, m.17

* ÇHS : Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

** ESKHS : Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

*** ASŞ : (Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı

S Sağlık kurumları ve hizmetleri yeterli çalışamaz hale geliyor.

Özellikle salgın süreçlerinde **F1** alından tedbirler, **F2** deprem vb. doğal afetlerde binaların zarar görmesi ve kullanılamaz hale gelmesi ve **F3** sağlık çalışanlarının hastalanması veya hayatını kaybetmesi sağlık kurumlarının ve hizmetlerinin yeterli çalışamaz hale gelmesine neden olmaktadır.

E Okullar kapanıyor / uzaktan eğitime geçiliyor.

Salgın ve doğal afetler sonucu **F1** alınan tedbirler, **F2** okul binalarının zarar görmesi veya yıkılması ve **F3** alan çalışanlarının doğrudan etkilenmesi sonucu eğitim hizmetlerine ara verilmesi⁸, okulların kapatılması ve sürecin uzaması ile birlikte uzaktan eğitim uygulamasına geçilmesi söz konusu olmaktadır.

H Sosyal hizmetler yetersiz kalıyor.

F1 Alınan tedbirler ile **F2** hizmet binalarının ve **F3** alan çalışanlarının etkilenmesi, diğer sektörlerde olduğu gibi sosyal hizmetler sunumunda da aksaklıklara neden olmaktadır. Doğal afetler sırasında ve sonrasında sosyal hizmetler sektöründe alan çalışanları öncelikli olarak sosyal yardım hizmetlerine yönlendirilmekte ve özellikle yüz yüze sunulan hizmetler kısıtlanmakta, bunun sonucu olarak da sosyal hizmet faaliyetlerinde (örn. sosyal incelemeye gitmek, psiko-sosyal destek hizmetleri sunmak, danışmanlık tedbirlerini yerine getirmek) yetersizlikler oluşmaktadır. Sosyal hizmet çalışanları gibi halihazırda sayıları yetersiz olan alan çalışanlarının salgın ve doğal afetlerden etkilenerek çalışamaz hale gelmesi de artan hizmet ihtiyacı ile birlikte hizmet sunumunda ciddi yetersizliklere neden olmaktadır.

G Sosyal güvenlik hizmetleri yeterli ve zamanında sunulamıyor.

Salgın ve doğal afetlerin ortaya çıkardığı risk faktörlerinin çocukları koruyucu çevre üzerindeki etkilerinden biri de sosyal güvenlik hizmetleri üzerindedir. **F4** İstihdam olanaklarının azalması ile artan işsizlik sosyal güvenlik hizmetlerine olan ihtiyacı arttırmakta, ancak bu durum (**F1, F2, F3**) salgın ve doğal afetler nedeniyle sunulan hizmetlerde oluşan kısıtlılıklar ile birleşince mevcut sosyal güvenlik hizmetleri ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

⁸ www.haberturk.com/son-dakika-haberi-milli-egitim-bakani-duyurdu-izmir-de-egitime-bir-hafta-ara-2854481

K Ebeveyn stresi artıyor / bakım ve gözetim kapasitesi azalıyor / ortadan kalkıyor.

Salgın ve doğal afetler sırasında ortaya çıkan risk faktörlerinin çocukları koruyucu çevre üzerindeki en önemli etkilerinden biri de ebeveyn stresinin artması ve bakım ve gözetim kapasitesinin azalması / ortadan kalkmasıdır. **F6** Ebeveynlerin sağlıkları üzerindeki olumsuz etkiler, **F5** alınan izolasyon tedbirleri, **E** eğitim, **S** sağlık ve **H** sosyal hizmetlerde oluşan hizmet açıkları ve **G** ebeveynlerin yeterli sosyal güvenlik hizmetlerine erişememeleri nedeniyle oluşan finansal stres ile birleşince çocukları koruyucu çevre üzerinde önemli bir hasara yol açmaktadır.

Sars ve COVID-19 gibi salgın süreçlerinde alınan sosyal mesafe ve izolasyon tedbirleri sonucu birçok ebeveyn ve çocuğun evde, bazen daha da kalabalıklaşan hanelerde, çok fazla birlikte vakit geçirmek zorunda kaldığı, evden çalışma düzenine geçen ebeveynler açısından iş sorumlulukları ve ev sorumluluklarının karıştığı, ev dışında çalışmaya devam eden ebeveynlerin bu süreçte çocuk bakım hizmetleri de azaldığından⁹ çocuklarının bakımı konusunda desteksiz kaldığı, bazı ebeveynlerin işlerini ve gelirlerini kaybettiği, tüm bunların da bir yandan ebeveyn ruh sağlığını olumsuz etkilediği diğer yandan ebeveyn stresini ciddi oranda arttırdığı ve sonuç olarak ebeveynlerin bakım ve gözetim kapasitelerini azalttığı veya ortadan kaldırdığı bilinmektedir (Reynolds vd., 2008; Bannerjee and Rai, 2020; Brooks vd., 2020; Romanou ve Belton, 2020; Brown vd., 2020; Osofsky, Osofsky ve Mamon, 2020; Crayne, 2020; Tamo, 2020).

Amerika'da 0-5 yaş çocuğu olan 286 ebeveyn (Davidson vd., 2020) ve 990 koruyucu aile (Miller, Cooley ve Mihalec-Adkins, 2020) ile yapılan iki araştırmada COVID-19 sürecinin ebeveynlerde yarattığı stres ortaya koyulmuş, bu stresin özellikle tek ebeveynli, maddi imkanları az olan, ebeveyn veya çocukta halihazırda bir ruh sağlığı bulunan ailelerde daha ciddi boyutlarda yaşandığı gösterilmiştir.

Benzer şekilde Türkiye'de 6-18 yaş arası çocuğu bulunan 3.278 ebeveyn ile yapılan bir araştırma da, COVID-19 sürecinin özellikle sağlık çalışanı bulunan ebeveynler, anneler, genç ebeveynler, hanede kronik hastalığı olan bir yetişkin bulunan ebeveynler ve kendinde veya çocuğunda ruh sağlığı sorunu olan ebeveynler açısından daha yüksek olacak şekilde ebeveyn stresine neden olduğunu ortaya çıkarmıştır (Bıkmazer vd., 2020).

⁹ urbanmilwaukee.com/2020/07/15/the-covid-19-child-care-chasm
hechingerreport.org/when-both-parents-are-on-the-front-lines-whos-taking-care-of-the-kids

III

Salgın ve Doğal Afetlerin Çocuk Koruma Hizmetlerinde Yarattığı Sonuçlar



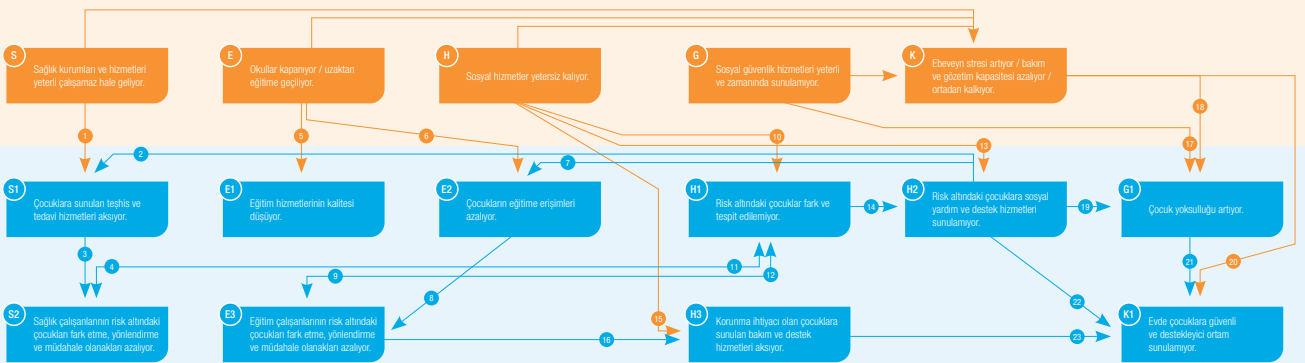
Salgın ve doğal afetler sonucu ortaya çıkan faktörler, bir önceki bölümde de belirtildiği üzere bir yandan sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi çocuk koruma sistemini doğrudan ilgilendiren alanlarda hizmet sunumunda ciddi olumsuzluklara neden olmakta, diğer yandan da çocukların korunmasında birincil rolü üstlenen ebeveynlerin kapasitelerini azaltmakta veya yok etmektedir.

Bu bölümde, çocuk koruma sisteminde meydana gelen bu zafiyetlerin çocukların gelişim ve güvenliğine nasıl ve hangi sebep-sonuç zinciri ile zarar verdiği analiz edilmeye çalışılmıştır. Buna göre salgın ve doğal afetler sonucu sağlık kurumlarının yeterli ölçüde çalışmaz hale gelmesi, okulların kapanması ve uzaktan eğitime geçilmesi, sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik hizmetlerinde yaşanan eksiklikler ve ebeveynlik kapasitesindeki düşüşün çocuk koruma hizmetlerinde on temel sonuca neden olduğu saptanmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Salgın ve doğal afetlerin çocuk koruma hizmetlerinde yarattığı sonuçlar

Çocukların Koruyucu Çevre Üzerindeki Etkiler

Çocuk Koruma Hizmetlerinde Oluşan Sonuçlar



S1 Çocuklara sunulan teşhis ve tedavi hizmetleri aksıyor.

(41) Salgın ve doğal afetler sırasında sağlık kurumlarının yeterli çalışmamasının ilk sonucu çocuklara sunulan teşhis ve tedavi hizmetlerinde yaşanan aksaklıklardır (World Vision, 2020b; Plan International, 2014).

Özellikle salgın sırasında ebeveynler zorunlu haller dışında çocuklarını hastanelere ve doktorlara götürmekten çekinmekte, buna yönelik yapılan uyarılar¹⁰ da ebeveynlerin bu konudaki kaygılarını arttırmaktadır. Aile sağlık merkezlerinde, gebe, çocuk ve bebeklere öncelik tanınmak ve onları diğer hastalarla bir araya getirmemeye özen göstermek (İşlek vd., 2020) suretiyle gebe ve çocuk takibi hizmetlerinin devam ettirilmeye çalışıldığı hallerde de hekimlerin muayenelerini hastayı kapıdan görmek, 5 dakikadan uzun bir arada kalmamaya çalışmak gibi zaman ve mekan kısıtlılığı içerisinde yaptıkları bildirilmektedir. Rutin sağlık kontrollerindeki bu aksamalar sonucu, alan çalışanları tarafından aşılmalarda aksama olduğu, bulaşıcı hastalıkların ve riskli hastalıkların takipleri ile kalça ultrasonu gibi rutin taramaların yapılamadığı bildirilmekte, gelişim sorunları ve hastalıkların erken teşhisinin mümkün olmadığı vurgulanmaktadır¹¹.

Bu gözlemler hem daha önce yaşanan salgınların sonuçları hem de COVID-19 salgının başka ülkelerdeki etkileri ile uyumludur. Örneğin, Ebola salgınından etkilenen ülkelerde tam aşılama oranlarının salgın sırasında %37 (Birleşmiş Milletler, 2020) düştüğü tespit edilmiş; COVID-19 salgını sırasında ise UNICEF tarafından 141 ülkenin üçte birinde aşılmalarda en az %10 oranında azalma olduğu (UNICEF, 2020k), Bangladeş'te bu oranın %55'e çıktığı (UNICEF, 2020f) belirtilmiştir.

Sağlık hizmetlerindeki yetersizlikler teşhiste olduğu gibi tedavi hizmetlerinde de ciddi aksaklıklara yol açmaktadır. Dünya genelinde çocuklara ve ergenlere sağlanan ruh sağlığı hizmetlerinin %70'inin aksadığı belirtilmektedir (UNICEF, 2020k). Türkiye'de alan çalışanlarının tedavi hizmetleri konusunda tespit ettiği temel zorluklar arasında ise şunlar yer almaktadır:

- Acil olmayan tedaviler ertelenmek zorunda kalıyor.
- Muayene gerektiren hallerde ilaç tedavisine başlanamıyor veya devam edilemiyor.
- Sağlık Bakanlığının pandemi ile mücadele kapsamında aldığı tedbirler kapsamında raporlu ilaçların doktora gitmeden eczaneden alınmasına imkan tanınmış olması¹² ilaca erişimi mümkün kılmak açısından çok yararlı olmakla birlikte, muayene gerek-

¹⁰ www.sozcu.com.tr/2020/gundem/son-dakika-bilim-kurulu-toplantisi-sonrasi-bakan-koca-aciklama-yapiyor-5853639

¹¹ www.sabah.com.tr/yazarlar/halit-yerebakan/2020/10/14/covid-19-tedavileri-aksatti

¹² www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-raporlu-ilaclar-doktora-gitmeden-eczaneden-alinabilecek-11-681-87141.html

tiren haller bakımından risk oluşturuyor (özellikle ilaçla yapılan ruh sağlığı tedavilerinde hem görüşme hem de etkiye göre ilaç veya doz değişikliği olanakları ortadan kalkıyor ve bundan çocuklar olumsuz etkilenebiliyor).

- Fazlaca bürokratik işlem gerektiren özel gereksinim raporunun alınmasında ciddi güçlükler yaşanıyor ve bu raporu gerektiren eğitim ve tedavi destekleri sunulmuyor.
- Özellikle çok az sayıda olan yataklı çocuk ve ergen ruh sağlığı klinikleri çalışmaz hale geliyor. Bunun sonucu olarak da çocuklar birçok yerde ruh sağlığı hizmetlerine erişemiyor, erişilen durumlarda da ayrıntılı bir muayene yapılamıyor. Kısa süreli bir görüşme sonunda gerektiği takdirde ilaç tedavisine başlanabiliyor fakat kontrol randevuları 3 ay gibi uzun aralıklarla verilebiliyor ve bu randevular da genellikle erteleniyor veya iptal ediliyor.
- Ruh sağlığını ilgilendiren konularda sadece ilaç tedavisi uygulanabiliyor, psikoterapi uygulamaları azalıyor, bazen hiç yapılamıyor; bu durumda da semptomlar ağırlaşabiliyor (örneğin bağımlılık terapilerinde ilaç tedavisi klinik destek olmadığında sonuç vermediği gibi sorunun daha da artmasına neden olabiliyor).
- Ruh sağlığı hizmetleri uzaktan sunulur hale geldiği için bu görüşmelerde mahremiyet sağlanamıyor.

Alan çalışanları, halihazırda bir danışmanlık veya terapi sürecinde olan ve bu ilişkinin izolasyon sırasında da devam ettiği örneklerde bütün ailenin uzun süre bir arada olmasının anne-baba-çocuk ilişkisine çok olumlu katkısının olabildiğini de bildirmektedir.

(42) Bu süreçte ebeveynlerinin bakım ve gözetim kapasitesi azalması veya yok olması nedeniyle risk altında olan çocuklara yeterli ve etkili sosyal yardım ve destek hizmetlerinin sunulmaması da çocukların gerekli teşhis ve tedavi hizmetlerine ulaşamamasına neden olmaktadır.



Bilmiyoruz!

Erken teşhis gerektiren sağlık sorunlarından dolayı kaç çocuk ne şekilde etkilenecek?

Ruh sağlığı hizmetleri takibi içerisinde iken bu süreçte takipten çıkan çocuklar ne tür risklerle karşılaştlar veya karşılaşacaklar?

Ruh sağlığı hizmeti verilseydi fark edilebilecek ve uygun bakımı alabilecek kaç çocuk hizmete erişemedi? Bu çocuklar ne tür risklerle karşılaşacaklar?

S2

Sağlık çalışanlarının risk altındaki çocukları fark etme, yönlendirme ve müdahale olanakları azalıyor.

Sağlık hizmetleri, çocuk ihmal ve istismar riskinin en çok fark edildiği alanlardan biridir (Romanour ve Belton, 2020). (43) Dolayısıyla çocuklara sunulan rutin kontrol ve teşhis hizmetlerinin aksaması, ilaç tedavilerinin sistem üzerinden devam etmesi gibi sebeplerle hekimler çocukları düzenli olarak görememekte; gelişim ve güvenliklerini risk altına atacak ihmal ve istismar risklerini fark edememektedir.

Bu dönemde Çocuğun Psiko-sosyal Gelişimini Destekleme (ÇPGD) Programı gibi yaygınlaştırılmaya çalışılan programların eğitim ve süpervizyonlarının da aksadığı, yer yer hiç yapılamadığı bildirilmektedir. Sağlık hizmetlerinin sunulmasında yaşanan zorluklar nedeniyle, hekimlerin ÇPGD programını pandemi ile mücadele sürecinde uygulama olanaklarının genellikle bulunmadığı, programın eğitim ve süpervizyonlarındaki aksamaların gelecekteki uygulamaları da olumsuz etkileyeceği dile getirilmektedir.

(44) Bu süreçte sosyal hizmet faaliyetlerinde yaşanan eksiklikler nedeniyle risk altında olduğundan şüphe edilen çocuklara yönelik inceleme ve tespit işlemleri de aksadığından, ihmal ve/veya istismar mağduru çocuklara yönelik gerekli sağlık müdahaleleri de yapılamamaktadır.

Sağlık kuruluşlarının pandemi ile mücadele sürecinde, ihmal ve istismar vakalarında bir aciliyet önceliklendirmesi yaptığı ve bunun dışındaki halleri kabul etmediği de bildirilen sorunlar arasındadır. Ensest başta olmak üzere cinsel istismarın bazı hallerinin acil kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Sağlık kuruluşlarının bu yaklaşımı, diğer sektörlerde, özellikle adli makamlarca, fark edilen ihmal ve istismar hallerinde çocukların sağlık hizmetlerine erişimini engellemektedir. Adli makamlarca da benzer bir kararın alındığı bildirilmektedir. Adli makamların da, tam kadro ile çalışamamaları ve karantina uygulamaları gibi sebeplerle, acil vakalar dışındaki işlemlerin bekletilmesi yönünde karar aldıkları bildirilmektedir. Hem adli makamlar, hem de sağlık kuruluşlarının aldığı bu karar nedeniyle acil görülmeyen ihmal ve istismar başvurularında muayenenin de soruşturmanın da bekletildiği anlaşılmaktadır.

E1

Eğitim hizmetlerinin kalitesi düşüyor.

(45) Salgın ve doğal afetler sonucu okulların kapanması ve uzaktan eğitime geçilmesinin önemli sonuçlarından biri sunulan eğitim hizmetlerinin kalitesinde yaşanan sorunlardır. Bu kapsamda alan çalışanları tarafından tespit edilen temel zorluklar arasında şunlar yer almaktadır:

- Öğretmenler uzaktan eğitim yöntemlerini öğrenmek ve alışkın olmadıkları bu yöntemler ile ders programlarını yürütmeye odaklanmak zorunda kalıyorlar.
- Normal zamanda bile çok ağır olan müfredattan hiç vazgeçilmeden uzaktan eğitim yürütülmeye çalışılıyor bu da hem öğrenciyi hem öğretmeni zorluyor.
- Uzaktan eğitime hazırlıksız yakalandığı için akademik becerileri desteklemekte her çocuk için yeterli olunamadı.
- Uzaktan eğitimde, akademik becerilere odaklanıldığı için psikososyal becerileri destekleyici rol geri planda kaldı.
- Derslerin çocuk için ilgi çekici olmaması, takibinin zor olması veya çocuğun öğrenme becerilerine uygun olmaması

Bu sonuçta ebeveynlerin akademik becerilere odaklı beklenti içerisinde olmalarının da önemli bir rolü olduğu üzerinde durulmaktadır. Özellikle özel okul velilerinin ödedikleri ücretin karşılığını akademik başarı ile ölçmelerinin de okullar ve öğretmenler üzerinde baskı oluşturduğu vurgulanmaktadır.

Okula halihazırda devam eden çocuklar bakımından, sınavların yapılamaması gibi sebeplerle önceki notların verilmesi gibi uygulamaların da çocukların eğitim ile bağlarını zayıflatıcı, çaba sarf eden çocuklar bakımından eşitsizlik ve umutsuzluk yaratıcı olabileceği de dikkat çekilen riskler arasındadır (UNICEF, 2020a).

Uzaktan eğitim programlarının akademik becerileri destekleme özellikleri, ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte, bu becerileri desteklemediği ölçüde çocuk koruma açısından sorun oluşturmaya başlaması bu çalışmanın konusu bakımından önem ifade etmektedir.

E2 Çocukların eğitime erişimleri azalıyor.

(46) Uzaktan eğitim sistemine geçilmesinin çocukları ihtiyaç duydukları koruyucu çevreden uzaklaştıran bir diğer doğrudan sonucu çocukların eğitime erişimlerinin azalmasıdır. **(47)** Bu sonucun ortaya çıkmasında ebeveynlerinden yeterli bakım ve gözetim alamayan, maddi ve/veya manevi olarak yeterli imkanlara sahip olamayan risk altındaki çocuklara yeterli sosyal yardım ve destek hizmetlerinin sunulmaması da önemli bir rol oynamaktadır.

Birçok çocuğun uzaktan eğitim için gerekli internet, tablet veya bilgisayara erişimi bulunmamaktadır. Dünya genelinde 17 yaş altı çocukların sadece %33'ünün evinde interneti olduğu (UNICEF ve ITU, 2020), görece gelişmiş kaynaklara sahip olan İngiltere'de bile çocukların %7'sinin sabit geniş bant hattı bulunmadığı, %2'sinin ise hiçbir şekilde evde internet erişiminin olmadığı rapor edilmektedir (United Nations, 2020a).

Türkiye’de ise 2019 verilerine göre, hanelerin %88,3’ünün internete erişimi olmasına karşın, masaüstü bilgisayar bulunan hane oranı %17,6; taşınabilir bilgisayar bulunan hane oranı %37,9; tablet bulunan hane oranı ise %26,7 ile sınırlı kalmaktadır (ERG, 2020). BETAM’ın çocuk yoksulluğu araştırması ise (Uysal ve Genç, 2019), eğitime erişim için gerekli olanaklardan yoksun olabilecek çocuklar hakkında fikir verecek niteliktedir. İlk bakışta evinde televizyon olmayan 54 bin çocuk bulunduğunu tespit etmek gerekir. Çocukluğu 6 yaştan oluşan 3 dilime ayırırsak – ki, yaklaşık olarak yaşlara göre dağılım böyledir – 36 bin çocuk sadece televizyonu olmadığı için EBA’ya erişemeyecektir.

2018-19 verilerine göre, yükseköğretim öncesinde Türkiye’de örgün eğitimde 16,5 milyon, açık öğretimde ise 1,5 milyon öğrenci bulunmaktadır¹³. TÜİK verilerine göre 2018 yılında Türkiye’deki çocukların %36,1’i ciddi maddi yoksunluk içindedir. Bu çocukların yeterli internet alt yapısına, tamamen kendilerine tahsis edilebilecek bir tablet, bilgisayar gibi araçlara sahip olamama ihtimalleri dikkate alındığında yaklaşık 6,5 milyon çocuğun uzaktan eğitime erişimde yeterli teknolojik olanaklara sahip olmama riski olduğunu düşünmek gerekir.

Çocukların halihazırdaki eşit olmayan olanakları eğitime erişimlerinde de eşitsizlik yaratmaktadır. Örneğin, uzaktan eğitime erişim için gerekli teknik alt yapı bakımından bölgeler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. İnternetin çekmediği veya sınırlı çektiği köyler¹⁴ bulunduğu gibi bireylerin düzenli internet kullanımına sahip olma oranı İstanbul’da %85,2 iken Güneydoğu Anadolu’da %53,1’dir.¹⁵

Evlerinde yeterli teknik donanım olan ve ebeveyn desteği bulunan çocuklarda uzaktan eğitimin niteliğinden kaynaklanan öğrenme sorunları oluşurken, bu olanaklardan yoksun çocuklarda içinde buldukları koşullara göre erişim ve yararlanma sorunu da ortaya çıkmaktadır. ERG tarafından hazırlanan “Dijital Uçurumu Öğrenciler Anlatıyor”¹⁶ başlıklı raporda yer alan şu örnek bu eşitsizliği çok daha iyi bir biçimde anlatmaktadır: *“4.,6. ve 7. sınıfa giden üç kardeş EBA TV’deki dersleri izliyorlar. Bir de annelerinin telefonuna öğretmenleri tarafından WhatsApp’tan atılan ödevlerini takip etmeye çalışıyorlar. Tek bir telefonu paylaştıkları için ödevlerinde gecikmekten, anlamadıklarını öğretmenlerine soramamaktan şikayetçiler... 5. sınıf öğrencisi Z. A’nın evde iki bilgisayar ve bir tableti var. Haftanın üç günü canlı derse katılıyor. “Okulun yerini tutmuyor ama en azından öğretmenlerimiz anlatıyor. Online dersin başında ve sonunda soru sorabiliyoruz da.” diye konuşuyor.”*

¹³ www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkileri

¹⁴ www.birgun.net/haber/internet-cekmeyen-koyde-ogrenciler-cami-daminda-ders-yapiyor-317724

¹⁵ www.egitimreformugirisimi.org/koronavirusun-egitime-etkileri-iv-dijital-ucurum-uzaktan-egitimi-nasil-etkiliyor

¹⁶ www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkisi-v-dijital-ucurumu-ogrenciler-anlatiyor

Eğitime erişimdeki eşitsizlik, bir başka eğitimci tarafından şu şekilde dile getirilmektedir: *“Uzaktan eğitimin zorluklarından bahseden bir köy ğretmeni arkadaşımızın da dediği gibi EBA sistemi başlı başına “normal” kabul edilen, tek dil konuşan, ortalama eğitim almış ailelere sahip olan, aynı coğrafik koşullara sahip orta sınıf için tasarlanmış bir sistemdir. Bu sistem yoksulları, mevsimlik tarım işçisi ailelilerin çocuklarını, mülteciler çocukları, internete erişim sağlayamayanları, bilgisayar olmayanları, akıllı telefonu olmayanları ya da bulunduğu yerde telefon ekmeyenleri, internete girme ve kullanma becerisi olmayanları, kalabalık ailelerin çocuklarını, okul çağında birden fazla kardeş olanları, engellileri, özel eğitime muhtaç çocukları kapsamamaktadır.”* (Tolu, 2020).

Uzaktan eğitimin özellikle kırsalda, bütün çocuklar için eğitime katılım olanağını ortadan kaldırdığı sık sık dile getirilmektedir. Bir köy ğretmeni de bu durumu şöyle anlatmaktadır: *“İkinci hafta tüm velilerimin bulunduğu bir WhatsApp grubu kurdum. Oradan devlendirme yapacak ve çocukların durumlarını öğrenecektim. İlk mesajımı attım: İki gün geçti mesajımı gören sadece iki üç velim oldu. Onlar da işleri gereği köy dışına çıkan velilerimdi. Köyde internetin çekmediğini, çok nadiren tarlaya inerken veya köyün dışındaki bazı noktalara gidince çok az çektiğini söylediler. Okulda da hiç çekmediği için şaşırmadım ama o hengmede dşnememiştim. SMS atmaya başladım tek tek, o da çok az kişiye iletildi. Çünkü köyde telefon şebekesi de çok kısıtlı.”* (Kalkınma Atölyesi, 2020b).

Bu örneklerde de görüldüğü üzere, evde birden fazla ocuk olması ve buna karşın tek televizyon olması, ayrı bir odanın bulunmaması, ailede gelir kaybı, hastalık vb. sebeplerle uzaktan eğitimi takip edememe, evde yalnız kaldığı için dersi takip edememe gibi birçok başka faktör de çocukların uzaktan eğitimi takipte zorlanmalarına neden olmaktadır. Bütün bu faktörlerin beklenen bir sonucu olarak, EBA üzerinden yürütülen canlı derslere katılımın birçok okulda %15-20 dolaylarında kaldığı belirtilmektedir (Eğitim-Sen, 2020).

Okulların kapatılmasının bir diğer önemli etkisi okul öncesi eğitim hizmetinin neredeyse tamamen durma noktasına gelmesidir. UNICEF, dünya genelinde okul öncesi çağdaki en az 40 milyon ocuğun COVID-19 salgını nedeniyle okul öncesi eğitim kurumlarına erişemediği için, büyük önem taşıyan erken çocukluk eğitiminden mahrum kaldığını bildirmektedir.¹⁷



Bilmiyoruz!

Kaç ocuk uzaktan eğitimi takip etmekte öğrenme becerileri nedeniyle zorluk yaşamaktadır?

Kaç ocuk teknik sebeplerle uzaktan eğitimi takip edememektedir?

Okul ncesi dönemde olan veya özel eğitime gereksinimi olup bu dönemde eğitime erişemeyen çocuklar ne tür gelişim sorunları ile karşı karşıya kalıyorlar? Kaç ocuk bu durumda?

¹⁷ www.unicef.org/turkey/bas%4%B1n-b%3%BCitenleri/40-milyon-%3%A7ocuk-kritik-%3%B6neme-sahip-okul-%3%B6ncesi-e%4%9Fitimden-koronavir%3%BCs-nedeniyle

E3

Eğitim çalışanlarının risk altındaki çocukları fark etme, yönlendirme ve müdahale olanakları azalıyor.

Eğitim hizmetleri de sağlık hizmetleri gibi, çocuk ihmal ve istismar riskinin en çok fark edildiği alanlardan biridir (Romanour ve Belton, 2020). (↓8) Okulların kapatılması ve uzaktan eğitime geçilmesi ile öğretmen ve öğrenci ilişkisinin zayıfladığı, yüz yüze tanışmış ve çalışmış öğretmen öğrenci ilişkisi devam etse bile yeni başlayan sınıflarda öğretmenlerin öğrencilerini, öğrencilerin de öğretmenlerini tanımadığı, öğretmenlerin önceliklerinin temas etmediği öğrencilerin dikkatini toplamayı ve dersi vermeyi başaramabilmek olduğu, uzaktan eğitim sırasında çocuk ekranı kapattığında veya derse katılmadığında öğretmenin müdahale edemediği ve tüm bu sebeplerle de risk altındaki çocukların fark edilmesi olasılığının azaldığı belirtilmektedir.

(↓9) Bu süreçte sosyal hizmet faaliyetlerinde yaşanan eksiklikler nedeniyle risk altında olduğundan şüphe edilen çocuklara yönelik inceleme ve tespit işlemleri de aksadığından, korunma ihtiyacı olan çocuklara eğitim sektöründe sunulabilecek yönlendirme ve danışmanlık tedbiri uygulaması gibi müdahale hizmetleri sunulamamaktadır.

H1

Risk altındaki çocuklar fark ve tespit edilemiyor.

(↓10) Salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında sosyal hizmetlerin yetersiz kalması sosyal inceleme vb. hizmetlerin yürütülememesine ve bu gibi olağanüstü zamanlarda sayılarının önemli oranda arttığı bilinen korunma ihtiyacı olan çocukların tespit edilememesine sebep olmaktadır. Bu alanda yaşanan zorluğun bir diğer nedeni de daha önce de belirtildiği üzere, (↓11) sağlık ve (↓12) eğitim çalışanlarının risk altındaki çocukları fark etme olanaklarının azalması ve bu çocukları korunma ihtiyacının tespiti için sosyal hizmetlere yönlendirememesidir.



Bilmiyoruz!

Sosyal inceleme gerekirken yapılmadığı için kaç çocuk, hangi tür zarara maruz kaldı?

H2 Risk altındaki çocuklara sosyal yardım ve destek hizmetleri sunulamıyor.

Sosyal hizmet kuruluşları ve hizmetleri, pandemi ve doğal afetler gibi bireylerin ve ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersiz kalmalarına sebep olan olaylar sırasında en çok ihtiyaç duyulan hizmetlerdir (Kara, 2020; Görmüş ve Arslankoç, 2020). Ancak, sosyal hizmet kuruluşları da çalışanları da diğer kurumların kuruluş ve çalışanları gibi bu süreçten olumsuz etkilenmektedir (Child Rights Now, 2020, Romanou ve Belton, 2020). (↓14) Korunma ihtiyacı olan çocukların fark ve tespit edilememesi ve (↓13) sosyal hizmetlerin de yetersiz kalması sonucu risk altındaki çocuklara sosyal yardım ve destek hizmetleri sunulamamaktadır.

UNICEF tarafından COVID-19 pandemisi ile mücadele sürecinin sosyo-ekonomik etkilerine dair 136 ülkede yapılan bir araştırmada, ülkelerin %48'inde çocukların ve ailelerin sosyal hizmetlere erişiminin, %49'una şiddeti önlemeye yönelik destek programlarının, %52'sinde vaka yönetimi ve yönlendirme hizmetlerinin, %53'ünde ise risk altındaki ailelere düzenlenen ev ziyaretlerinin aksadığı raporlanmaktadır (UNICEF, 2020g).

Sosyal hizmet desteğinin yetersiz kaldığı en önemli alanlardan biri, okulların ve çocuk bakım kuruluşlarının kapanması ile ailelerin artan çocuk bakım desteği ihtiyacını karşılanamamasıdır. Bu da bir yandan ebeveynleri çocuk bakımı ve çalışma arasında bir denge kurmaya zorlayıp, çocukların güvenliği için risk oluşturabilecek farklı çözümler (örn. evde yalnız bırakmak, güvenilir olmayan bir yetişkinin gözetiminde bırakmak)¹⁸ bulmaya iterken (Gromada vd., 2020), diğer yandan çocukları sağlıklı gelişim için ihtiyaç duydukları oyun ve erken öğrenme desteğinden mahrum bırakmaktadır.¹⁹

Diğer sektörlerde alınan kararlarda sosyal hizmet faaliyetleri ile eşgüdümün öngörülmemesi de çocukların destek hizmetlerine erişiminde bir başka engel yaratan unsur olmaktadır. Örneğin COVID-19 pandemisi ile mücadele kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı'nın aldığı okulların ve yurtların kapatılması kararı üzerine, yurtlarda kalan çocuklar evlerine geri gönderildiler. Ancak bu çocukların bir kısmının ev ortamı, eğitimlerine devam etmelerini sağlayacak özelliklerden uzak olduğu gibi, güvenlikleri bakımından da risk oluşturacak nitelikteydi. Kararın eşgüdümlü alınmaması nedeniyle, çocuklar evlerine gönderilmeden önce sosyal inceleme yapılamadı ve destek hizmetleri sunulamadı.

Sosyal hizmet faaliyetleri kapsamında belediyelerin ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının da ele alınması gerekir. Mülteciler, mevsimlik tarım işçileri gibi çeşitli gruplara yönelik sosyal hizmet faaliyeti yürüten sivil toplum kuruluşları da pandemi ile mücade-

¹⁸ tr.sputniknews.com/turkiye/202011021043133380-izmirdeki-depremde-10-yasindaki-kizi-elifi-kaybeden-baba-tum-binalari-kontrol-etsinler-bu-insanlar

¹⁸ www.evrensel.net/yazi/87485/depremin-gosterdigi-bu-ulkede-cocuklar-kendilerine-emanet

¹⁹ www.unicef.org/turkey/basin-bultenleri/40-milyon-cocuk-kritik-oneme-sahip-okul-öncesi-egitimden-koronavirüs-nedeniyle

leden benzer biçimde etkilendiklerini, ilk günlerde faaliyetlerini yürütemediklerini, önce özel hayatlarını düzenlemelerinin ve işlerini nasıl yürüteceklerini planlamaları gerektiğini, ancak bir süre sonra duruma uyum sağladıklarını ve çalışmaya başladıklarını dile getirmektedirler. Sivil toplum kuruluşları çalışanları başlangıçta evlere ve alana gidememişlerse de normalleşme ile birlikte bu hizmetleri kamuya göre daha hızlı verebilir hale geldiklerini ve bunun üzerine normalden daha fazla tespitle bulduklarını ve daha fazla koruma kararı aldıklarını beyan etmektedir.

Alan çalışanlarının çocuklara erişimlerinin azaldığı yerlerde çocukların yardım isteyebilecekleri hatların önemi de artmaktadır. Ancak bazı ülkelerde bu hatlar üzerinden başvurular artarken (NSPCC, 2020; Child Rights Now, 2020), Türkiye’de ALO 183 (sosyal destek hattı) açık olmasına rağmen gelen ihbarların azaldığı, gelen ihbarlar içerisinde de ciddi istismar iddiası olanlar ile ilgili ev incelemesine gidildiği, diğer hallerde telefon ile iletişim kurulduğu, bunun da tespitlerin ve müdahalenin azalmasına neden olduğu bildirilmektedir.



Bilmiyoruz!

Çocuğu ile iletişim sorunu yaşayan ebeveynler, nereden ve nasıl destek alabildiler?

Bu süreçte ebeveynlerin en çok ihtiyaç duydukları destek ne oldu ve nasıl karşılandı? Karşılanmamasının etkisi ne oldu?

Çalışmak zorunda olan anne babalar çocuklarının bakımını nasıl temin ettiler?

H3 Korunma ihtiyacı olan çocuklara sunulan bakım ve destek hizmetleri aksıyor.

(415) Sosyal hizmet kuruluşları ve hizmetleri doğrudan ihmal ve istismar riski altında olan çocuklara hizmet verdiği için bu kuruluşların hizmetlerindeki aksamalar halihazırda korunma ihtiyacı olan çocukların koruma ve destek hizmetlerine erişimini de olumsuz etkilemektedir. Daha önceki salgınlar sırasında ve sonrasında yürütülen çalışmalar göstermiştir ki, halihazırda korunma ihtiyacı olan veya kurum bakımında olan çocuklar salgın süreçlerinden diğer çocuklara göre çok daha fazla zarar görme riski altındadır (Sistovaris vd., 2020).

Alan çalışanları, halihazırda korunma ihtiyacı tespit edilmiş ve ailesi yanında desteklenmesine karar verilmiş çocuklara psiko-sosyal destek hizmetlerinin yüz yüze verilememesini önemli bir zorluk olarak dile getirmektedirler. Ev ziyaretlerini sürdürülememesi sebebiyle yaşanan en önemli risk, dezavantajlı çocukların takibinin yapılamamasıdır. Bu süreçte iş birliği yapan ve koşulları görece uygun olan ailelere ve çocuklarına telefon ile destek sağlanırken, daha fazla risk altında olan, uzaktan erişim olanakları bulunma-

yan veya iş birliği yapmayan aileler ile bağı tamamen koptuğu bildirilmektedir. Sosyal hizmet çalışanlarının aile ile iletişimi bir kişi üzerinden sürdürdüğü hallerde bu durumun daha da büyük risk oluşturduğu ve çocuğun destek hizmetleri ile bağı tamamen kesildiği görülmektedir.

Salgın sırasında kurum bakımındaki çocukların yeterli kontrol olmadan evlerine geri gönderilmeleri, kurum bakımına ihtiyacı olan çocuklara bu hizmetin sunulamaması ve halihazırda kurum bakımında olan çocuklara ihtiyaç duydukları bakım ve desteğin sağlanamamasının dünyanın birçok yerinde yaşanan bir sorun olduğu ve çocukların güvenliği açısından ciddi riskler barındırdığı alanda çalışan kuruluşlar tarafından da vurgulanan önemli bir sorundur.²⁰

Okulların kapanmasının ve adli makamların da bu konuda etkin çalışmamasının da etkisiyle, birden fazla kurumun sorumluluğunda olan danışmanlık tedbiri uygulamalarının da tamamen durdurulduğu ifade edilmektedir. Hem Milli Eğitim Bakanlığı hem de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın görevli olduğu bu alanda, sosyal hizmetler alanında çalışanların sosyal yardımlara yönelmesi, (↓16) öğretmenlerin ise uzaktan eğitim sürecinin yarattığı çalışma düzeni nedeniyle danışmanlık tedbirini uygulayamadıkları dile getirilmektedir. Herkes bir diğerinin yaptığını veya yapması gerektiğini ya da yapabileceğini düşünerek bu görevi ikincil planda görebilmektedir. Bunda alan çalışanlarının koruyucu ve destekleyici tedbirlerin asıl işlerinin bir parçası olduğunu düşünmemelerinin de önemli bir payı olduğu söylenebilir.



Bilmiyoruz!

Hakkında tedbir kararı alınması gereken kaç çocuk ne kadar süre ile beklemek zorunda kaldı?

Bu süreçte talep ve bildirimlerde ne yönde değişiklikler oldu?

En hızlı ve en geç yanıtlar hangi durumlarda, nerede ve ne kadar sürelerde verildi? Bu farklılıkların nedenleri neydi?

Kaç çocuk bu dönemde anne ve/veya babasını ya da kendisine bakım veren kişiyi yitirdi? Bu çocuklar, şu anda kim tarafından bakılıyor?

G1 Çocuk yoksulluğu artıyor.

Salgın ve doğal afetler sonucu ekonominin küçülmesi ve işsizliğin artması, (↓17) sosyal güvenlik hizmetlerinin yeterli ve zamanında sunulamaması ile birleşince bir yandan doğrudan, diğer yandan (↓18) ebeveynin bakım ve gözetim kapasitesi üzerindeki olum-

²⁰ home.crin.org/readlistenwatch/stories/children-in-out-of-home-care-lessons-from-the-pandemic

suz etkisi aracılığı ile çocuk yoksulluğunda önemli bir artışa neden olmaktadır. ⁽¹⁹⁾ Bu süreçte sosyal hizmetlerin yetersiz kalması ile risk altındaki çocuklara gerekli sosyal yardım ve destek hizmetlerinin sunulamaması da daha çok çocuğun yoksullaşması ile sonuçlanmaktadır.

Dünya Bankası, COVID-19 salgını sonucunda dünya üzerinde 150 milyon insanın aşırı yoksulluğa sürükleneceğini bildirmekte²¹; örneğin Amerika'da yoksulluk düzeyinin son 50 yıldaki en yüksek düzeye çıkacağı tahmin edilmektedir (Parolin and Wimer, 2020).

Türkiye'de de 2020 yılında 1,2 milyon kişinin bu salgın nedeniyle yoksullaşacağı tahmin edilmektedir.²² Nitekim Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politikalar Forumu'nun pandemi döneminde yürüttüğü bir araştırmada şu değerlendirmeye yer verilmiştir: "... ani yaşanan gelir kaybı görüşmecilerin önemli bir bölümünün tüketimlerini kısmasına, tasarruf edebilmek için evleri birleştirmesine (örn. ebeveynlerinin evine dönmesine) ve borçlarını zamanında ödeyememesine neden olmuş görünüyordu. Dolayısıyla bu süreçte ücret geliri artan veya aynı kalan görüşmeciler dışındaki neredeyse tüm görüşmecilerimizin bizimle genel bir görelî yoksullaşma anlatısı paylaştıklarının altını çizmek isteriz." (Boğaziçi Üniversitesi SPF, 2020). Yoksullaşma aynı zamanda eşitsizliği de arttıracaktır (Bayar vd., 2020).

Çocukların yetişkinlere göre yoksulluktan çok daha fazla etkilendiği ve salgın ve doğal afetler gibi olağanüstü hallerde ortaya çıkan risk faktörlerinin çocuk yoksullaşması üzerinde daha da ciddi sonuçlara neden olduğu bilinmektedir.²³ Birleşmiş Milletler 2019'da hâlihazırda aşırı yoksulluk içinde yaşayan 386 milyon çocuğa ilaveten, 2020 yılında salgın ile birlikte 42 ila 66 milyon çocuğun daha aşırı yoksullaşabileceğini tahmin etmektedir (Birleşmiş Milletler, 2020). UNICEF ve Save the Children ise, COVID-19 yüzünden 150 milyon çocuğun çocuk yoksulluğuna maruz kaldığını²⁴, yoksul hanelerde yaşayan çocuk sayısının 142 milyon artarak 2020 sonunda toplam 725 milyon çocuğa ulaşacağını²⁵ belirtmektedir. Yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerde dahi çocuk yoksulluğunun önümüzdeki en az beş yıl boyunca salgın öncesi düzeyin üzerinde olacağı idda edilmektedir (Richardson vd., 2020).

²¹ www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/10/07/covid-19-to-add-as-many-as-150-million-extreme-poor-by-2021

²² www.worldbank.org/en/news/infographic/2020/09/21/covid-19-turkey

²³ www.unicef.org/social-policy/child-poverty

²⁴ data.unicef.org/resources/impact-of-covid-19-on-multidimensional-child-poverty/#

²⁵ data.unicef.org/resources/children-in-monetary-poor-households-and-covid-19/

K1 Evde çocuklara güvenli ve destekleyici ortam sunulamıyor.

Salgın ve doğal afetlerin çocukların korunması üzerindeki en ciddi etkilerinden biri de ev ortamının çocuklar için yarattığı riskler ve çocuklara evde güvenli ve destekleyici bir ortam sunulamamasıdır.

(+20) Olağanüstü hallerde ebeveyn stresinin artması ve çocuk bakım ve gözetim kapasitesinin azalması ile birlikte çocuklar evde uzun zamanlar yalnız başlarına, sosyal hayattan ve arkadaşlarından uzak (örneğin, Türkiye’de çocukların pandemi sürecindeki görüşlerini tespit etmeyi amaçlayan bir araştırmaya (BBOM, 2020) katılan 7-12 yaş grubundan 202 çocuğun 27’si arkadaşları ile 26’sı ise öğretmenleri ile hiç görüşmediğini beyan etmiştir) ve birçok riske açık halde geçirmek zorunda kalabilmektedir. Ebeveynler evde olmadıkları zaman veya evde iken de işlerine odaklanabilmek için çocukların dijital mecralarda çok fazla zaman geçirmelerine müsaade etmek zorunda kalmakta (Eyimaya ve Irmak, 2020), bu da çocukları birçok dijital riske maruz bırakabilmektedir. Aynı zamanda artan ebeveyn stresi ile birlikte ev içi çatışma ve şiddet de artmakta ve bu da evi çocuklar için güvenli bir ortam olmaktan uzaklaştırmaktadır.

(+21) Bu süreçlerde artan çocuk yoksulluğu da, çocukların iyi olma halini sağlayacak, temel ihtiyaçlarının karşılandığı bir ev ortamına erişmelerini engellemektedir. Bu ve benzeri riskler, (+22) risk altındaki çocuklara çocuk bakım desteği dahil sosyal yardım ve destek hizmetlerinin sunulamaması ve (+23) aile içi şiddet vb. sebeplerle korunma ihtiyacı olan çocuklara sunulan bakım ve destek hizmetlerindeki aksaklıklar ile birleşince çocukların güvenli ve destekleyici bir ortamdan uzak kalmalarına sebep olmaktadır.

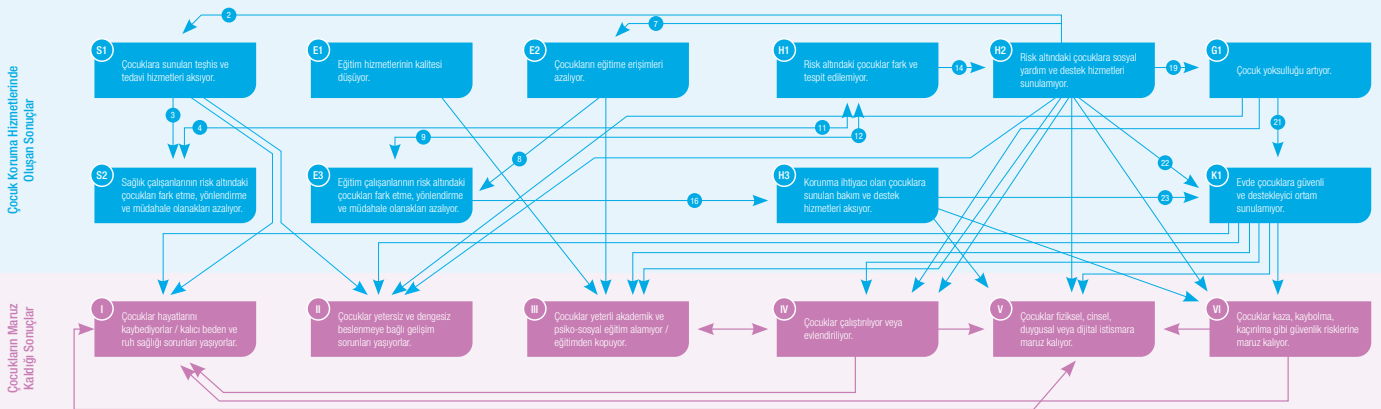
Aile içerisindeki bazı özel durumların bu dönemde etkisinin arttığını da dikkat etmek gerekmektedir. Ruh sağlığı sorunu yaşayan ebeveynin bu dönemde tedavisini sürdürememesi veya koşullar nedeniyle sağlık sorunlarının artması dikkat gerektiren durumların başında gelmektedir.

IV

Salgın ve Doğal Afetlerin
Çocuklar Açısından Sonuçları

Salgın ve doğal afetlerin çocuklar açısından sonuçlarına dair şimdiye kadar yaşanmış benzer olağanüstü zamanlar sırasında ve sonrasında yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır (Bakrania vd., 2020). COVID-19 pandemisi sırasında da bu alanda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu bölümde, bu alanda şimdiye kadar yapılmış çalışmalar ile Türkiye’deki alan çalışanlarının gözlemlerine dayanarak ve bundan sonra yaşanabilecek benzer bir olağanüstü durum için önceden yapılması gereken hazırlıklar için zemin oluşturacak şekilde bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre, salgın ve doğal afetlerin çocuklar üzerindeki nihai etkileri altı temel alanda sınıflandırılmıştır (Şekil 6).

Şekil 6. Salgın ve doğal afetlerin çocuklar açısından sonuçları



I Çocuklar hayatlarını kaybediyorlar / kalıcı beden ve ruh sağlığı sorunları yaşıyorlar.

1998-2017 yılları arasında dünyada meydana gelen doğal afetlerde toplam 1,3 milyon kişi hayatını kaybetmiş, en çok can kaybına sebep olan doğal afet depremler olmuştur (depremlerde yaşanan can kabı 750 bin kişidir) (CRED ve UNISDR, 2018). Türkiye’de de 1980 yılından bu yana can kaybına neden olan deprem sayısı 10’u, hayatını kaybedenlerin sayısı 21 bini geçmiştir. Yaşanan depremlerde hayatını kaybedenlerin ne kadarının çocuk olduğu bilgisine toplu olarak ulaşılamamakta; ulaşılabilen bilgi örneğin Çin’de 2008 yılında meydana gelen depremde hayatını kaybeden toplam 90 bin kişinin arasında 5 binden fazla öğrenci olduğu²⁶ veya 2017 yılında Meksika’da yaşayan depremde bir okulun yıkılması sonucu 21 çocuğun hayatını kaybettiği²⁷ gibi kısmi verilerle sınırlı kalmaktadır.

Benzer şekilde, salgın hastalıkların sebep olduğu can kayıplarına ilişkin genel veriler olmakla birlikte (örneğin, 1980 yılından bu yana yaşanan salgınlarda 35 milyondan fazla kişinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir²⁸), hayatını kaybedenler arasında çocukların oranına dair veri bulunmamakta; ancak salgın hastalıkların çocukların sağlığı üzerindeki doğrudan ve uzun dönemli etkilerini gösteren çalışmalara ulaşılabilmektedir (örneğin çocuklarda SARS pandemisi ile ilgili yapılan bir araştırmada (Li vd., 2004) “takip çalışmamızda, hastalar başlangıçta klinik olarak iyileşmiş olsalar da, egzersiz bozukluğu ve rezidüel radyolojik anormallikler tanıdan 6 ay sonra gözlenmiştir” tespitine rastlanmaktadır.).

Salgın ve doğal afetler sırasında yıkım altında kalmak veya hastalanmak gibi doğrudan sebepler yanında, ortaya çıkan risk faktörlerinin çocuk koruma hizmetlerinde yarattığı zafiyetler de çocukların hayatlarını kaybetmeleri veya kalıcı beden ve ruh sağlığı sorunları yaşamaları ile sonuçlanmaktadır.

S1 Bu zafiyetlerin başında çocuklara sunulan teşhis, tedavi ve dolayısıyla aşılama gibi rutin hizmetlerdeki aksaklıklar gelmektedir. Türkiye’de her yıl 1 milyondan fazla bebek dünyaya geldiği (2001-2019 yıllarında ortalama yıllık canlı doğan bebek sayısı 1,27 milyon olmuştur)²⁹ göz önüne alındığında, Türkiye’de pandemi sürecinde doğan ve sağlık hizmetlerindeki bu aksaklıklardan etkilenme riski altında olan ve olacak bebek sayısının 1 milyonu geçeceği öngörülebilir.

²⁶ www.theguardian.com/world/2009/may/07/china-earthquake-anniversary-death-toll

²⁷ www.bbc.com/news/world-latin-america-41337467

²⁸ www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/

²⁹ TÜİK Doğum İstatistikleri (2019) data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2019-33706

K1 Evde çocuklara güvenli ve destekleyici bir ortam sunulamaması nedeniyle de çocuklar beden ve ruh sağlıklarını tehlikeye atıcı birçok risk ile karşı karşıya kalmakta, bu riskler rutin sağlık kontrollerinin aksadığı bir ortamda zamanında fark edilememekte ve gerekli müdahale yapılamamaktadır.

İzolasyon nedeniyle sosyal hayattan uzak kalma, dijital ortama uzun zaman geçirme, arkadaş ve akrabaları ile görüşememe, okuldan uzak kalma, oyun veya spor alanının kısıtlanması veya kalmaması ve bu süreçte ebeveynin öz-yeterliliğinin azalmasının çocukların ruh sağlığı açısından çok önemli olumsuz etkileri bulunmaktadır (Save the Children, 2004b; Romanou ve Belton, 2020; Phelps ve Sprey, 2020; Miranda vd., 2020; Morelli vd., 2020; Center for Sport and Human Rights, 2020). İzolasyon nedeniyle sosyal hayattan kopan çocuklar yeterli uyarıcı alamamakta (Fischer vd., 2018), evde kalan küçük çocukların çoğu, sağlıklı gelişim için ihtiyaç duydukları oyun ve erken öğrenme desteğinden mahrum kalmaktadır (Graber, 2020). Dijital ortamda ve internette uzun zaman geçirmenin ve sosyal medyanın çok kullanımının da çocukların ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu, uyku ve yeme bozukluklarına sebebiyet verdiği de vurgulanmaktadır (OECD, 2018).

54 düşük ve orta gelirli ülkeye ilişkin veriler, 3-5 yaş arasındaki çocukların yaklaşık %40'ının evlerindeki hiçbir yetişkinle sosyal-duygusal ve bilişsel etkileşimi olmadığını ortaya koymuştur.³⁰ COVID-19'un etkileri hakkında 46 ülkede yapılmış geniş katımlı bir araştırma arkadaşları ile görüşemeyen çocukların %57'sinin daha mutsuz, %54'ünün daha endişeli, %58'inin ise daha güvensiz hissettiğini göstermiştir (Save the Children, 2020c). Avrupa'daki 25 ülkede yapılan bir araştırma da COVID-19 sürecinde yaşanan izolasyon sonucu çocuklarda anksiyete düzeylerinin ve ruh sağlığı problemlerinin arttığını, daha önce hiç davranış problemi göstermeyen çocuklarda uyku ve agresyon sorunları geliştiğini ortaya koymaktadır (Eurochild, 2020).

Hong Kong'da 2-12 yaş çocuğu olan 29.202 ebeveyn (Tso vd., 2020) ve Çin'de 4-18 yaş çocuğu olan 1.529 ebeveyn (Via vd., 2020) ile yapılan araştırmalarda COVID-19 sürecinin çocukların psiko-sosyal gelişimi ve ruh sağlığı üzerindeki etkilerine bakılmış; özellikle özel eğitim ihtiyacı olan, kronik hastalığı olan, ruh sağlığı problemi yaşayan anneleri olan, tek ebeveynli ve düşük gelirli hanelerde yaşayan çocukların bu süreçten daha olumsuz etkilendiği gösterilmiştir.

Bu etkilerin halihazırda ruh sağlığı sorunları olan çocuklarda daha ciddi sonuçlara neden olacağı tahmin edilmekte (Palacio-Ortiz vd., 2020) ve bu konuya uzmanlar tarafından dikkat çekilmektedir.³¹

³⁰ www.unicef.org/turkey/basin-bultenleri/40-milyon-cocuk-kritik-oneme-sahip-okul-oncesi-egitimden-koronavirüs-nedeniyle

³¹ www.independent.co.uk/life-style/coronavirus-lockdown-uk-children-mental-health-anxiety-eating-disorder-a9473486.html

Salgın ve doğal afetlerin çocuklar açısından nihai sonuçlarından olan **IV** çocuk yaşta çalıştırılma veya evlendirilme, **V** fiziksel, cinsel, duygusal veya dijital istismara veya **VI** kaza, kaybolma veya kaçırılma gibi güvenlik risklerine maruz kalmanın da çocukların hem beden hem de ruh sağlığı üzerinde kalıcı etkileri olması kaçınılmazdır (Cuartas, 2020).

Çocuklarda salgın ve doğal afetler sonucu oluşabilecek ruh sağlığı ve davranış problemleri arasında yaş gruplarına göre şunların gözlenebileceği belirtilmektedir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020):

- Okul öncesi dönemdeki çocuklarda yaygın olarak isteksizlik, oyuna odaklanmada güçlük, biberon kullanımı, parmak emme, tuvalet kazaları gibi kronolojik yaş ve gelişim düzeyiyle uyumu olmayan bazı davranışların yanı sıra, anne-babadan ayrılmama gibi durumlar;
- Okul çağındaki çocuklarda korku ve kaygıda belirgin artış, kardeşlerle sorun yaşama, huzursuzluk, saldırganlık, psikosomatik şikâyetler, sorumluluklarını yerine getirmekten kaçınma, odaklanmada zorluk, uyku sorunları ve sosyal çekilme gibi davranışlar;
- Ergenlerde isyan, risk alma davranışları, konsantrasyon eksikliği, bilinç bulanıklığı ve konfüzyon.

Salgın ve doğal afetler sonucu kalıcı ruh sağlığı sorunu yaşayan veya yaşayacak olan çocuklara dair de veri eksikliği bulunmakla birlikte, ruh sağlığı ile ilgili güncel etkiler üzerinde yapılan araştırmalar, gelecek hakkında da öngöründe bulunulmasına yardımcı olabilir: "12-18 yaşları arasında yaklaşık 8.000 öğrenci ile çevrimiçi gerçekleştirilen keşitsel bir çalışmanın verileri, Çin'deki lise öğrencileri arasında depresif belirtilerin %43, kaygı belirtilerinin %37 ve depresif belirtilere eşlik eden kaygı belirtilerinin görülme sıklığının %31 olduğunu göstermektedir." (Akoğlu ve Karaaslan, 2020).

Yaşananların çocuğun ruh sağlığı üzerinde yarattığı genel bir etkinin yanında çocuk ve ailenin özelliklerine göre değişen birden çok etkilenme biçimi de bulunmaktadır. Örneğin sağlık çalışanlarının çocuklarının COVID-19 sürecinde ruh sağlığı sorunları yaşama riskinin daha fazla olduğu vurgulanmakta; örneğin İtalya'da COVID-19 klinik bakımında görevli sağlık çalışanlarının yaklaşık üçte birinin travma sonrası stres bozukluğu açısından yüksek risk altında olduğunu belirtilmektedir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020).

Hekimler ve alan çalışanları, bütün bu faktörlere bağlı olarak çocuklarda intihar, kendine zarar verme ve kaza sonucu yaralanma başvurularında bu dönemde artış olabileceği kanaatinde. Aynı zamanda da bütün bu koşulların ve çocuklarda meydana gelmesi beklenen davranış problemlerinin onlara yönelik fiziksel ve duygusal şiddeti artırma riski bulunmaktadır. Ergenlerde beklenen "isyan, risk alma" gibi haller ise onlar açısından istismar ve suç gibi başka risklerin de düşünülmesini gerektirmektedir.



Bilmiyoruz!

Bu süreçte kaç çocuk bir ruh sağlığı sorunu yaşadı? Kaç çocuk danışma ihtiyacı hissetti?

Bu süreçteki maruz kaldıkları yalnızlığın etkisini nasıl yaşıyorlar ve ilerideki etkileri ne olacak?

Bu dönemde özellikle ergenler için riskli davranışları deneme eğilimi ve sıklığında bir değişim oldu mu?

II Çocuklar yetersiz ve dengesiz beslenmeye bağlı gelişim sorunları yaşıyorlar.

Salgın ve doğal afetler sonucu **G1** artan çocuk yoksulluğu nedeniyle çocukların temel besin ihtiyaçlarının karşılanamaması, **K1** evde destekleyici bir ortam sunulmaması nedeniyle çocukların uzun süreler bilgisayar başında hareketsiz geçirmeleri, **H1** bu süreçte ihtiyaç duyulan sosyal yardım ve destek hizmetlerinin sunulmaması ve **S1** teşhis ve tedavi hizmetlerinin aksaması nedeniyle olası risklerin fark edilip gerekli müdahalelerin yapılamaması sonucu çocuklar yetersiz ve dengesiz beslenmeye bağlı gelişim sorunları yaşamaktadırlar (UNICEF, 2020a; Fischer vd., 2018; World Vision, 2020b; OECD, 2020; OECD, 2018).

Yetersiz ve dengesiz beslenmenin çocuk sağlığı ve gelişimi üzerindeki etkileri uzunca bir zamandır bilinmesine rağmen normal zamanlarda da beslenme birçok çocuk için hala tam karşılanamayan bir ihtiyaç iken (dünya üzerinde 5 yaş altındaki çocukların %21,3'ünün bodur, %6,9'sinin aşırı zayıf, %5.6'sının aşırı kilolu olduğu (UNICEF, WHO ve World Bank Group, 2020) raporlanmaktadır), pandemi ile mücadele sürecinin özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde çocuk beslenmesi bakımından riski arttırdığına dikkat çekilmekte (United Nations, 2020d), pandemi ile artan yoksulluğun sorunu daha da büyütmesi³² beklenmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü açlık kadar obezitenin de çocuk sağlığını ve gelişimini tehdit eden bir sorun olduğunu söylerken³³, stresin arttığı, hareketin azaldığı olağanüstü dönemlerin obezite konusunda riski arttırdığına dair çalışmalar bulunmaktadır (Nogueira-de-Almeida vd., 2020; Cuschieri ve Grech, 2020).

Dünya üzerinde halihazırda 5 yaşın altında 47 milyon çocuğun yeterli ve dengeli beslenememekten zarar gördüğü bilinmekte³⁴, zamanında önlem alınmazsa, yetersiz beslenme nedeniyle küresel çocuk kaybı yaygınlığının %14,3 oranında artabileceği ve bunun dünyada tahmini olarak 6,7 milyon çocuk demek olduğuna dikkat çekilmektedir

³² haber18.net/index.php/2020/07/16/herkes-biliyor-kimse-onleyemiyor-gida-krizi-en-cok-cocuklari-tehdit-ediyor-ve-pandemi-ile-mucadele-riski-arttiriyor/

³³ www.who.int/news-room/q-a-detail/noncommunicable-diseases-childhood-overweight-and-obesity

³⁴ www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/malnutrition

(United Nations, 2020d). BETAM tarafından yapılan çocuk yoksulluğu araştırmasına göre (Uysal ve Genç, 2019), Türkiye’de 2019 yılında beslenme yoksulluğuna maruz kalan çocuk sayısı yaklaşık olarak 7,5 milyondur. Benzer bir oranda etkilenme olacağı var sayılırsa, pandemi ile birlikte yaklaşık olarak ek 1 milyon çocuğun beslenme yoksulluğuna maruz kalacağı söylenebilir.

TÜİK’in 2017 yılına ilişkin verileri esas alarak yaptığı ölçüme medyan gelirin %60’ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranının %21,2 olduğu³⁵, aynı yıl için BETAM’ın yaptığı analize göre çocukların %34,6’sının şiddetli maddi yoksunluk içerisinde olduğu görülmektedir (Uysal ve Genç, 2019). Bu veriler, çocukların ailenin gelir kaybından yetişkinlere göre daha fazla etkilendiği ortaya koymaktadır. Buradan hareketle, yaklaşık 3 milyon yetişkinin iş ve dolayısıyla gelir kaybı yaşama ihtimalinde yaklaşık mevcut 7,5 milyon çocuğa ek 1 milyon çocuğun daha beslenme yoksulluğu tehdidi ile karşılaşma ihtimali olduğu varsayımı çok da gerçek dışı olmayacaktır.

COVID-19 pandemisi sırasında 13 ülkede yapılan bir araştırmada (Street Child, 2020) ailelerin %56’sının en önemli endişelerinin açlık olduğunu söylemesi de beslenme yetersizliğinin olağanüstü dönemlerde çocuklar için ne kadar büyük bir tehlike olabileceğini ortaya koymaktadır.

Depremler sonucunda da çocukların benzer şekilde yetersiz ve dengesiz beslenme riski ile karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Örneğin, Nepal depremi sonrasında yapılan araştırmalarda, çocukların %17’sinin günlük öğün sayısının azaldığı (Plan International vd., 2016); çocukların %32’sinde zayıflık, %52’sinde bodurluk ortaya çıktığı; erkek çocukların, anne veya babası okuma yazma bilmeyen çocukların, annesi çalışmayan çocukların ve gıda güvensizliği olan evlerde yaşayan çocukların daha fazla risk altında olduğu tespit edilmiştir (Shrestha vd., 2020).



Bilmiyoruz!

Beslenme ve tıbbi bakım yetersizliği sebebiyle kaç çocuk, ne tür bir büyüme ve gelişim problemi yaşayacak?

III Çocuklar yeterli akademik ve psiko-sosyal eğitim alamıyor / eğitimden kopuyor.

Olağanüstü durumlarla mücadele kapsamında alınan tedbirler sonucu **E1** uzaktan eğitime geçiş ile birlikte eğitim hizmetlerinin kalitesinin düşmesi, **E2** çocukların eğitime erişmekte yaşadığı zorluklar, **K1** çocukların evde eğitimlerini destekleyici bir ortamlarının

³⁵ data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2018-30755

olmaması ve **H2** bu süreçte artan sosyal yardım ve destek ihtiyacının karşılanamaması ile çocuklar yeterli akademik ve psiko-sosyal eğitimi alamamakta, bunun sonucu olarak da çocukların bir kısmı eğitimden tamamen kopmaktadır. Salgın ve doğal afetlerin nihai sonuçlarından olan **IV** artan çocuk işçiliği ve çocuk evlilikleri de çocukların eğitim hakkını kullanmalarının önünde engel oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmalar okulla bağı zayıflamasının yarattığı etkinin salgın ve afet dönemi ile sınırlı olmadığını; afet nedeniyle okulla bağı zayıflayan çocukların afet sonrasında da eğitime dönmeme olasılığı bulunduğu, ailenin ekonomik destek almasının da çocuğun okula dönmelerini garantilemediği ve eğitime erişimde eşitliğin bu süreçlerde daha da azaldığını göstermektedir.³⁶

Ebola salgını sırasında Sierra Leone'de çocukların katılımı ile yapılan bir araştırmada, çocuklar salgının etkileri ile ilgili en büyük endişelerinin yeterli eğitim alamamak ve salgın sonunda ekonomik nedenlerle veya yaşları büyüyeceği için eğitime dönememek olduğunu belirtmişlerdir (Save the Children vd., 2016).

Araştırmalar da göstermektedir ki salgın ve doğal afetler nedeniyle okulla bağı zayıflayan çocukların, afet sonrasında da eğitime dönmeme olasılığı artmaktadır. Örneğin Ebola salgını sonrasında Sierra Leone'da kız çocuklarının okula dönüş oranlarında %16 oranında azalma olmuştur (United Nations, 2020c).

Alan çalışanları, pandemi ile mücadele döneminde eğitimin uzaktan sürdürülmesinin çocukların akademik ve psiko-sosyal gelişimi açısından etkileri ile ilgili gözlemlerinin aşağıdakileri kapsadığını belirtmektedirler:

- Erken çocukluk dönemindeki çocuklarda motor becerileri, dil becerileri ve kendi kendine giyinme, yemek yeme vb. becerilerinde gerilemeler;
- Okul çağındaki çocuklarda sosyal becerilerde kayıp, dersleri takip vb. disiplin becerilerinde kayıp ve akademik başarıda gerileme.

COVID-19 pandemisi ile ne kadar çocuğun eğitimi terk etmek zorunda kalacağı bilinmemekle birlikte, uzaktan eğitimi takip etmekte zorluk çeken çocukların eğitimden kopması, çocuk koruma sisteminin en önemli konularından biridir. Bu durum, çocuklar açısından hem gelişim hakkı bakımından önemli bir hak ihlaline neden olmakta, hem çocuklar arasındaki mevcut eşitsizlikleri derinleştirmekte (Safe to Learn, 2020a), hem de çocukların çalıştırılması, evlendirilmesi başta olmak üzere başkaca risklere karşı korumasız hale getirmektedir.

³⁶ riseprogramme.org/publications/we-have-protect-kids



Bilmiyoruz!

Uzaktan eğitim süreci kaç çocuğun akademik başarısını olumsuz yönde etkileyecek?

Ne kadar çocuk eğitimi terk edecek?

IV Çocuklar çalıştırılıyor veya evlendiriliyor.

Salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında bir yandan **G1** çocuk yoksulluğunun artması, diğer yandan **K1** çocuklara evde güvenli ve destekleyici bir ortam sunulamaması sonucu çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanamaması ve bu şekilde risk altına giren çocuklara **H2** yeterli sosyal yardım ve desteğin sunulamaması çocukların çalıştırılması veya evlendirilmesi ile sonuçlanabilmektedir. Çocukların bu süreçler sonunda **III** eğitimden kopmaları da çocuk işçiliği ve çocuk evliliği riskini arttırmaktadır. Evlendirilen veya çalıştırılan çocuklar diğer istismar türlerine de açık hale gelmektedir.

COVID-19 salgınının ne kadar çocuğu çalışmaya ya da evlenmeye iteceği bilinmiyor. Ancak, bu konudaki riskin büyüklüğü biliniyor (Alliance, 2016) ve bu alanda çalışan birçok kuruluş ilk andan itibaren bu riskle ilgili tahminler ve uyarılar yapıyor (Alliance, 2020d; ILO ve UNICEF, 2020; World Vision, 2020f; UNFPA ve UNICEF, 2020). UNICEF, 2000 yılından bu yana çalışan çocuk sayısında 94 milyon kadar bir azalma olduğuna, ancak salgının bu kazanımı tehlikeye attığına dikkat çekiyor.³⁷ Salgını izleyen iki yıl içerisinde dünya üzerinde evlendirilen kız çocuklarının sayısında 4 milyon artış olacağı tahmin ediliyor (World Vision, 2020e).

13 ülkede yürütülen bir araştırmada (Street Child, 2020) ailelerin %96'sının pandemi ile birlikte zorla işçilik, zorla evlilik ve çocukların silahlı gruplara dahil edilmesi gibi konularda endişelerinin arttığını bildirmiş olması; Asya'daki 9 ülkede yapılan bir araştırmaya katılan ebeveynlerin COVID-19'un sebebiyet verdiği gelir kaybı nedeniyle çocukların %33'ünün dilencilik veya başka bir tehlikeli işte çalışmaya zorlanabileceklerini belirtmeleri (World Vision, 2020c); Nisan-Ağustos 2020 arasında 50 ülkeden 7-19 yaş arası 763 çocuğun katılımı ile yürütülen bir araştırmada çocuk işçiliği ve çocuk evliliğinin bu süreçte yaşanabilecek en önemli problemler olarak nitelendirilmesi (World Vision, 2020h) ve dünyanın çeşitli yerlerinden yansıyan haberler³⁸ bu durumu doğrular nitelikte.

³⁷ www.unicef.org/press-releases/covid-19-may-push-millions-more-children-child-labour-ilo-and-unicef

³⁸ www.ilo.org/africa/media-centre/articles/WCMS_749347/lang--en/index.htm

www.bloomberg.com/news/newsletters/2020-07-03/supply-chains-latest-coffee-cocoa-producers-warn-of-child-labor

BETAM'ın araştırmasına göre, Türkiye'de 2019 yılında beslenme yoksulluğuna maruz kalan 7,5 milyon çocuğun yaklaşık 2/3'ü çalıştırılma yaşına gelmiş çocuklardan oluşmaktadır. Bu da yaklaşık 5 milyon çocuk demektir ve pandemi ile birlikte bu çocukları bekleyen en önemli tehlikelerden biri çalıştırılmaktır. Alan çalışanları, ailenin içinde bulunduğu zorluğa rağmen okula devam edebilen çocukların, okulların kapanması üzerine çalışmaya başladıklarını, çocukların sokağa çıkmasının yasaklandığı dönemde işverenlerin çocukları evlerinden araba ile alarak işe götürdüğünü dile getirmekte; bu suretle aile gelirine katkıda bulunan çocukların eğitime dönmeme risklerinin yüksek olduğuna dikkat çekmektedir.

V Çocuklar fiziksel, cinsel, duygusal veya dijital istismara maruz kalıyor.

Salgın ve doğal afetler sonucu **K1** evde güvenli ve destekleyici bir ortamdaki uzak olan çocuklar her tür istismara açık hale gelmektedir. Bu süreçte **H2** risk altında olan çocuklara yeterli sosyal yardım ve desteğin sunulmaması ve **H3** korunma ihtiyacı olan çocuklara sunulan bakım ve destek hizmetlerinin aksaması da çocukları fiziksel, cinsel, duygusal veya dijital istismara maruz bırakmaktadır.

COVID-19 pandemisi ile mücadelenin en başından itibaren bu alanda çalışan uzmanlar, geçmişte salgınlar ve deprem vb. doğal afetlerde ev içi şiddetin arttığı bilgisinden (Rezaeian, 2013; Weitzman ve Behrman, 2016) hareketle, yoksulluk ve izolasyon koşulları ile artan ebeveyn stresinin, azalan sosyal hizmet desteği ile birlikte, COVID-19 salgını sürecinde de benzer sonuçlara sebep olacağı uyarısını yapmaya başlamışlardır (Campbell, 2020; Peterman vd., 2020; Usher vd., 2020; Ünal ve Gülseren, 2020; Alliance vd., 2020; Kofman ve Garfin, 2020). Bazı araştırmacılar ise sosyal izolasyonun alkol kullanımını arttırdığına ve alkol kullanımı ile ev içi şiddet arasında güçlü bir bağ olduğu bilgisine (WHO, 2006) dikkat çekmişlerdir (Clay ve Parker, 2020).

Beklendiği şekilde, pandemi ile birlikte çağrı merkezlerine aile içi şiddet konusunda yapılan çağrılardaki artışlar haberlere yansımakta³⁹, bazı ülkelerde bu artışın %150'ye kadar çıkabildiği bildirilmektedir (Child Rights Now, 2020). COVID-19'un etkilerine dair 46 ülkede geniş katılımı yapılmış bir araştırmada da araştırmaya katılanların %32'si evlerinde şiddet yaşadıklarını belirtmişler (Save the Children, 2020c); Avrupa'daki 25 ülkede yapılan bir araştırma da bu süreçte aile içi şiddetin arttığını ortaya koymuştur (Eurochild, 2020).

³⁹ www.theguardian.com/us-news/2020/apr/03/coronavirus-quarantine-abuse-domestic-violence

www.bbc.com/news/uk-52157620

www.usatoday.com/story/news/nation/2020/07/11/sexual-assault-hotline-child-sexual-abuse-calls-rise-during-pandemic/5413835002

Türkiye’de de, her ne kadar COVID-19’un ev içi birlik ve beraberliği arttırdığını gösteren çalışmalar da olsa (Öztürk vd., 2020), esas olarak yaygın literatüre benzer bir durum söz konusudur. Sosyo Politik Saha Araştırması Merkezi tarafından Nisan 2020’de 28 kentte gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, araştırmaya katılan 1.873 kadının %70’i karantina süreci içinde ev içi tartışma veya çatışma yaşadıklarını, %40’i ise ev içi tartışmalarının karantina öncesine göre daha yoğun olduğunu ifade etmişlerdir (Sosyo Politik Saha Araştırma Merkezi, 2020). Başka bir çalışmada da bir önceki yıla kıyasla 2020 yılı Mart ayında kadına yönelik fiziksel şiddetin %80, psikolojik şiddetin %93, sığınma evi talebinin ise %78 oranında arttığı belirtilmektedir (Ergönen vd., 2020).

Araştırmalar ebeveyn stresinin artmasının çocuklara karşı fiziksel şiddeti doğrudan arttırdığını göstermekle birlikte (Whipple ve Webster-Stratton, 1991), ev içi çatışmanın ve aile içi şiddetin görüldüğü evlerde yaşayan çocukların normal nüfusa göre 60 kat daha fazla ihmal ve istismar risk altında olduğu da iddia edilmektedir (Ergönen vd., 2020).

Dünyada daha önce yaşanan salgınlar ve doğal afetler sonrasında çocuk ihmal ve istismarı ve buna bağlı sorunlarda çok ciddi artışlar tespit edildiği bilinmektedir. Örneğin, ERG tarafından hazırlanan raporda (ERG, 2020) 2014-2016 yılları arasında yaşanan ebola salgınında çocuğa yönelik şiddet ve istismar vakalarında artış görüldüğüne, örneğin Sierra Leone’de çocuk gebeliklerinde %65 oranında artış olduğuna dikkat çekilmektedir. Deprem vb. doğal afetler sonucu da çocuk istismarının önemli ölçüde arttığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Curtis vd., 2000).

Salgın ve doğal afetlerin çocuk istismarı üzerindeki etkisine ilişkin halihazırda birçok çalışma olduğu için, COVID-19 pandemisi sürecinde çocukların istismara maruz kalma risklerine dair uyarılar (WHO, 2020) ve öngörü de Türkiye dahil dünyanın birçok yerinden gelen veriler ile çok hızlı biçimde oluşturulmuştur.

COVID-19 karantinası sonucu dünya üzerinde fiziksel, cinsel ve/veya duygusal istismara uğrayan çocuk sayısında %20 ila %32 arasında bir artış olacağı tahmin edilmekte, bu da 85 milyon daha fazla çocuğun mağdur olacağı anlamına gelmektedir (World Vision, 2020e). Karantina sürecinin çocuk gebeliklerini de %65 oranında arttıracığı iddia edilmektedir (World Vision, 2020d).

COVID-19 salgını sürecinde yapılan araştırmaların sonuçları da bu öngörülerini doğrular niteliktedir. Asya’da 9 ülkede yapılan bir araştırmada ebeveynlerin %24’ü COVID-19 sürecinde yaşanan stres nedeniyle çocukların fiziksel veya duygusal şiddete maruz kalabileceklerini söylerken, araştırmaya katılan çocukların %26’sı son bir ay içinde şiddet gördüklerini söylemektedirler (World Vision, 2020c). Nisan-Ağustos 2020 arasında 50 ülkeden 7-19 yaş arası 763 çocuğun katılımıyla yapılan bir araştırmada da çocukların %81’i evlerinde, çevrimiçi ortamda veya yakın çevrelerinde şiddet olduğunu belirtmiştir (World Vision, 2020h).

Sosyo Politik Saha Araştırması Merkezi tarafından Nisan 2020’de 28 kentte gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, araştırmaya katılan 1.873 kadından yarısından fazlasının yaşadığı hanede 0-18 yaş grubu çocuk bulunmakta ve bu kadınların %19,3’ü pandemi sürecinde hanelerinde bulunan çocuğun şiddete maruz kaldığını beyan etmektedir. Buna göre, çocukların %12’si dijital şiddete, %7,5’i fiziksel şiddete, %2,7’si ise cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Şiddet uygulan bireylerin %36,2’sinin çocuğun babası, %32,1’inin çocuğun annesi, %19,7’sinin çocuğun kardeşi, %7,3’ünün çocuğun akrabası/tanıdığı ve %4,7’sinin ise çocuğun arkadaşı olduğu ifade edilmektedir (Sosyo Politik Saha Araştırma Merkezi, 2020).

İzolasyon tedbirleri sonucu çocukların sosyal hayattan uzaklaşması ve evde, bilgisayar başında uzun zamanlar geçirmeleri ile birlikte de özellikle dijital risklerin arttığına dikkat çekilmekte (UNICEF vd., 2020a; Taddei, 2020) ve bu konu da birçok haber ve açıklamaya yansımaktadır.⁴⁰ Örneğin, ABD’de çocukların cinsel istismarına yönelik bildirim ve şikayetlerin %106 arttığı bildirilmektedir.⁴¹ Birleşik Krallık’ta bir sivil toplum kuruluşu olan ve internette cinsel istismara uğrayan çocukların görüntülerini ve videolarını bulup kaldırmak amacıyla çalışan Internet Watch Foundation (IWF), Birleşik Krallık’ta koronavirüs karantinası sırasında çocuklara yönelik cinsel istismar materyallerine çevrimiçi erişim için sekiz milyondan fazla girişimde bulunulduğunu tespit ettiklerini ve daha fazlasının olmasından şüphelendiklerini bildirmekte⁴²; Interpol tarafından da bu süreçte çevrimiçi çocuk istismarına yönelik materyal paylaşımın arttığı rapor edilmektedir (Interpol, 2020). Nisan-Ağustos 2020 arasında 50 ülkeden 7-19 yaş arası 763 çocuğun katılımı ile yapılan bir araştırmada da çocukların %47’si bu süreçte çevrimiçi bir riske maruz kaldığını söylemiştir (World Vision, 2020h).

Salgın ve doğal afetlerin çocuklar açısından nihai sonuçlarından olan **I** kalıcı beden ve ruh sağlığı sorunları, **IV** çocuk yaşta çalıştırılma veya evlendirilme veya **VI** kaza, kaybolma veya kaçırılma gibi güvenlik risklerine maruz kalmak da çocukları her çeşit istismara daha açık hale getirmektedir.

Bu dönemde ayrıca, bilinen istismarların yanında çocukların aile büyüklerinin veya diğer çocukların bakımını üstlenmek zorunda kalmak gibi duygusal yükler nedeniyle zarar gördüklerine de dikkat çekilmektedir (Romanou ve Belton, 2020).

⁴⁰ www.bbc.com/news/world-52773344;

www.theguardian.com/society/2020/jul/08/sharp-increase-in-uk-child-sexual-abuse-during-pandemic;

www.theguardian.com/society/2020/apr/27/lockdown-hampering-removal-of-child-sexual-abuse-material-online;

www.telegraph.co.uk/global-health/science-and-disease/online-child-exploitation-flourishes-investigators-struggle/;

www.interpol.int/News-and-Events/News/2020/INTERPOL-report-highlights-impact-of-COVID-19-on-child-sexual-abuse;

www.nbcnews.com/tech/tech-news/child-sexual-abuse-images-online-exploitation-surge-during-pandemic-n1190506

⁴¹ www.forbes.com/sites/thomasbrewster/2020/04/24/child-exploitation-complaints-rise-106-to-hit-2-million-in-just-one-month-is-covid-19-to-blame/#5741766d4c9c

⁴² www.iwf.org.uk/news/millions-of-attempts-to-access-child-sexual-abuse-online-during-lockdown

Salgın döneminde çocuk istismarına dair bildirim ve başvuruların azaldığı örnekler de tespit edilmekteyse de⁴³ bunun özellikle eğitime ara verilmesinden ve çocuk koruma kurumlarının kapalı olmasından, dolayısıyla öğretmenler başta olmak üzere fark etmekten sorumlu kimselerin çocukla temasının kesilmesinden kaynaklandığı öngörülmektedir.⁴⁴ Türkiye’de de benzer bir sebeple, kadına yönelik şiddet başvuruları arttığı halde, çocuklara yönelik şiddet başvurularında azalma olduğu belirtilmektedir (Ergöner vd., 2020).



Bilmiyoruz!

Ne kadar çocuk kaldırabileceğinden fazla ve onu duygusal ya da fiziksel açıdan örseleyecek aile için bakım yükümlülüğü üstlendi? Bunun ne tür etkileri oldu?

Kaç çocuk, hangi tür ihmal davranışına maruz kaldı?

Üçüncü kişilerin bakımı sırasında kaç çocuk ihmal veya istismar mağduru oldu ya da kazaya maruz kaldı?

Bunun sonucunda kaç çocuk hayatını kaybetti veya kalıcı bir sağlık sorunu oluştu?

VI Çocuklar kaza, kaybolma, kaçırılma gibi güvenlik risklerine maruz kalıyor.

Salgın ve doğal afetlerde **K1** ebeveynlerin hayatlarını kaybetmeleri veya sağlık sorunu vb. sebeplerle çocukların ebeveyn bakımı ve gözetiminden ve dolayısıyla güvenli bir ev ortamından mahrum olduğu, **H2** bu durumun sosyal yardım ve destek hizmetleri ile önlenemediği ve **H3** korunma ihtiyacı olan çocuklara yeterli bakım ve destek hizmetleri sağlanamadığı durumlarda çocuklar kaza, kaybolma, kaçırılma ve insan ticaretine konu olma gibi riskler ile karşılaşmaktadır. Bu riskler de sonucunda çocukları her tür istismar riskine açık hale getirmekte ve özellikle cinsel istismar riskini önemli ölçüde arttırmaktadır.⁴⁵

Salgın sırasında çocukların gözetimsiz kalmaları sonucu uğradıkları kazalara dair birçok haber yapılmaktadır. Örneğin, Konya’da evde anne babası uzaktan eğitim ile ders vermekte olan 1,5 yaşındaki bir kız çocuğunun balkondan düşerek;⁴⁶ ABD’de 4 yaşında bir çocuk kendi başına arabaya gidip içeride havasızlıktan⁴⁷ hayatını kaybettiği haberlere yansımıştır.

⁴³ www.pressherald.com/2020/06/28/experts-see-no-proof-of-child-abuse-surge-amid-pandemic

⁴³ www.yoursun.com/venice/reports-of-child-abuse-drop-and-thats-worrying-experts/article_eaf30996-b4a4-11ea-bb0f-c7d111034982.html

⁴⁴ www.8newsnow.com/i-team/i-team-child-abuse-going-unreported-during-covid-19-pandemic/

⁴⁵ rosanjose.iom.int/site/en/blog/why-does-vulnerability-human-trafficking-increase-disaster-situations

⁴⁶ www.kocaelihalkgazetesi.com/haber/5504874/ogretmen-ebeveyn-canli-ders-verirken-kumsal-7-kattan-dustu

⁴⁷ komonews.com/news/consumer/child-heat-stroke-risks-may-be-higher-during-pandemic

Özellikle depremler sonrası çocukların kaybolması da karşı karşıya kalınan bir başka güvenlik riskidir. 1994 yılında meydana gelen 17 Ağustos depremi sonrasında çok sayıda çocuğun kaybolduğu bildirilmiştir.⁴⁸ Endonezya'da 2018 yılında yaşanan depremden 600.000 çocuğun etkilendiği ve refakatsiz kalan birçok çocuğun sokaklarda harabeler arasında uyuduğu rapor edilmektedir.⁴⁹

Çocukların kaçırlması da özellikle deprem gibi kontrolsüz bir biçimde çocukların ailelerini kayb ettikleri hallerde gündeme gelen risklerden biridir (Gupta ve Agrawal, 2010). 2010 yılında gerçekleşen Haiti Depremi sonrasında çok sayıda çocuğun hastanelerde ebeveynsiz olarak bulunduğu ve bu dönemlerde çocuk ticareti, yurt dışına evlat edinme girişimlerinin arttığı tespit edilmiştir.⁵⁰



Bilmiyoruz!

Bu süre içerisinde ev içi kazaların türlerinde ve sayılarında ne tür bir değişim oldu?

⁴⁸ www.haberturk.com/yasam/haber/165874-depremin-kayipcocuklari

⁴⁹ reliefweb.int/report/indonesia/hundreds-schools-damaged-and-children-traumatized-indonesias-deadly-earthquake-and

⁵⁰ www.unicef.org/media/media_82328.html

Kırılgan gruplar salgın ve doğal afetlerden daha çok etkileniyor.

Yoksul çocuklar

Salgın ve doğal afetler gibi olağanüstü durumların yarattığı ekonomik ve sosyal sorunlar yoksul çocuklar için çok daha büyük bir zorluk ve risk yaratmaktadır. Yoksul aileler, olağanüstü durumların ortaya çıkardığı ekonomik krize daha dayanıksız ve işsiz kalma, gelir kaybı yaşama gibi risk faktörlerine daha açıktırlar. Yoksul ailelerin çocukları okulların kapanmasından diğer çocuklardan daha fazla etkilenirler ve maruz kaldıkları güvensiz barınma koşulları, sağlık problemleri, beslenme yetersizliği gibi riskler onları daha da dezavantajlı hale getirir (OECD, 2020; Childhood Trust, 2020).

Kız çocukları

Toplumsal cinsiyet rolleri nedeni ile kız çocukları salgın ve doğal afetlerde özel risklerle karşı karşıya kalabilmektedir. Kız çocuklarına ev işlerinde daha çok sorumluluk verilmekte, salgın ve doğal afet sonrası zamanlarda evde geçirilen zamanın artması ile kız çocuklarının da evde üstlendikleri rol artmakta, buna karşın özerkleşebilmek için ihtiyaç duyduğu dış dünya ile ilişki kurma olanağı da azalmaktadır. Ev işlerinde kardeşe, yaşlıya, hastaya bakım işlerinin kız çocuklar tarafından yapılması beklenmekte, evde eğitime katılım için gerekli olanakların kısıtlı olduğu hallerde bunların erkek çocuklar tarafından kullanılması tercih edilmekte, bu da kız çocuklarının uzaktan eğitimi takip etmesi önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Kız çocuklarının erken evlendirilme riskinin her zaman erkek çocuklarından daha yüksek olması, daha çok ihmal ve istismara, özellikle de cinsel istismara maruz kalma risklerinin bulunması da ayrıca kırılganlıklarını arttırmaktadır. Çocukları kırılganlaştıran, yoksulluk, engellilik gibi durumlarda da kız çocuğu olmak riskin daha fazla artmasına sebep olmaktadır (OECD, 2020).

Engelleri olan çocuklar

Salgın ve doğal afetler sırasında engelleri olan çocukların maruz kaldıkları eşitsizlikler de daha derinleşmekte ve sağlık, eğitim gibi temel hizmetlere erişimleri ve toplum hayatına katılma olanakları ciddi oranda azalmaktadır (United Nations, 2020b, UNICEF, 2020e). Engelleri olan çocuklar bir yandan altta yatan başkaca kronik hastalıklarından dolayı salgından daha çok etkilenemedikleri gibi (UNICEF, 2020i), diğer yandan salgına karşı alınan önlemleri (örneğin kişisel hijyene dikkat etme, sosyal mesafeyi koruma) uygulamakta zorlanabileceklerinden, sağlık risklerine daha açıktırlar (Save the Children, 2020d). Engelleri olan çocukların bu süreçte beslenme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanamaması (Save the Children, 2020f), ailesi tarafından terk edilme, şiddet veya istismara uğrama riski orantısız olarak artarken, eğitimi takip ve okula devam olanakları aynı şekilde azalmaktadır (Save the Children, 2020e). Örneğin, COVID-19 salgını sürecinde, karantina döneminde özellikle zihinsel

engeli olan çocukların özel eğitim kurumlarına devam edememeleri ve onlar için sunulan başkaca hizmetin bulunmaması sebebiyle çok daha ağır bir izolasyona maruz kaldıkları görülmüştür.⁵¹

Özel eğitim gerektiren engellilik halleri çok çeşitlilik göstermektedir.⁵² Buna bağlı olarak da çocukların ve ailelerin bu döneme ilişkin ihtiyaçları değişiklik göstermektedir.⁵³ Türkiye’de 2018-2019 öğretim yılında özel eğitimden yararlanan 398.867 çocuk olduğu bilinmekte⁵⁴ ancak özel eğitime ihtiyacı olduğu halde yararlanamayan çocuk sayısı tam olarak bilinmemektedir. Öte yandan engel durumuna göre hareket kabiliyeti kısıtlanan çocuklar ve bu özelliklerdeki yetişkinlerin çocuklarının da bu dönemlerde izolasyonu daha ağır biçimde yaşadıklarına dikkat çekilmektedir (UNICEF, 2020). Bu nedenle, engelli kişinin kim olduğu, engelin ne olduğunu da dikkate alır biçimde engelleri olanlar ile ilgili özel ihtiyaçların (United Nations, 2020b) ve hizmetlerin de değerlendirilmesi gerekmektedir.

Mülteci ve sığınmacı çocuklar

Mülteci ve sığınmacı çocukların normal zamanlarda da sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimleri çok az olduğu için riskin arttığı dönemlerde maruz kaldıkları risk de artmakta, salgın ve doğal afetler gibi olağanüstü durumlar bu çocukların sağlık, eğitim ve koruma alanlarında halihazırda yaşadıkları sorunları kriz boyutuna taşımaktadır (United Nations, 2020a; Kalkınma Atölyesi, 2020c; Endale, Jean ve Birman, 2020). Yaşam koşulları ve temel hizmetlere erişimde yaşadıkları zorluklar sağlıklarını tehdit etmekte, örneğin çocukların aşı takibi yapılamamakta (Mardin vd., 2020); ailelerinin yaşadığı ekonomik zorluklar nedeniyle temel gıda ve hijyen malzemelerinden mahrum kalmakta (SGDD-ASAM, 2020; SPI, 2020); göç nedeniyle eğitimleri zaten kesintiye uğramış ve gittikleri ülkelerde de henüz tam olarak eğitim sistemine dahil edilememiş olan mülteci ve sığınmacı çocuklar için okulların kapanması kalıcı bir dezavantaj oluşturmaktadır. Çocuklar için söz konusu olan bütün risklerin mülteci ve sığınmacı çocuklar bakımından risk oranı yükselerek varlığını sürdürmesinin yanında bu gruptaki çocukların ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalma (You vd., 2020) ve kaçırılma ve insan ticaretine konu olma riski de çok daha yüksektir (IOM, 2015).

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları

Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları normal koşullarda da temel ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzak yaşam koşullarına maruz kaldıkları, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerden düzenli olarak yararlanamadıkları ve sabit bir adreslerinin olmaması nedeniyle sistem tarafından da düzenli takipleri yapılamadığı için, doğal afetler ile birlikte bu çocukların gelişim ve güvenlikleri akranlarına göre daha büyük bir risk altına girmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2020a, 2020ç).

⁵¹ www.evrensel.net/haber/405553/ozel-egitim-ihciyaci-olan-cocuklar-icin-pandemi-kosullarinda-6-oneri

⁵² eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/special-education-needs-provision-within-mainstream-education-86_tr

⁵³ tedmem.org/soylesi/z-hande-sart-ile-ozel-egitim-ihciyaci-olan-cocuklarin-egitimi-uzerine

⁵⁴ www.mebpersonel.com/egitim/ozel-egitim-hizmetlerinden-yararlanan-ogrenci-sayisi-h234277.html

Çocuklar açısından halihazırda var olan yeterli yaşam seviyesinden yoksun kalmaktan kaynaklanan gelişim ve güvelik sorunlarına, izolasyon koşullarına uygun olmayan yaşam alanları, yetersiz ebeveyn bakım kapasitesi ve hastalık ile ilgili risklerin eklenmesi ile durum çok daha ağır hale gelmektedir (Kalkınma Atölyesi, 2020d).

Aile bakımından yoksun veya kurum bakımında yaşayan çocuklar

Salgın ve doğal afetler gibi olağanüstü durumlarda, kurum bakımında kalan çocuklar daha fazla sağlık ve güvenlik riski ile karşı karşıya kalırken, kurumların kapasitelerinin azaltılması gerektiği durumlarda da yeterli kontrol olmadan evlerine geri gönderilme ve sonucunda artan ihmal ve istismar riski ile karşılaşmaktadırlar (Better Care Network , Alliance ve UNICEF, 2020).

COVID-19 salgını ile tartışılmaya başlanan çocuk güvenliği sorununun en ağır biçimi temel hakları bütün yönleri ile ihlal edilen sokakta yaşayan çocuklar için söz konusu olmaktadır (Consortium for Street Children, 2020). Doğal afetlerin daha çok sayıda çocuğun sokakta yaşamasına sebep olma riski bulunmaktadır.⁵⁵ Ne kadar çocuğun bu koşullarda olduğuna ilişkin bilgi sahibi olunmaması da bu riski arttırmaktadır.

Özgürlüğünden yoksun çocuklar

Dünyada birçok çocuk salgın ve doğal afetler döneminde de gözaltı merkezleri, geri gönderme merkezleri, tutukevleri ve ceza infaz kurumlarında tutulabilmektedir. Bu merkezlerde ciddi sağlık risklerinin olduğu rapor edilmekte;⁵⁶ sağlık tedbirlerinin arttırılması ile sorunun çözülemeyeceği düşünülmektedir (Alliance, 2020e). Çocuk Hakları Komitesi, COVID-19 sürecinde bu çocukların kalıcı beden ve ruh sağlığı sorunları yaşamalarının önüne geçilebilmesi için, çocukların özgürlüklerinin kısıtlanmasına son verilmesine dayalı alternatif yolların kullanılmasını önermektedir.⁵⁷ Bu dönemde Türkiye’de ceza infaz kurumlarında 3 binden fazla çocuk bulunduğu bilinmektedir.⁵⁸ Bu kapsamda dikkate alınması gereken bir diğer grup da anneleri ile birlikte ceza infaz kurumlarında bulunan ve sayıları 700’ün üstünde olan 0-6 yaş grubundaki çocuklardır.⁵⁹

⁵⁵ reliefweb.int/report/indonesia/hundreds-schools-damaged-and-children-traumatised-indonesias-deadly-earthquake-and

⁵⁶ www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25745&LangID=E

⁵⁷ tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?Lang=en&symbolNo=INT%2FCRC%2FSTA%2F9095

⁵⁸ cisst.org.tr

⁵⁹ www.cocugasiddetionluyoruz.net/storage/app/media/uploaded-files/pandemi-doneminde-cocuk-mahpuslar-ve-mahpus-anneleriyle-tutulan-cocuklar.pdf

V

Salgın ve Doğal Afetlerde Çocukların Korunmasına Dair Yasal Çerçeve



Bu bölümde, salgın ve doğal afetler öncesi, sırası ve sonrasında çocuk koruma alanında yukarıdaki bölümlerde anlatılan zafiyetlerin ve sonuçta çocuklar için risklerin ortaya çıkmasının önlenmesine yönelik bir sonraki bölümde sunulan önerilere zemin oluşturması amacıyla ulusal mevzuattan kaynaklanan yükümlülüklerle dair bir inceleme yapılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, konu ile doğrudan ilgili aşağıdaki beş belge incelenmiştir:

- 1 Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü 25.02.2008 tarih ve 2008/14 sayılı "Genişletilmiş Bağışıklık Programı Genelgesi"⁶⁰
- 2 Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'nun 2016/223 sayılı "Aşı ile Önlenebilir İnvaziv Bakteriyel Hastalıklar Sürveyansı Genelgesi"⁶¹
- 3 Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'nun 2018/22 sayılı "Bulaşıcı Hastalıklar ile Mücadele Rehberi Genelgesi"⁶²
- 4 Cumhurbaşkanlığı'nın 2019/5 sayılı "Küresel Grip Salgını Genelgesi"⁶³
- 5 Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı⁶⁴

İlk üç genelge, izleme dair olduğu için çocuk koruma sisteminin başlangıç aşaması olan fark etme aşamasını ilgilendirmektedir. Bu yönü nedeniyle bu çalışma kapsamında ele alınmıştır.

2019/5 sayılı Genelge ve ona dayanılarak hazırlanmış hazırlık planı ise çocuk koruma sisteminin müdahale aşamasını da kapsar niteliktedir.

⁶⁰ www.saglik.gov.tr/TR,11080/genisletilmis-bagisiklama-programi-genelgesi.html

⁶¹ khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR-42934/asi-ile-onlenebilir-invaziv-bakteriyel-hastaliklar-surveyansi-genelgesi-201623.html

⁶² khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR-48633/bulasici-hastaliklar-ile-mucadele-rehberi---genelge-2018-22.html

⁶³ www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/04/20190413-7.pdf

⁶⁴ grip.gov.tr/depo/saglik-calisanlari/ulusal_pandemi_plani.pdf

1. Genişletilmiş Bağışıklama Programı (GBP) Genelgesi

Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü 25.02.2008 tarih ve 2008/14 sayılı "Genişletilmiş Bağışıklık Programı Genelgesi" gebe, bebek ve çocukların aşılamalarına ilişkin izlenmesi gereken yöntemleri kapsamaktadır.

GBP, boğmaca, difteri, tetanoz, kızamık, kızamıkçık, kabakulak, tüberküloz, poliomyelit, hepatit B ve hemofilus influenza tip b'ye bağlı hastalıkların morbidite ve mortalitesini azaltarak, bu hastalıkları kontrol altına almak ve hatta tamamen ortadan kaldırmak amacı ile hassas yaş gruplarına enfeksiyona yakalanmalarından önce ulaşım bağışıklanmalarını sağlamak için yapılan aşılamaya hizmetlerini içerir.

Aşılamaya hizmetlerinin herkese ulaşabilecek şekilde rutin hizmetler içinde sunulması esası benimsenmiştir. Bunun yanında da gerekli durumlarda aşağıdaki ek hizmetlerin yapılması öngörülmüştür:

- Hızlandırma (sabit ve gezici ekipler oluşturarak), yerel aşı günleri, kampanya gibi destekleyici aktiviteler yapmak.
- Biriken duyarlı nüfusları koruma kapsamına almak (özellikle poliomyelit ve kızamıkta).
- Salgını önlemek için duyarlı yaş gruplarında yakalama (catch-up) ya da takip (follow-up) gibi ek aşılamaya programları yürütmek.

GBP, akademisyenlerden oluşan ve yılda en az iki kez toplanarak güncel gelişmeleri görüşerek önerilerde bulunan Bağışıklama Danışma Kurulu'nun (BDK) bilimsel desteği doğrultusunda aşağıdakilerden oluşan bir ekip ile yürütülmektedir:

- İl, ilçe, sağlık ocağı aşı sorumlusu
- İl, ilçe, sağlık ocağı soğuk zincir sorumlusu ve yardımcısı
- Sağlık ocağı aşı sorumlusu
- Aile hekimi

Salgın durumları için yakalama ve takip konusunda ek programlar oluşturulması öngörülmüş ise buna ilişkin bir ayrıntı düzenlenmemiştir.



Şunları konuşmak gerekir:

İşleyişi yürüten kişilerin acil durumlar için bir çalışma planı var mıdır?

İşleyişi yürütecek kişilerin görevini yapamaz hale gelmesi durumunda ne yapılmaktadır?

Aşılanması gereken kişilere erişim/takip (hastalık, adres değişikliği vb.), salgın/deprem gibi olağan dışı durumlarda nasıl yapılıyor?

2. Aşı ile Önlenbilir İnvaziv Bakteriyel Hastalıklar Sürveyansı Genelgesi

Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'nun 2016/223 sayılı "Aşı ile Önlenbilir İnvaziv Bakteriyel Hastalıklar Sürveyansı Genelgesi", aşısı bulunan hemofilus influenza tip b'ye bağlı hastalıklar ile streptococcus pnömonia'ya bağlı hastalıklara ilişkin bağışıklama hizmetlerini içermektedir.

Genelge ile belirlenen strateji ve sürveyans amaçları ile öngörülen bildirim ve salgın yönetim yöntemi şu şekildedir:

Strateji

- Hastalıkların insidansının (yeni olgu ortaya çıkışı) belirlenmesi
- Aşılama ve diğer yöntemlere bağlı azalmanın izlenmesi
- Bağışıklık güçlendirme
- Politik kararlılık
- Sosyal mobilizasyon
- Sürveyansın yürütülmesi
- Diğer destekleyici çalışmalar

Surveyans amaçları

- Hastalık düzeyini tahmin etmek
- Dağılım ve değişimi takip etmek
- Vakalar arasındaki epidemiyolojik bağlantıyı saptamak
- Antibiyotik direncini izlemek
- Kanıta dayalı karar için gerekli bilgiyi sağlamak
- Bağışıklama programı ve aşıların etkililiği ve etkililikteki değişimleri izlemek
- Aşı oluşturma ve aşılama politikalarına yardımcı olmak
- Riskli kişilere yönelik kontrol önlemlerinin alınması
- Hastalıkların kümelenme durumunun belirlenmesi ve gerektiğinde kontrol önlemlerinin alınması

Bildirim

- Bildirimi zorunlu bulaşıcı hastalıkların bildirim, Bulaşıcı Hastalıkların İhbar ve Bildirim Sistemi Genelgesi (2015/18) kapsamında yürütülür.

- Aşı ile Önlenebilir İnvaziv (yayılmacı) Bakteriyel Hastalıklar Sürveyansı Genelgesi kapsamındaki hastalıkların bildirimini Türkiye Halk Sağlığı Kurumu (THSK) tarafından yayınlanan aynı ismi taşıyan rehber (incelenen genelgenin ekinde) göre yapılır. Bahsi geçen rehber, laboratuvar incelemelerinin giderlerinin de THSK bütçesinden karşılanmasını öngörmektedir.

Salgın yönetimi

- Salgın, sınırlandırılmış topluluklarda (okul, kışla, gündüz bakımevi, spor ya da sosyal gruplar, uzun süreli bakım grupları gibi) vaka sayısının 4 haftalık süre içerisinde 2 ya da daha fazla görülmesidir. Daha büyük topluluklarda ise kümelenme, yayılım süresi, yaş vb. risk faktörleri değerlendirilerek salgın olup olmadığına karar verilir.
- Okul ya da bakımevinde salgın ortaya çıktığında son iki hafta devamsızlığı olan kişiler sorgulanmalıdır. Meningokokal hastalığı olan her bir birey tanımlanması, tanı ve tedavi için sevk edilmelidir.
- Damlacık ile bulaşmanın azaltılması için ve belirtiler konusunda halk eğitimleri verilmelidir.
- Teşhis edilen vakaların yakın temaslıları kemoproflaksi yapılmalıdır.



Şunları konuşmak gerekir:

Okul ya da bakımevinde salgın ortaya çıktığında son iki hafta devamsızlığı olan kişiler sorgulandı mı?

Deprem gibi hallerde bu hastalıkların takibi konusunda ayrıca bir yöntem belirlenmiş durumda mı? Bu durumda süreç nasıl yürütülür? (bu özellikle normalleşme aşamasında önemlidir)

Deprem durumlarında kayıpların önlenmesi bakımından aşı takip sistemi işe yarar mı?

3. Bulaşıcı Hastalıklar ile Mücadele Rehberi Genelgesi

Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu'nun 2018/22 sayılı "Bulaşıcı Hastalıklar ile Mücadele Rehberi Genelgesi" bu alanda hazırlanan rehberin güncellenmesini içermektedir. Buna göre;

Bulaşıcı hastalık ortaya çıkmadan önce yapılması gerekenler

- İl Bulaşıcı Hastalıklar Danışma Kurulu'nun oluşturulması
- Bulaşıcı hastalıklar ve salgınlar ile ilgili mevcut durumun değerlendirilmesi

- Personelin nitelik olarak yeterli hale getirilmesi (sağlık personeli kastediliyor)
- Malzeme ve araç desteği sağlanması (sağlık merkezleri kastediliyor)
- Bölgeye özel risklerin belirlenmesi
- Halk sağlığı eğitimi çalışmaları yapılması
- Sektörler arası iş birliği sağlanması
- Bulaşıcı hastalık veya salgına yol açabilecek olası kaynakların envanterinin oluşturulması

Bulaşıcı hastalık ortaya çıktıktan sonra yapılması gerekenler

- Vakaların bildirilmesi (bu konuda THSK'nin 2015/18 sayılı ayrı bir genelgesi var)
- Saha incelemesi / filyasyon
- Vaka incelemesi
- Salgın incelemesi



Şunları konuşmak gerekir:

Her iki aşama için de eğitim veya bakım kurumlarında yapılması gerekenlere dair bir rehber vb. çalışma var mı? Bu konuda bütün çalışanlar bilgi sahibi mi?

4. Küresel Grip Salgını Genelgesi

Cumhurbaşkanlığı'nın 2019/5 sayılı "Küresel Grip Salgını Genelgesi" pandemi olasılığında alınması gereken tedbirleri içermektedir. Genelgenin öngördüğü tedbirler şunlardır:

- Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı hazırlanması
- www.grip.gov.tr adresinde planın yayınlanması ve bilgilendirici yayın yapılması
- Valiliklerce Pandemi İnfluenza İl Hazırlık ve Faaliyet Planı hazırlanması
- Sağlık hizmetleri için destek bina ve malzeme sağlanması
- Bilgilendirme ve iş birliği toplantıları düzenlenmesi

5. Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı

Sağlık Bakanlığı tarafından 2019 yılında hazırlanan Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı'nın amacı; tüm kişi, kurum ve kuruluşların influenza pandemisini tanımalarına, rollerini ve sorumluluklarını yerine getirmek üzere en uygun şekilde hazırlık yapmalarına ve pandemi durumunda koordinasyon içinde hareket etmelerine yardımcı olacak bilgi ve çerçeveyi sağlamak olarak tarif edilmiştir. Bu amaca yönelik olarak hazırlık planında doğrudan çocuk koruma alanını ilgilendiren unsurlar şunlardır:

Eğitim kurumlarında yapılacaklar

- Kurumdaki öğrenci ve çalışan devamsızlığının takip edilerek devamsızlık ve hasta kişi sayısının günlük olarak bildirilmesi.
 - Hastalık nedeni ile eğitim kurumlarınca öğrenci ve personel devamsızlıklarının takip edilebilmesi için çocukları eğitim kurumuna devam etmeyen velilerin devamsızlık nedenlerini günlük olarak eğitim kurumuna bildirmeleri gerekmektedir.
 - Bunun yanı sıra hastalığı nedeni ile rapor olarak devamsızlık yapan öğrencilerin de kayıt altına alınması gereklidir.
 - Bu bilgiler okul müdürü tarafından görevlendirilecek bir müdür yardımcısı ya da bir öğretmen tarafından izlenmeli ve devamsızlık yapan öğrenciler ve personel, öğrencilerin sınıflara göre dağılımı ve bunlardan kaçının IBH nedeniyle gelmediği günlük olarak bildirilmelidir.
 - Sağlık müdürlüğü bu konuda sorumlu tutulan öğretmenlere IBH'nin tanımı, devamsızlık takibinin önemi ve velilerden istenecek bilgiler konusunda kısa bir eğitim vermelidir.
 - Eğitim kurumlarındaki devamsızlıkların günlük izlemesinin yapılabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı'ndan Sağlık Bakanlığı'na gerçek zamanlı veri aktarımını sağlayacak teknik altyapı ve düzenlemelerin oluşturulması gerekmektedir.
- Ailelere, hasta çocuklarının iyileşene kadar evde kalması ve kalabalık ortamlardan uzak tutulmaları konusunda bilgi verilmesi.
- Kurumda çalışanların işe gelmemeleri durumunda görevlerin yürütülebilmesi için alternatif planlamaların yapılması.
 - Orta şiddetli bir pandemiye yaklaşık beş kişiden birinin hasta olması beklenmektedir. Kurumda çalışan personelin de hasta olabileceği göz önüne alınarak, kurumda çalışanların işe gelmemeleri durumunda hizmetin sürdürülebilmesine yönelik personel planlaması yapılmalıdır.
- Bünyesinde yurt/pansiyon vb. barınma alanı bulunan kurumlar için plan hazırlanması.
 - Bünyesinde öğrencilerin yatılı olarak barındığı yurt/pansiyon vb. barınma alanı bulunan kurumlar tarafından hazırlanan pandemi influenza faaliyet planları kontrol edilirken Toplu Yaşam Alanları İçeren Kurum/Kuruluşlar İçin Pandemi İnfluenza Faaliyet Planı Kontrol Listesi kullanılmalıdır.

Eğitim ve öğretime ara verme kararı alırken dikkat edilmesi gerekenler

- Ailelerle ve öğretmenlerle eğitim ve öğretime ara verme sonrası iletişim nasıl sağlanacaktır?
- Eğitim ve öğretime ara verilen eğitim kurumlarının öğrencilerinin sosyal aktiviteleri için yapılandırılmış bir program mevcut mudur?
- Eğitim kurumlarında yapılan sosyal ve sportif faaliyetlerin sürdürülmesinde alınacak tedbirler neler olacaktır?
- Eğitim ve öğretime ara verildiğinde çocukların ev bakımını sağlayacak veliler için alınmış idari ve sosyal tedbirler neler olacaktır? Bu nedenle işe gelemeyen velilerin iş ortamında yaratacağı eksiklikler için ne tür tedbirler alınacaktır?
- Eğitim ve öğretime ara verilmesi durumunda edinilmesi gereken kazanımlar nasıl olacaktır?

Yurt vb. toplu yaşam alanlarında yapılacaklar

- Pandemi dönemi için personel ihtiyacının belirlenmesi.
 - Orta şiddetli bir pandemide, kurum/kuruluştaki çalışan iş gücünü oluşturan personelin %20'sinin hastalanabileceği ve buna ek olarak bir kısmının da hasta bir yakınına (çocuğu, eşi vb.) bakması gerebileceğinden dolayı işe devamsızlık yapacağı beklenmektedir. Bu durumun personel planlaması yapılırken göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Psikososyal destek hizmetlerine yönelik yapılması gerekenler

- Psikososyal destek hizmetleri şunları içermelidir:
 - Pandemi influenza durumunda görev alacak psikososyal destek personeline farkındalık eğitimlerinin verilmesi
 - Pandemi influenzadan etkilenen kişilerin psikososyal destek ihtiyaçlarının tespit edilmesi
 - Tespit edilen ihtiyaçların ve ihtiyaç sahiplerinin ilgili hizmet gruplarına bildirilmesi
 - Pandemi influenzadan etkilenenlere ve bu dönemde başta sağlık personeli olmak üzere tüm çalışanlara psikososyal destek verilmesi
 - Dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına yönelik yapılacak güçlendirme çalışmaları
 - İnzulenzadan etkilenen korunmaya muhtaç bireylerin kurum bakımına alınması
 - Pandemi influenza döneminde etkilenenlerin yeni normal hayata uyum sağlaması için baş etme becerilerinin geliştirilmesi
- Çalışanlarda sıklıkla karşılaşılan psikososyal sorunlar şunlardır:

- Şok
- Duygusal katılaşma
- Konfüzyon
- Güvensizlik
- Aşırı üzgünlük
- Kaygı ve suçluluk duygusu
- Günlük öz bakım azalması (banyo, temizlik gibi)
- Sürekli yüksek stresli olma
- Çocukları ve aile bireyleri ile ilgili sürekli kaygılanma
- Eğitim ve öğretime ara verilmesi gibi olaylardan dolayı yüksek strese girme
- Vakalarda, aşı ve profilaksi uygulamalarına yüksek kaygılı yaklaşma

Psikososyal destek programları yönetici ve bu konuda danışmanlık hizmeti verecek kişilere yönelik hazırlanmalı; zihinsel, davranışsal ve ruhsal semptomların neler olduğunu açıklamalı, personelin sahada kendi kendine yeterli olmasını sağlamalı, kültürel olarak toplumla uyumlu ve pandeminin potansiyel olarak etkileyebileceği özel gruplara (çocuklar, yaşlılar, kronik hastalığı olanlar, gebeler gibi) yönelik hizmetleri de içerecek şekilde düzenlenmelidir.

Pandeminin farklı dönemlerinde uygulanacak psikososyal destek eylem planlarının kapsamı ve hedeflerinin ayrıntıları da düzenlenmiştir (plan içerisinde Tablo 28).

Pandemi ile mücadeleye dair teşkilata verilen görevlerden çocuk koruma ile ilgili olanlar

- Milli Eğitim Bakanlığı ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü
 - Etkili bir devamsızlık takip sisteminin kurulması
 - Eğitim ve öğretime ara verilmesi durumunda uzaktan eğitimin sürdürülmesi için gerekli kararların alınması
 - Pandemi Faaliyet Planlarının hazırlanması ve bu planlara uygun hareket edilmesi
 - Yurt/pansiyon pandemi planlarının hazırlanması,
 - İl koordinasyon kurulunca talep edilen uygulamaların pandemi yönetimi kapsamında gerçekleştirilmesi,
 - Eğitim kurumlarındaki devamsızlıkların günlük olarak İl/İlçe Sağlık Müdürlüğü'ne / TSM'ye bildirilmesi.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
 - Toplumla ve pandemide çalışacak personele yönelik psikososyal destek programının Sağlık Bakanlığı ile ortak yürütülmesi

- Pandemi nedeniyle korunma ihtiyacı olan (anne ya da babasını kaybeden ya da yaşamını yalnız idame ettiremeyecek kişiler vb.) kişilerin kurum barınmasına alınması ve psikososyal destek sağlanması
 - Pandemi sonrası normal hayata uyum sağlanması için sosyo-kültürel etkinliklerin planlanması ve uygulamaya konulması
 - Pandemi döneminde yatılı sosyal hizmet kurumlarında pandemi faaliyet planlarının hazırlanmasının sağlanması
 - İş yerindeki devamsızlığın il düzeyinde takip edilmesi, günlük olarak Sağlık Bakanlığı ve il sağlık müdürlüğüne bilgi akışının sağlanması
 - İş yerlerinde pandemi planının hazırlanmasının sağlanması
 - Pandemi Faaliyet Planlarının hazırlanması ve bu planlara uygun hareket edilmesi
 - İş yerlerinde ve yatılı sosyal hizmet kuruluşlarında pandemi planının yapılmasının sağlanması
 - Sağlık Müdürlüğü Ruh Sağlığı Birimi başkanlığında/koordinasyonunda topluma yönelik psikososyal destek programının yürütülmesi
 - Pandemi nedeniyle korunma ihtiyacı olan kişilerin (anne ya da babasını kaybeden ya da yaşamını yalnız idame ettiremeyecek vb.) himaye altına alınmasının sağlanması ve psikososyal destek verilmesi
 - Pandemi sonrası normal hayata uyum sağlanması için sosyo-kültürel etkinliklerin planlanması ve uygulamaya konulması
 - İş yerlerindeki pandemi nedeniyle işe devamsızlığın takip edilmesi, günlük olarak il sağlık müdürlüğüne bilgi akışının sağlanması
 - Pandemi döneminde koruma ve tedavi koşullarına yönelik gerekli düzenlemelerin yapılması
- İl Sağlık Müdürlüğü Sürveyans Birimi
 - Eğitim kurumlarındaki devamsızlıkların takip edilmesi ve değerlendirilmesi.



Şunları konuşmak gerekir:

Eğitime ara verilmesi ile ilgili karar aşamasına okulun çocuk koruma rolüne dikkat çekecek ve güçlendirecek başka sorular da eklenebilir mi?

Yurt vb. ortamlarda yapılması gerekenlerle ilgili olarak bu plan biliniyor mu? Uygulandı mı? Çocuk koruma açısından iyi işleyen yönleri ve yapılması gerekenler nelerdir?

VI

Salgın ve Doğal Afetler Sırasında ve Sonrasında Çocuk Koruma Hizmetlerinin Güçlendirilmesine Yönelik Öneriler



Anne-baba, okul ve sağlık hizmetleri, bir çocuğun hayatında gelişimi için ihtiyaçlarını karşılayan ve güvenliğini sağlayan temel unsurlardır. Onların bu rollerinin yerine getirilmesinin de sosyal hizmet faaliyeti ile desteklenmesi gerekir. Salgın ve doğal afetler bütün bu sistemleri hem mekanlarını hem personelini çalışmaz hale getirecek biçimde etkiliyor.

Her bir kurumun işlev kaybına uğraması çocuğun hayatında birden fazla alanda değişiklik yaratmakta ve her bir değişikliğin de birden fazla sonucu olmaktadır. Biz sonuçları görüyoruz; hayatını kaybeden, kalıcı beden ve/veya ruh sağlığı yaşayan, yetersiz beslenme ve tıbbi bakım nedeniyle gelişim sorunu yaşayan, yetersiz eğitim aldığı için akademik başarısı gerileyen ve eğitimden uzaklaşan, çalıştırılan, evlendirilen, fiziksel, cinsel, duygusal veya dijital istismara maruz kalan, kaybolan veya kaçırılan çocuklar.

Bunları önlemenin ve olağanüstü koşullarda da azami ölçüde haklarını ve güvenliklerini sağlamanın devletin görevi olduğunu biliyoruz (ÇHS m. 18-19). Bu görevin yerine getirilebilmesi için müdahale edilebilir iki düzey bulunmaktadır. Birincisi, pandemi ve doğal afetin kurumlarda ve hizmetlerde meydana getirdiği işlev kayıpları, diğeri ise bunların birleşmeleri neticesinde ortaya çıkan sonuçlar. Çocuklara hizmet veren binaların içinde çocuklar varken yıkılması dışındaki bütün faktörler, bir diğeri ile birleştiğinde çocuğun başına bizim gördüğümüz sonucun gelmesine sebebiyet veren ara faktörü ortaya çıkarıyor. Örneğin, okulların kapanması tek başına çocuğun yeterli eğitimi alamaması ve eğitimin başarısının düşmesi sonucunu doğurmuyor. Ebeveyn gözetiminin yetersizliği, ebeveyni bu konuda destekleyecek sosyal hizmetlerin bulunmaması ile birleştiğinde çocuğun akademik başarısı düşüyor, eğitimden uzaklaşıyor; çalıştırılıyor veya evlendiriliyor.

Bu zincirdeki her bir halkanın sınırları net olmayan, iç içe geçen ve kesişen sorumluluklar olduğu bir gerçek. Öte yandan, salgın ve doğal afetlerin etkisinin normal şartlarda tam olarak işlevini yerine getirmeyen sektörleri veya tam kapasite ile sunulamayan hizmetleri daha da olumsuz etkilediği de bilinmektedir. Dolayısıyla, asıl yapılması gereken çocuğu koruyucu çevrede rolü olan bütün aktörleri rollerini tam olarak yerine getirecek biçimde güçlendirmek, çocuğun hizmet aldığı bütün kurumların güvenli hale gelmesini

sağlamaktır. Ancak bu çocuk koruma politikası başta olmak üzere ülkenin sağlık, adalet, eğitim, ekonomi politikaları ile ilgili bir sorundur ve bu alanda yapılması gerekenler değişik çalışmalar ile ortaya konulmuş bulunmaktadır. Bütün alanların ortak keseni olarak çocuk koruma alanında sistemin iyileştirilmesi için yapılması gerekenler "Çocuk Koruma Koordinasyon Strateji Belgesi ve Eylem Planı"⁶⁵ ile belirlenmiştir. Sektörler bazında yapılması gerekenler de Kalkınma Planları⁶⁶ ile düzenlenmektedir. O nedenle bu çalışma kapsamındaki öneriler, olası bir salgın veya doğal afete mevcut koşullarda yakalanmamız ihtimalini dikkate alarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla öneriler, sistemin normal şartlar için güçlendirilmesi ihtiyacı karşılanmadan çocukların gelişim ve güvenliğinin tam olarak sağlanamayacağını bilinci, ancak bu koşullara özgü güçlendirmeler ile zararın azaltılabileceği öngörüsü ile geliştirilmiştir.

Bu kapsamda aşağıda salgın ve doğal afetlerle mücadele alanında Türkiye'deki çocuk koruma sisteminin güçlendirmesine yönelik 38 öneri oluşturulmuş, her bir öneri ilgili olduğu sektör ve kurumlar ile o önerinin çocuk koruma sistemindeki hangi boşluğa cevap olarak ve çocuklar açısından hangi sonucu önlemeye yönelik geliştirildiği bilgisini içeren bir künye ile paylaşılmıştır. Önerilerin hayata geçirilmesi konusunda yol gösterici olabilmesi amacıyla da raporun en sonuna bu önerilerin sektör ve sonuç bazlı sınıflandırdıkları tablolar eklenmiştir.

Öneriler listesi beklenmekte olan İstanbul depremi öncesinde çocuklar için şehri daha güvenli hale getirmek için çalışmak isteyen herkesin yapabileceği birçok şey olduğunu göstermektedir. Bunların bir kısmı kamu kurumları, bir kısmı sivil toplum tarafından yürütülebilecek çalışmalardır. Ancak birçok çalışma iş birliği ve eşgüdümü zorunlu kılmaktadır. O nedenle tabloların kesişme alanlarını göstermenin hem etki edilmek istenen sonuç hem de faaliyeti yapacak kişinin kapasite, yetki ve sorumluluğuna göre rol üstlenilmesini sağlamak açısından yardımcı olacağını düşünüyoruz. Aynı zamanda İstanbul depremine hazırlık yapılması konusunda beklentilerin somut taleplere dönüşmesini ve sivil toplumun elinde bir izleme aracı olmasını sağlamış olmayı ümit ediyoruz.

<p>➤ 1</p> <p>Sağlık kuruluşları ve personelinin hizmetlerini sürdürebilmesine yönelik planlama yapılmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık
	İlgili hizmet sorunları	S1 S2
	İlgili sonuç(lar)	I II V
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak.

Bebek ve çocukların sağlık takiplerinin ve aşılamaların sürdürülmesi hem çocuk sağlığının korunması hem de ihmal ve istismarın önlenmesi bakımından hayati önem taşımak-

⁶⁵ www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/cocuk-koruma-hizmetlerinde-koordinasyon/uygulama-planlari.pdf

⁶⁶ www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/

tadır. Bu nedenle olağanüstü hallerde sağlık kuruluşu ve sağlık çalışanlarının çocuklara hizmet vermeyi sürdürmesi hayati önem taşımaktadır.

Salgın ve doğal afetler sırasında çocuklara sunulan teşhis ve tedavi hizmetlerinin aksamaması için öncelikle sağlık kuruluşları ve personelinin bu gibi olağanüstü durumlarda hizmeti nasıl sürdüreceğinin planlanması gerekir (United Nations, 2020d; World Vision, 2020b).

Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı'nın pandemi dönemi için personel ihtiyacının belirlenmesi konulu başlığı altında orta şiddetli bir pandemide, kurum/kuruluştaki çalışan iş gücünü oluşturan personelin %20'sinin hastalanabileceği ve buna ek olarak bir kısmının da hasta bir yakınına (çocuğu, eşi vb.) bakması gerebileceğinden dolayı işe devamsızlık yapacağı beklendiği ve bu durumun personel planlaması yapılırken göz önünde bulundurulması gerektiği bildirilmektedir.

Bu öngörü ile hizmeti sürdürmenin planlanması, normal şartlarda kullanılan sistemlerin çalışmaması ihtimali düşünülerek yapılmalıdır. Örneğin, pandemide çocuk ve ergen ruh sağlığı hekimleri yüz yüze hasta kabulü yapamadıkları hallerde çevrimiçi sistemleri kullanmaya adapte oluncaya kadar geçen zamanda hastaların takibi kesintiye uğramıştır. Çevrimiçi olanakların nasıl kullanılacağına dair bir kılavuz benzer bir süreçte daha hızlı hareket edilmesini sağlayabilir. Ancak olası bir depremde çevrimiçi olanakların kullanılabileceği de dikkate alınmalıdır.

Personel ihtiyacını ve olası açığı dikkate alan bir planlamada çalışanların, çalışma motivasyonlarının düşünülmesi de gerekmektedir. Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı'nda bu hedefe yönelik olarak pandemi öncesi, sırası ve sonrasında çalışanlara psiko-sosyal destek sunulması, çalışanlara yönelik olası olumsuz faktörlerin belirlenmesi ve azaltılması yönünde çalışılması öngörülmüştür. İngiltere'de sağlık çalışanları başta olmak kilit rollerde çalışan İngiliz yabancı işçilere vatandaşlık verilmesi teklif edilmesi örneği de personelin motivasyon ihtiyacını ortaya koymak bakımından örnek gösterilebilir.⁶⁷



Acil öneri

COVID-19 salgını ve İzmir depremi sonrasında çocukların nasıl etkilendiklerine dair araştırmaya dayalı veriye ve etkilenen çocukları hızla tespit ederek tedavi hizmetlerinin sürdürülmesine gereksinim bulunmaktadır. Bu kapsamda;

- Bu süreçte aşı ve rutin takibi yapılamayan, randevuları iptal edilen/ertelenen çocukların tespit ve izlemleri yapılırken bir etki değerlendirmesi de yapılmalıdır.
- Bu süreçte ruh sağlığı hizmetlerinden yararlanamayan çocukların tespit ve izlemleri yapılmalıdır.

⁶⁷ edm.parliament.uk/early-day-motion/56815/citizenship-rights-for-key-workers-during-the-covid19-pandemic

<p>➤ 2</p> <p>Sağlık çalışanlarının yakınlarının bakımının sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık
	İlgili hizmet sorunları	S1
	İlgili sonuç(lar)	I
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSHB, Yerel Yön., STK

Sağlık hizmetlerinin devamlılığının sağlanabilmesi için sağlık çalışanlarının yakınlarının bakımının sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.

Dünya Sağlık Örgütü, sağlık hizmetlerinin ayakta kalabilmesini sağlamak üzere, sağlık çalışanlarının aile üyelerinin etkilendiği büyük ölçekli acil durumlarda personelin çalışmaya devam etmesini teşvik etmek için hastanenin birinci derece aile üyelerine sağlayabileceği desteklerin (örneğin çocuk bakımı veya yaşlı bakımı) dikkate alınmasını ve bunun için gerekirse toplumsal destekten yararlanılmasını önermektedir (WHO, 2015).

İngiltere’de⁶⁸ ve Fransa’da⁶⁹ Mart 2020’de okullar kapanırken COVID-19 ile mücadelede kilit rol oynayan sağlık personelinin çocukları için bazı okulların açık tutulması bu ihtiyacı karşılamaya yönelik yöntemlerden biridir. Sağlık çalışanlarına yönelik bilgi veren çalışmalar⁷⁰ ve sağlık personelinin çocuklarının bakım ihtiyacını karşılamaya yönelik gönüllü ağları⁷¹ gibi çalışmalar da bu konudaki mevcut uygulamalara örnek gösterilebilir. Bu örneklerin de işaret ettiği gibi, bu konuda yapılacak çalışmalarda sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler sektörlerinin birlikte çalışması ve yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının desteğinin alınması önemlidir.

<p>➤ 3</p> <p>Sağlık kuruluşları ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	S2 H1
	İlgili sonuç(lar)	I II V
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., AÇSHB

⁶⁸ www.bmj.com/content/368/bmj.m1140

⁶⁹ www.france24.com/en/20200327-what-public-service-is-about-french-schools-open-to-children-of-health-workers-battling-virus

⁷⁰ www.blackdoginstitute.org.au/resources-support/coronavirus-resources-for-anxiety-stress/coronavirus-resources-for-health-professionals/parenting-in-the-pandemic/

⁷¹ www.theatlantic.com/family/archive/2020/03/who-is-taking-care-of-hospital-workers-children/608848/

Hizmetlere ara verilmesi durumunda sistem dışında kalan çocukların sosyal hizmetler ile iş birliğinde takibini sağlamak ve en kısa zamanda yeniden tıbbi bakım sürecine dahil olmalarını sağlamak üzere bir iş birliği modeli geliştirilmelidir. Bu amaca yönelik olarak, hastane sosyal hizmet kadrolarının güçlendirilmesi ve il sosyal hizmet birimleri ile birlikte çalışma biçimlerinin düzenlenmesi gerekmektedir.

<p>➤ 4</p> <p>Hastane güvenliğinin sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık
	İlgili hizmet sorunları	S2
	İlgili sonuç(lar)	VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., AÇSHB, Kolluk

Özellikle depremler sırasında çocuklar için oluşacak olası güvenlik problemlerinin önlenmesi için hastane güvenliğinin sağlanması gerekir. Göçükten çıkarılma anlarında çocuklar anne-baba kontrolü ve kimlikleri olmadan hastaneye götürülebilmekte ve bu da çocuklar için önemli bir güvenlik sorunu yaratmaktadır (WHO, 2015).

Örneğin, 2010 yılında gerçekleşen Haiti depremi sonrasında çok sayıda çocuğun hastanelerde ebeveynsiz olarak bulunduğu ve bu dönemlerde çocuk ticareti⁷², yurt dışına evlat edindirme girişimlerin arttığı belirtilmiştir.⁷³

Bu tür güvenlik problemlerinin önüne geçilebilmesi için, doğal afetler için hazırlanacak bir planda afet alanından hastaneye sevk sürecinin ve hastanelerin çocuklar açısından güvenli hale getirilmesi ve çocuğun bir yakınına en hızlı biçimde iletişime geçirilmesini sağlayacak bir plan yapılmalıdır. Bu plan, olağanüstü haller için güçlendirilmiş ve yeterli personele sahip ve kolluk ile iş birliğinde çalışacak bir sosyal hizmet servisi oluşturulmasını ve bu servisin çalışma esaslarının düzenlenmesini içermelidir.

<p>➤ 5</p> <p>Tüm çocuklara kaliteli uzaktan eğitim sunulmasına yönelik planlama yapılmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim
	İlgili hizmet sorunları	E1
	İlgili sonuç(lar)	III IV
	İlgili kurum(lar)	MEB

⁷² www.unicef.org/media/media_82328.html

⁷³ www.abc.net.au/news/2010-01-23/trafficking-fears-as-haiti-children-go-missing/1219762

Sağlık tedbirleri kapsamında okulların kapanmasının gerekli olup olmadığı tartışmasını (ECDC, 2020) dışarda bırakarak, eğer okullar kapanacaksa bundan doğacak riskleri bertaraf edecek şekilde aşağıdakileri kapsayan (Dreesen vd., 2020; Safe to Learn, 2020b; Eğitim-Sen, 2020) bir planlama yapılması önemlidir:

- Uzaktan eğitimde öğrencilerin farklı ilgi ve becerilerini dikkate alan bir akademik eğitim tasarlanması
- Öğrencilerin öğrenme becerilerini destekleyecek faaliyetlerin planlanması
- Öğrencilerin psiko-sosyal becerilerini destekleyecek faaliyetlerin planlanması
- Gerekli teknik alt yapının planlanması
- Öğretmenlerin uzaktan eğitim becerilerinin desteklenmesi
- Öğretmenlerin çalışmaları gereken zamanlarda bakım yükümlülüğü olan kişilerin bakımı konusunda sunulacak destek hizmetlerinin planlanması

<p>➤ 6</p> <p>Tüm çocukların eğitime erişimlerini sağlayacak araçlara ve ortama sahip olması sağlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim
	İlgili hizmet sorunları	E2
	İlgili sonuç(lar)	III IV
	İlgili kurum(lar)	MEB, AÇSHB, Ulaştırma Bak.

Pandemi ile mücadele süreci, çocuklar arasında eğitime erişim bakımından maruz kalınan eşitsizliğin değişik türlerini görünür kıldı. Eğitime erişimin sadece okula gidip gitmemeye bağlı bir sorun olmadığı görülmüş oldu. Evde ders çalışacak bir ortama sahip olan ve olmayan, evinde dersleri ve ders çalışma konusunda destek alan ve alamayan, evinde ders dışında başka uyarılar ile gelişimi desteklenen ve bu olanakların hiçbirine sahip olmayan, evinde birden fazla bilgisayar, tablet olan ve televizyonu bile olmayan çocuklar gibi çok çeşitli koşullardan söz etmek mümkündür. Bu nedenle, bu hallerin her biri için üretilmiş çözümlere gereksinim bulunmaktadır.

Bu alandaki planlama sadece eğitim sistemini ilgilendirmemektedir, aynı zamanda teknolojik alt yapının her çocuğa ulaşmasını temin bakımından Ulaştırma Bakanlığı ve ailelerin desteklenmesi bakımından da Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığını da kapsamalıdır.

Aynı zamanda, çocukların ek eğitim desteğine erişmesini sağlayacak sivil toplum hizmetlerinin bulunması da önemli bir ihtiyaçtır. Kanada’da çocuklara bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM) eğitimi vermek üzere çalışan sivil toplum kuruluşlarının, COVID-19 döneminde çalışmalarını eğitime erişim güçlüğü olan çocuk gruplarına (kızlar, risk altındaki topluluklarda yaşayan çocuklar, yerli çocuklar, yeni Kanadalılar gibi) yöneltmiş olması bu alanda yapılması gerekenlere bir örnek olabilecek niteliktedir.⁷⁴

<p>➤ 7</p> <p>Okul ile bağı zayıf olan, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara özgü plan ve destekler sunulmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim, Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	E2 E3 H1 H2
	İlgili sonuç(lar)	III V
	İlgili kurum(lar)	MEB, AÇSHB

Eğitim sistemi içerisinde olan ve uzaktan eğitime geçildiğinde de bu sistem içerisinde kalabilecek koşullara sahip olan çocuklar için hazırlanacak plan kırılabilir gruplar için kapsayıcı olmayacaktır. Bu nedenle planların özel eğitime ihtiyaç duyan çocukları, anne-babası engelli olan, mülteci ve sığınmacı olan, mevsimlik tarım işçisi olan çocuklar için özel planlar yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çocukların eğitim sistemi içerisinde kalabilmeleri için sosyal ve ekonomik birçok desteğin birlikte ve bir program dahilinde sunulması gerekmektedir.

<p>➤ 8</p> <p>Çocukların eğitime erişimleri için alternatif araçlar ile kullanılabilir içerikler hazırlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim
	İlgili hizmet sorunları	E2
	İlgili sonuç(lar)	III
	İlgili kurum(lar)	MEB

Dijital eğitimin ve alternatif öğrenme becerilerini destekleyici çalışmaların normal zamanlar için de güçlendirilmesinin (United Nations, 2020e) yanında olağanüstü koşullar için radyo, televizyon, telefon ve diğer dijital araçların yaygın kullanım olanakları dikkate alınarak eğitim amacıyla kullanılmasını sağlayacak çalışmaların planlanması yapılmalıdır.⁷⁵ Kalkınma Atölyesi’nin pandemi sürecinde yürüttüğü izleme çalışmaları

⁷⁴ www.newswire.ca/news-releases/shifting-to-at-home-education-leaves-some-canadian-kids-at-a-disadvantage-873179361.html

⁷⁵ www.globalpartnership.org/blog/school-interrupted-4-options-distance-education-continue-teaching-during-covid-19

kapsamında geliştirdiği “Dünya Geneline COVID-19 Sebebiyle Ülkelerin Uyguladığı Uzaktan Eğitim Çalışmaları ve Eğitim Politikaları” haritası, bu alanda yürütülen çalışmalar hakkında farklı örnekleri görmek için bir rehber niteliğindedir.⁷⁶

<p>➤ 9</p> <p>Okulların ve uzaktan eğitim araçlarının aile eğitimini de kapsamaması sağlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim
	İlgili hizmet sorunları	E2 E3 K1
	İlgili sonuç(lar)	III
	İlgili kurum(lar)	MEB

COVID-19 salgını ile birlikte okulların kapanması, çocuklar arasındaki büyük eşitsizlik alanlarından birinin de ebeveynin çocuğun eğitimini destekleme kapasitesine dair olduğunu görünür kıldı. Ebeveynlerin çocukların eğitimlerini desteklemelerini sağlamak için uzaktan eğitimin bir kısmının da ebeveynlere yönelik olması ve çocukların eğitimleri ile ilgili sadece sorumluluk hatırlatan değil, bilgi ve becerilerini destekleyen unsurlar içermesi sağlanmalıdır. Ebeveynler uzaktan eğitimin önemi⁷⁷ konusunda bilgilendirilmeli ve üstlenmeleri gereken rol konusunda desteklenmelidir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın çocuklar ve aileler için hazırladığı psiko-sosyal programların⁷⁸ pandemi sırasında veya deprem sonrasında öğretmenler tarafından uygulanmasını sağlamak üzere öğretmenlerin faaliyet planlarına dahil edilmesi sağlanmalıdır.

<p>➤ 10</p> <p>Devamsızlık takip sistemi güçlendirilmelidir.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim
	İlgili hizmet sorunları	E3 H1
	İlgili sonuç(lar)	III IV V
	İlgili kurum(lar)	MEB, AÇŞHB

Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı'nın Milli Eğitim Bakanlığı ve İl Milli Eğitim Müdürlükleri'nden beklenen sorumluluklar kapsamında da yer aldığı gibi, çocukların eğitime devamlarının sağlanabilmesi için etkili bir devamsızlık takip sisteminin kurulması gereklidir. Plan, okulların öğrencilerin devamını takip etmesini ve düzenli olarak İl ve İlçe

⁷⁶ www.ka.org.tr/dosyalar/file/ea_covid%20map%20dw.pdf

⁷⁷ www.viewsonic.com/library/education/what-is-distance-learning-and-why-is-it-so-important/

⁷⁸ orgm.meb.gov.tr/www/psikososyal-bilgilendirme-rehberi/icerik/1314;

Sağlık Müdürlüğü'ne bildirilmesini öngörmektedir. Bu sistem pandemi dışı dönemde de çalışacak bir sistem olarak sosyal hizmetler ile entegre çalışacak bir dijital program olarak düzenlenecek olursa, doğal afetler sırasında da çocukların takiplerini sağlayacak, kayıp, kaçırılma gibi riskleri de önleyecek bir sistem olabilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin yasal düzenlemelere uygun bir tasarımın yapılması halinde, çocuk koruma sistemi için çok güçlü bir araç olabilecek, uygulamacılar bu sistemi kullanmaya yatkın oldukları için olağanüstü hallerde de rahatlıkla işletilebilecektir.



Acil öneri

COVID-19 salgını ve İzmir depremi sonrasında, uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim sırasında çocukların nasıl etkilendiklerine dair araştırmaya dayalı veriye ve etkilenen çocukları hızla tespit ederek eğitimlerinin desteklenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda;

- Çocukların eğitime devam oranları, biçimleri araştırılmalıdır.
- Eğitime devamsızlığı olan çocukların tespit edilerek, eğitime dönmelerini ve diğer risklerin giderilmesini sağlayacak sosyal hizmet faaliyetleri sunulmalıdır.
- Okulların açılması sonrasında kapsayıcılık için alınması gereken tedbirler belirlenmeli ve psiko-sosyal rehberlik hizmetlerine öncelik verilmesini sağlayacak müfredat planlaması yapılmalıdır.

<p>➤ 11</p> <p>Okulları kapatma kararı kapsamlı bir değerlendirme sonucu alınmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim
	İlgili hizmet sorunları	E2 E3 H2
	İlgili sonuç(lar)	III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSHB

Okulların kapanmasının çocukların eğitime erişimi yanında, çocuk ruh sağlığı, beslenmesi ve güvenliği konularındaki olumsuz etkileri (Safe to Learn, 2020a) dikkate alınarak, salgın ile mücadeledeki etkisi (Viner vd., 2020) çocuğun yararına önceliği verecek biçimde değerlendirilmelidir (Alliance, 2020f). Bu konu, sadece öğretim faaliyetleri ile ilgili olmayıp, aynı zamanda çocuk güvenliğini sağlama açısından ebeveynlerin çalışmak için evden uzak kalmaları gibi birçok başka faktörle de ilgilidir. Bu konuda karar verirken acil durumlarda eğitim için minimum standartlar (INEE, 2004) ile ailelerin koşul ve beklentilerinin (Parentkind, 2020) dikkate alınması gerekir ki, Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı'nda da bu koşulların tamamının dikkate alınması için karar öncesinde cevaplanması gereken sorular listesi hazırlanmıştır.

<p>➤ 12</p> <p>Her okulun bir çocuk koruma politikası olmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim, Sosyal Hizmet
	İlgili hizmet sorunları	E3 H1 H2
	İlgili sonuç(lar)	III IV V
	İlgili kurum(lar)	MEB, AÇŞHB

COVID-19 salgını ile birlikte okulların kapanması, okulların çocuk koruma sistemindeki rolüne dair önemli bir farkındalık oluşmasını sağladı. Bu rolün bundan sonraki süreçte desteklenerek güçlendirilmesi, okulların bir çocuk koruma politikası oluşturması ve bu politikanın olağanüstü koşullarda öğretmenlerin çocukların gelişim ve güvenliklerini nasıl takip edebileceklerini ve yapmaları gerekenleri de içermesi sağlanmalıdır. Okulların çocuk koruma politikası olması halinde her okulda çocuk korumadan sorumlu kişi veya birim olacaktır. Bu kişi veya birim çocuklar tarafından bilinir ve kendini risk altında hissedilen çocuk için başvurabileceği bir yer olmayı okul kapansa da sürdürebilir. Çocuk koruma politikası doğrultusunda hazırlanacak planlar aynı zamanda okula geri dönüşte okulları güvenli, çocukları, velileri, öğretmenleri ve diğer okul çalışanlarını da güven duyar hale getirmek için yapılması gerekenleri de içermelidir (Safe to Learn, 2020b; Global Education Cluster, 2020; Öğretmen Ağı, 2020).

<p>➤ 13</p> <p>Okullar ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim, Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	E3 H1 H2 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	MEB, AÇŞHB

Çocukların okulla bağının zayıflamasının ve dolayısıyla okuldan kopmalarının önlenmesi için okullar ile sosyal hizmetlerin iş birliği yapması (Safe to Learn, 2020a), okulda kurulacak takip sisteminin, sosyal hizmet kuruluşlarının aileye sosyal yardım sunması ile desteklenmesi gerekir. Bu çalışmalar ayrı ayrı yürütüldüğü takdirde çocuğa faydasının güvence altına alınamayacağı dikkate alınmalıdır. Ayrılan kaynağın çocuğun yararına kullanılabilmesi için sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerin çocuk odaklı çalışmalarını sağlamak üzere entegre edilmesini sağlayacak bir model oluşturulmalıdır.

<p>➤ 14</p> <p>Anne-babalara ve topluma yönelik yaygın bilgilendirme hizmetleri sunulmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	H1 H2 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I II III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇŞHB, Yerel Yön., STK

Salgın ve doğal afetler gibi olağanüstü durumlarda ortaya çıkan ebeveyn stresinin önemli nedenlerinden biri, belirsizlik ve olacakları bilmemekten kaynaklanan kaygıdır. Bu nedenle ebeveynlerin farkındalıklarını arttırmaya ve doğru bilgiye ulaşmalarını sağlamaya yönelik çalışma yapılması çok önemlidir (Fischer vd., 2018).

Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı'nda da öngörüldüğü üzere, olağanüstü koşullarda eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerinin nasıl işleyeceği hakkında anne-babalar ve çocuklara bakım verenler, anlayabilecekleri bir dilde olağan koşullarda iken bilgilendirilmeli ve bu bilgilendirme olağanüstü koşullar içinde de sürdürülmelidir.

Salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında aynı zamanda çocuklara yönelik riskler ve bunları fark eden yetişkinlerin yapması gerekenler konusunda, o sırada aktif olan bütün iletişim kanallarından bütün yetişkinlerin bilgilendirilmesini sağlayacak yayınlar yapılabilmesi için önceden bu tür yayınların içeriği hazır bulundurulmalıdır. Daha önceki deneyimler, örneğin Ebola salgını sonrası Sierra Leone ve Liberya'da yapılan bir araştırmanın da gösterdiği gibi (Konteh, 2017), haklar ve hizmetler konusunda bilgilendirmenin önemini ortaya koymaktadır.

<p>➤ 15</p> <p>Çocuklar için bilgilendirme ve destek hizmetleri sunulmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	S1 H1 H2
	İlgili sonuç(lar)	I IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇŞHB, Yerel Yön., STK

Çocuklar için belirsizliği ortadan kaldırmak ve olası risklere karşı kendilerini nasıl koruyabilecekleri hakkında bilgilendirilmek (Esencan, 2020; Öner, 2020) önem ifade etmektedir. Anlayabilecek yaştaki çocuklar bu süreçlerde olası endişeler ve kişisel güvenliklerini nasıl koruyacakları hakkında bilgilendirilmelidir.⁷⁹ İngiltere'de Childline tarafından hazır-

⁷⁹ www.unicef.org/turkey/hikayeler/gen%C3%A7ler-koronavir%C3%BCs-covid-19-salg%C4%B1n%C4%B1-ras%C4%B1nda-zihinsel-sa%C4%9Fl%C4%B1klar%C4%B1n%C4%B1-nas%C4%B1-koruyabilirler

1n%C4%B1-s%C4%B1-ras%C4%B1nda-zihinsel-sa%C4%9Fl%C4%B1klar%C4%B1n%C4%B1-nas%C4%B1-koruyabilirler

lanan web sitesi, yazılı bilginin yanısıra, mesaj ve telefon ile de bilgilendirme içeren bu alanda sunulması gereken hizmet için iyi bir örnek oluşturmaktadır.⁸⁰

Çocukların desteklenmesi için rehberler (Arigatou International; 2020), hikaye kitapları (IASC, 2020; Molina, 2020), web siteleri⁸¹ ve işlevsel bir yardım hattı yanında, doğrudan çocuklara yardım edecek yardım masaları ve mobil ekipler oluşturulması ve bunlara erişim konusunda çocukların bilgilendirilmesi risk altındaki çocukların kendilerini koruyabilmeleri bakımından çok önemlidir. Normal koşullarda da bu hizmetlerin sunulması, çocukların bunları kullanma konusunda bir bilgi ve güven sahibi olmalarını sağlayacaktır. Ancak acil durumlar için özellikle bu hizmetleri çok aktif tutmak ve değişik kanallardan çocuklara bunun bilgisini ulaştırmak gerekir.

Örneğin, Nepal’de yaşanan deprem sonrası uluslararası bir STK olan Plan International tarafından yardım masaları (Plan International, 2016b) ve mobil ekipler (Plan International, 2016c) oluşturulmuş, çocuklar hakları ve sunulan hizmetler konusunda bilgilendirilmiş ve bu hizmetin hem çocukların temel haklarına erişimlerinde, hem de çocuklara yönelik risklerin erken fark edilmesinde etkili olduğu görülmüştür (Plan International, 2016b).



Yapılanlar

love is
respect

About dating

Healthy relationships

Personal safety

Supporting others

Get help

Interactive safety plan



Build your path to safety

Safety planning is a set of actions that can help lower your risk of being hurt by your partner. It includes information specific to you and your life that will increase your safety at school, home, and other places that you go on a daily basis.



Text: LOVEIS to 22522



Call 1.866.333.9474

İnteraktif güvenlik planı

Gençler ve kadınlar için kişisel güvenliğini sağlama konusunda çevrim içi ve telefon ile destek alabileceği bir danışmanlık hizmeti örneği.⁸²

⁸⁰ www.childline.org.uk/info-advice/your-feelings/anxiety-stress-panic/worries-about-the-world/coronavirus/

⁸¹ www.brainpop.com/health/diseasesinjuriesandconditions/coronavirus/

⁸² www.loveisrespect.org/get-help/interactive-safety-plan/

<p>➤ 16</p> <p>Anne-babalara ve çocuklara yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri sunulmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	S1 S2 E2 E3 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I III V
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSHB, Yerel Yön., STK

Salgın ve doğal afet dönemlerinin önemli risk faktörlerinden biri olan çocukların veya onlara bakım verenlerin ruh sağlığı sorunlarını azalatacak psiko-sosyal destek hizmetlerinin sunulması ihtiyacı olan herkese sunulacak şekilde planlanması gerekmektedir (Fischer vd., 2018; UNICEF, 2020h; UNICEF, 2020j; UNICEF, 2020k).

Özellikle çocuklara psiko-sosyal destek vermek üzere geliştirilmiş birçok psiko-sosyal program ve rehber de bulunmaktadır (UNICEF, 2009; Save the Children, 2004b, 2004c; Ercan vd., 2020). Yapılması gereken, bütün çocukları ve ailelerini hedefleyen ancak özellikle farklı sebeplerle bu hizmetlere erişimde dezavantajlı durumdakilere bu programların ulaşması için özel yöntemler içeren bir planlama yapılmasıdır.

Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı'nda halka hizmet sunmak üzere hastanelerde psiko-sosyal destek hizmetlerinin oluşturulması ve toplum içerisinde bu hizmetlerin sunulması için sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapılması öngörülmüştür.

Ebeveynlerin stresini azaltmak için özellikle karantina ve doğal afetler sonrasında yerinden edilme koşullarında sosyal ilişki ağına sahip olmanın olumlu bir etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle ebeveynler ile iletişimi sürdüreceği hizmetlerin sağlık, eğitim ve sosyal hizmet çalışanları, aynı zamanda da merkezi, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları çalışanları dikkate alınarak planlanmalı. Bu suretle kaynakların doğru kullanılması sağlanmalıdır. Pandemi döneminde okulların oluşturdukları aile ağacı telefon görüşmeleri, belediyelerin oluşturdukları çevrimiçi sosyal ağ grupları bu tür destekler için örnek olabilecek çalışmalardır.



Yapılanlar

Sağlık Bakanlığında sağlık personeline "mobil" psikolojik destek

Sağlık Bakanlığınca, yeni tip koronavirüsle (Kovid-19) mücadele kapsamında görev yapan sağlık personeli için mobil "Ruh Sağlığı Destek Sistemi" (RUHSAD) uygulaması başlatıldı.

RUHSAD⁸³

Ruh sağlığı alanında, sağlık çalışanları ve çocukları ile otizmli ve diğer özel gereksinimli çocuklar ve ailelerine evde kaldıkları süre boyunca destek olmak üzere Sağlık Bakanlığı tarafından mobil bir uygulama geliştirilmiştir.

T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI
COVID-19 BİLGİLENDİRME SAYFASI

Anasayfa COVID-19 Yayınlar COVID-19 Durum Raporu

81 İl Psikososyal Destek Hat Bilgileri ...

81 İl Psikososyal Destek Hat Bilgileri
Güncelleme Tarihi: 28 Haziran 2020 Eklenme Tarihi: 04 Haziran 2020

Psiko-sosyal destek hattı:

Salgın ile mücadele sürecinde bireylerin psiko-sosyal destek hizmetlerine ulaşmasını sağlamak amacıyla Sağlık Bakanlığı Ruh Sağlığı Daire Başkanlığı tarafından 81 ilde hizmet veren psiko-sosyal destek hattı kurulmuştur.

SALGIN HASTALIK DÖNEMLERİNDE PSIKOLOJİK SAĞLAMLIĞIMIZI KORUMAK

Yeterli Bilgi İçin Bilgilendirme Rehberi

PSIKOSOSYAL DESTEK HİZMETLERİ DOĞAL AFET (DEPREM) PSIKOEĞİTİM PROGRAMI - İZMİR

0212 606 32 31

Psiko-sosyal destek programları:

MEB tarafından salgın hastalıkların ve doğal afetlerin öğrenciler ve aileleri üzerinde yarattığı kaygı ve travmatik etkileri azaltmak için bir psiko-sosyal destek paketi hazırlanmıştır.⁸⁴ Bu paket içerisinde anne-babalar, çocuklar ve gençler için ayrı ayrı rehberler bulunmaktadır.

#Uzaklaştıkça Yakınlaşıyoruz

Öğrencilerimiz ve Velilerimiz için

Psikososyal Destek

444 0 632

Özel Eğitim ve Rehberlik Öğretmenlerimizle Her An Yanınızdayız

Sen Yeter ki #EvdeKal

Psiko-sosyal destek hattı:

81 ilde öğrenci ve velilere psiko-sosyal destek sunabilmek için özel eğitim ve rehberlik hizmetleri bilgilendirme hattı kurulmuştur.

⁸³ ohsad.org/saglik-bakanligi-saglik-hizmetleri-genel-mudurlugu-tarafindan-ruhsad-uygulamasi-hakkinda-duyuru-yayinlandi/

⁸⁴ orgm.meb.gov.tr/www/psikososyal-bilgilendirme-rehberi/icerik/1314

<p>➤ 17</p> <p>Anne-babalar, çocuklarına destek olma konusunda güçlendirilmelidir.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim, Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	K1
	İlgili sonuç(lar)	IV V VI
	İlgili kurum(lar)	MEB, AÇŞHB, Yerel Yön., STK

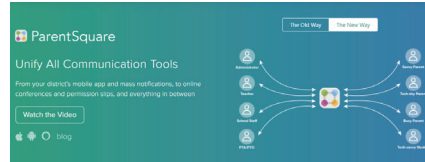
Anne-babalara yönelik, salgın ve doğal afetler gibi olağanüstü zamanlarda çocuklarının yaşayacakları zorlukları ve bu durumda ebeveynin sahip olması gereken becerileri de içerecek şekilde farkındalık ve bilgilendirme çalışmaları yürütülmelidir. Çocukla konuşma, uzaktan eğitimi destekleme, okula dönüş, öfke nöbetleri ile başa çıkma, aile içi iletişim, olumlu disiplin yöntemleri, istismar ve şiddet vb. konularda ebeveynler ve bakım verenler için öneriler ve yönlendirmeler düzenli ve kolay erişilebilir yöntemler ile sunulmalıdır. Web siteleri⁸⁵, broşürler⁸⁶ ve rehberler (MHPSS Collaborative ve Save the Children, 2020; UNICEF, 2020c; NASP ve NASN, 2020; SAMHSA; Akbaş vd., 2020; NSTSN, 2020) gibi uygulama biçimlerinin hepsini içerecek bir planlama yapılmalıdır.



Yapılanlar

Okul-aile iletişimini güçlendirmek için kullanılan yöntemler

- Okul web sitelerini bilgilendirme kanalı olarak kullanmak⁸⁷
- YouTube kanalları⁸⁸ kurmak
- Aile ağacı telefon görüşmelerini⁸⁹ sürdürmek
- Online aile meydanları (ParentSquare⁹⁰) oluşturmak



⁸⁵ www.nspcc.org.uk/keeping-children-safe/coronavirus-advice-support-children-families-parents/;

⁸⁶ www.unicef.org/parenting/coronavirus-covid-19-guide-parents/;

⁸⁷ www.covid19parenting.com/home/;

⁸⁸ www.who.int/campaigns/connecting-the-world-to-combat-coronavirus/healthyathome/healthyathome---healthy-parenting/;

⁸⁹ www.unicef.org/coronavirus/travelling-your-family-during-covid-19

⁹⁰ www.end-violence.org/articles/new-resource-pack-positive-parenting-covid-19-isolation

⁸⁷ www.wsfc.k12.nc.us/Page/115981

⁸⁸ www.youtube.com/channel/UCZNx43GNGg5VUPWF3L718ZQ

⁸⁹ www.school-calls.com/school-phone-tree.htm

⁹⁰ www.parentsquare.com/



Yapılanlar

- Uzaktan eğitim sırasında çocukları desteklemek üzere ebeveyn rehberleri⁹¹ veya okula dönüş rehberleri⁹² yayınlamak
- Ülkenin dört bir yanındaki ebeveynlerin teknik soruları için Soru-Cevap günleri düzenlemek
- Görüntülü sohbet toplantıları düzenlemek
- Okul web siteleri üzerinden ebeveynlerin teknoloji ile ilgili sorularını cevaplamak üzere teknoloji departmanlarına alan açmak

<p>➤ 18</p> <p>Çocuklar dijital risklere karşı korunmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim, Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	E3 H1 K1
	İlgili sonuç(lar)	V
	İlgili kurum(lar)	MEB, AÇŞHB, Ulaştırma Bak.

Uzaktan eğitim ile birlikte çocuklar kaçınılmaz olarak daha çok dijital ortamda vakit geçirmeye başladılar ve bu gittikçe de artacak gibi görünmekte. Bu nedenle beraberinde artan dijital risklerden çocukları korumak için ayrıca bir çalışma yapmak gerekmektedir.⁹³ Bu konuda ebeveynlere, öğretmenlere ve okullara (UNICEF vd., 2020b; Safe to Learn, 2020c; Council of Europe, 2017; ITU, 2020a), iş dünyasına (ITU, 2020c) ve politika yapıcılara (ITU, 2020b) düşen sorumluluklar bulunmaktadır.

Avusturalya Hükümeti'nin, çevrimiçi güvenliği sağlamak için çocukları bilgilendirmeye ve eğitime yönelik çalışmaları da önleyici çalışmalara örnek olarak gösterilebilir (Walsh vd., 2020; Australian Government, 2020a, 2020b).

Pandemi döneminde çevrimiçi istismar riskindeki artışındaki gözlemleri dikkate alan sivil toplum kuruluşlarının da çocukları dijital risklerden korumaya yönelik çalışmalar geliştirmekte oldukları görülmektedir. ECPAT İsveç tarafından açılan ve cinsel içerikli resimleri ve videoları çevrimiçi paylaşılan çocukları desteklemek için bir çocuk yardım hattı bunlardan biridir.⁹⁴

⁹¹ www.warwickvalleyschools.com/wp-content/uploads/2020/04/Parent-Guide-To-Distance-Learning-WarwickValleyCSD.pdf

⁹² www.wsfc.k12.nc.us/cms/lib/NC01001395/Centricity/Domain/13048/WSFC%20Schools%20Family%20Guide%2013.0.pdf

⁹³ www.end-violence.org/safeonlinecovid/;

www.itu-cop-guidelines.com/

⁹⁴ www.ecpat.se/st%C3%B6dlinje/; www.ecpat.org/news/covid-19-sexual-abuse

<p>➤ 19</p> <p>Sosyal hizmetlerin sağlık hizmetlerini destekleyici rolü güçlendirilmelidir.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	H2
	İlgili sonuç(lar)	I V
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., AÇSHB

Salgın ve doğal afet dönemlerinde çocukların veya onlara bakım verenlerin ruh sağlığı tedavi hizmetlerine erişememelerinden doğan sorunları en aza indirmek için sosyal hizmet çalışanlarının sağlık hizmetleri ile iş birliği yapması, takipleri sağlaması gerekmektedir. Bu nedenle bu dönemin faaliyetleri planlanırken sosyal yardımlar kadar psiko-sosyal hizmetlere ve bunları sunacak personele de ağırlıkla yer vermek gerekmektedir. Bu konuda doğan ihtiyacın büyüklüğü de dikkate alınarak merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşları arasında rol ve sorumluluk paylaşımı ve iş birliği sağlanması ve daha önceki olağanüstü durumlarda uygulanan programların etkilerinin değerlendirilerek planlama yapılması (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve UNICEF, 2015) önemlidir.

<p>➤ 20</p> <p>Çocuk bakım desteği sağlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Eğitim, Sosyal Hizmetler, Sosyal Güvenlik
	İlgili hizmet sorunları	H1 H2 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	II V VI
	İlgili kurum(lar)	MEB, AÇSHB, Yerel Yön.

Ebeveynlerin iş, ev, bakım yükümlülükleri ve salgın veya doğal afetin getirdiği zorluklarla başa çıkabilmesi için bakım yüklerini azaltıcı destek hizmetleri sunulmalıdır. Gündüz bakım, kısa süreli bakım, hasta bakım gibi hizmetlerin yanında sosyalleşme veya danışma ihtiyaçlarına cevap verecek hizmetlerin de bulunması gerekmektedir (Romanou ve Belton, 2020).

Bu desteği sağlamanın en etkili yolu alanda daha hızlı ve yaygın hareket etme olanağına sahip olabilen sivil toplum kuruluşları ile kamu kuruluşları arasındaki iş birliğini güçlendirmektir. Colorado'da çocuk bakım hizmeti veren küçük işletmeler ile bakıma ihtiyacı olan ailelerin iletişimini sağlamayı üstlenen bir teknoloji kuruluşu ve hükümet arasında kurulan iş birliği ile 1100 lisanslı bakıcı ile 5086 çocuğa bakım sağlanması bu tür bir iş birliği örneği olarak gösterilebilir.⁹⁵

⁹⁵ coloradosun.com/2020/06/28/colorado-child-care-coronavirus-polis-opinion/

Bakım desteği, önemli ölçüde çalışmakta olan anne babaların ihtiyacı da olduğundan, çözüme işyerlerinin de ortak olması gerekir. Amazon'un çalışanlarının işe dönmesi için çalışanlarına bir merkezdeki çocuk bakımına günde 25\$ veya bir çocuk ya da yetişkin için evde bakıma 5\$ ödemeyi taahhüt etmesi⁹⁶ bir örnek olarak gösterilebilir ancak elbette yeterliliğinin değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

<p>➤ 21</p> <p>Çocuk güvenliğini esas alan bir takip sistemi kurulmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	S2 E3 H1 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSHB, Kolluk

Salgın veya doğal afetler ebeveynlerin yaşamını kaybetmesi veya çocuğun gözetimini sağlayamayacak kadar hastalanmasına neden olduğunda çocuğun güvenliğini tehdit edecek risklerin önlenmesi için çocukların bu süreçlerde kaybolma, kaçırılma ve insan ticaretine konu olma riskini de dikkate alan bir takip hizmetinin bulunması ve olağanüstü hallerde işlevsel biçimde kullanılması sağlanmalıdır. Eğitim bölümünde bahsi geçen devamsızlık takip sistemi, sadece okula devamı değil, sağlık hizmetlerinden yararlanmayı da içerecek ve sosyal hizmetler ile kapsayıcı biçimde düzenlenmesi halinde, çocuk güvenliği bakımından da önemli bir işleve sahip olabilecektir. Özellikle doğal afetler sonrasında çocukların kaybolmalarının önlenmesi için alınması gereken önlemler (UNICEF, 2007) ve örnek form ve rehberler (Save the Children, 2004a), bu alanda yürütülecek çalışmalara örnek teşkil eder niteliktedir.

<p>➤ 22</p> <p>Gözetimsiz kalan çocukların hızlı tespit edilmesini sağlayacak bir ağı oluşturulmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	H1 K1
	İlgili sonuç(lar)	V VI
	İlgili kurum(lar)	AÇSHB, Yerel Yön., STK

Salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında da öncelik çocuğun aileden ayrılmamasını sağlamak olmalı ve örneğin salgın sürecinde karantina koşullarının çocukların ailelerinden ayrılmalarına neden olmayacak şekilde düzenlenmesine önem verilmelidir (UNI-

⁹⁶ www.cbsnews.com/news/amazon-workers-child-care-10-days-summer/

CEF, 2020b). Ancak bunun mümkün olmadığı durumlarda, herhangi bir sebeple aile bakımından yoksun kalan çocukların, çok hızlı biçimde sosyal hizmet koruması altına alınmasını sağlamak için tespit hizmetleri güçlendirilmeli, buna yönelik olarak toplumsal kapasite ile sivil toplum kuruluşları ve yerel otoriteler ile bağlar güçlendirilmelidir.

Colorado'da her bir yerleşimdeki yetişkin nüfusunun %5'inin bir çocuğun istismar riski altında olduğunu fark edebilir ve bir çocuğun kendisinin istismara uğradığını söylemesi halinde ne yapılacağını bilir hale getirilmesi amacıyla yürütülen proje, toplumun fark etme kapasitesini güçlendirerek, olağanüstü koşullarda çocukların içinde bulunduğu çevrenin koruyucu hale getirilmesine örnek olabilecek niteliktedir.⁹⁷

Kurum bakımındaki çocuklar da gözetimsiz kalma riski altındadır. Ailesi yanında istismara maruz kaldığı için anne-babasından ayrılması gereken çocuklar ile kurum bakımında olan çocukların bu dönemde gözetimsiz kalmaması için bu duruma özgü bir plana ihtiyaç bulunmaktadır.

<p>➤ 23</p> <p>Sosyal hizmet çalışanlarının yakınlarının bakımının sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	H1 H2 H3
	İlgili sonuç(lar)	IV V VI
	İlgili kurum(lar)	MEB, AÇŞHB, Yerel Yön., STK

Pandemi ile mücadele sosyal hizmet çalışanlarının da doktorlar gibi acil durumların anahtar kişileri olduğunu hatırlattı (Kara, 2020; Şen, 2020; UNICEF vd., 2020ç). Bu nedenle, gerek salgın gerekse doğal afetlere dair planlamalar sosyal hizmet çalışmalarını da içermeli ve bu kapsamda tıpkı doktorlarda olduğu gibi sosyal hizmet çalışanlarının da hizmette bulunmayı sürdürebilmeleri için çocukları başta olmak üzere bakım yükümlülükleri altındaki kişilere yönelik hizmetler öngörülmelidir.

<p>➤ 24</p> <p>Sosyal hizmet çalışanlarının desteklenmesini sağlayacak rehberler hazırlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	H1 H2 H3 K1
	İlgili sonuç(lar)	III V
	İlgili kurum(lar)	AÇŞHB

⁹⁷ coloradosun.com/2020/07/09/children-sexual-abuse-prevention-training/

Sosyal hizmet çalışanlarının, çok hızlı biçimde birbirinden farklı ve bir kısmı içinde bulunulan duruma özgü özellikler taşıyan ihtiyaçlara cevap verebilmesi için bu duruma dair rehberlerin hazırlanması gerekmektedir. Birçok kuruluş tarafından sosyal hizmet çalışanlarının bu dönemde sunacağı değişik hizmetlere ilişkin hazırlanmış örnek rehberler bulunmaktadır:

- Vaka yönetimi rehberleri (Save the Children, 2020a; Alliance, 2020c)
- Ara bakım kuruluşu rehberi (Save the Children, 2020b)
- Alternatif bakıma ihtiyaç duyan çocuklara dair rehber (Better Care Network vd., 2020)
- Psiko-sosyal destek için örnek çalışma kitabı (Kliman, Oklan ve Wolfe, 2020) ve rehber (Türk Kızılayı, 2008)
- Salgın sonrası çocuklara yönelik sosyal hizmetler için rehber örneği⁹⁸
- Salgın ile mücadele konusunda sosyal hizmetlerin rolünü güçlendirecek bilgilendirme ve rehber web sitesi örneği⁹⁹

<p>↳ 25</p> <p>Çocuklara yönelik sosyal koruma hizmetleri güçlendirilmelidir.</p>	İlgili sektör(ler)	Sosyal Hizmetler, Sosyal Güvenlik
	İlgili hizmet sorunları	H1 H2 H3
	İlgili sonuç(lar)	IV V VI
	İlgili kurum(lar)	AÇSHB

Salgın ve doğal afet dönemlerinde çok fazla sayıda çocuğun koruma hizmetlerine ihtiyaç duyar hale gelme ihtimali ve yeterinde dikkatli inceleme yapılamaması ihtimali öngörülerek bu riskleri ortadan kaldıracı bir planlama yapılması gerekmektedir (Romanou ve Belton, 2020; Better Care Network ve UNICEF, 2020; Herrenkohl vd., 2020). Bu süreçte sunulacak sosyal hizmet faaliyetlerinin çocuk dostu olabilmesi için sosyal yardım, sosyal sigorta ve telafi edici gelir, bakım hizmetleri, istihdam politikaları ve düzenlemeleri içermesi sağlanmalıdır (World Vision, 2020a).

⁹⁸ www.gov.uk/government/publications/coronavirus-covid-19-guidance-for-childrens-social-care-services/coronavirus-covid-19-guidance-for-local-authorities-on-childrens-social-care

⁹⁹ www.socialworkers.org/Practice/Infectious-Diseases/Coronavirus

Olağanüstü hallerin bazı sosyal hizmet ve bakım kuruluşlarını hizmet veremez hale getirebileceği ve bu durumda çocukların hızlı bir biçimde yeterli değerlendirme yapılamadan ailelerinin yanına gönderilmesi riskini bertaraf etmek için her çocuk için her zaman bir acil durum değerlendirmesinin dosyasında bulunması sağlanmalı ve alınacak tedbirler için sağlanması gereken destek ve izlem çalışmaları da bu planda yer almalıdır. Olağanüstü koşullarda ailesinin yanında korunmakta olan çocuk ile sistemin ilişkisinin kopmaması için birden fazla iletişim bilgisinin dosyasında bulunmasının işlevsel olduğu belirtilmektedir.



Yapılanlar



Anne-baba yanında bakım hizmeti verilen çocuğa erişim için alınabilecek önlem örneği:

Koruncuk Vakfı tarafından anne-babası yanında desteklenen çocuklara erişim için anne-baba dışında akraba ve komşulardan kişilerin de iletişim bilgileri çocuğun dosyasında bulundurulmakta, bu suretle de anne-babaya erişilememesi halinde çocuk ile bağı kopması engellenebilmektedir.

<p>➤ 26</p> <p>İşlevsel bir yardım hattı oluşturulmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	H1 H2 K1
	İlgili sonuç(lar)	IV V VI
	İlgili kurum(lar)	AÇSHB, Kolluk

Salgın ve doğal afetlerde özellikle çocukların ulaşabilecekleri etkin yardım hatlarının bulunması, risk altındaki çocukların korunması ve hak ihlallerinin önlenmesi açısından çok işlevseldir (Alliance, Child Helpline International ve UNICEF, 2020). Bu tür olağanüstü koşullarda yardım hatları ile ilgili ilk düşünülmesi gereken hizmetin her koşulda sürdürülebilmesini sağlayacak bir planlamanın yapılmasıdır. Buna yönelik olarak, hizmetin gerektiğinde evden veya uzaktan çalışma ile sürdürülmesini sağlayacak bir alt yapı kurulması önemlidir. Aynı zamanda olağanüstü koşullarda mobilize biçimde çalışmayı sürdüren ekipler ve profesyonellerle iş birliği içinde çalışabilmesi ve hattı cevaplayan kişilerin o döneme özgü talepleri cevaplayabilecek bilgiye sahip olmasının da sağlanması gerekir.

<p>➤ 27</p> <p>Risk haritası çıkararak planlama yapılmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sosyal Hizmetler Sosyal Güvenlik
	İlgili hizmet sorunları	S2 E3 H1 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I II III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık, MEB, AÇSHB, Yerel Yön., STK

Salgın ve doğal afetler sırasında çocukların yaşadıkları riskler çocuk koruma sisteminin genel krizi ile bağlantılı olarak artmaktadır. Bu nedenle normal zamanlarda sistemin karşı karşıya olduğu zorlukları bilmek ve bu tür olağanüstü koşullarda işlerin tam da o noktalarda zorlaşacağı göz önünde bulundurularak bir risk haritası çıkarmak ve planlama yapmak gerekir.

İngiltere’de Çocuk Komisyonu’nun yürüttüğü çocuklara yönelik risklere bağlı olarak bir bölgede tahmini olarak risk altında olan çocukları belirlemeye yönelik haritalandırma çalışması, iyi bir planlama yapılabilmesi için öngörü oluşturmaktadır.¹⁰⁰ İstanbul için TESEV tarafından geliştirilen Kent95¹⁰¹ böyle bir haritalama çalışması için alt yapı oluşturabilecek niteliktedir.

<p>➤ 28</p> <p>Çocuk dostu alanlar oluşturulmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sosyal Hizmetler
	İlgili hizmet sorunları	H1 H2
	İlgili sonuç(lar)	I II V
	İlgili kurum(lar)	AÇSHB, Yerel Yön., STK

Özellikle depremler sonrası ve acil durumlarda çocuklar için fiziksel ve duygusal güvenliklerini sağlayarak psiko-sosyal gelişimlerini desteklemek üzere çocuk dostu alanlar oluşturulması ve buralarda çocuklarla çalışacak kişilerin ve programların hazırlanması gerekmektedir. Plan International tarafından Nepal depremi sonrası oluşturulan çocuk ve ergen dostu alanlar çocuklara ve gençlere yıkılan ev ve okullar yerine güvenli biçimde öğrenme ve oynama olanağı sunmak üzere yürütülen örnek bir çalışmadır (Plan International, 2016a). Bu tür olağanüstü durumlarda çocuk dostu alanlar oluşturulmasının çocukların cinsel istismar ve şiddetten korunması için de önemli bir yöntem olduğu belirtilmektedir (ECPAT, 2006).

¹⁰⁰ www.childrenscommissioner.gov.uk/2020/04/25/childrens-commissioner-for-england-creates-local-area-profiles-of-child-vulnerability-during-covid-19/

¹⁰¹ harita.kent95.org/istanbul

<p>➤ 29</p> <p>Ekonomik destek sağlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sosyal Güvenlik
	İlgili hizmet sorunları	E2 H2 G1
	İlgili sonuç(lar)	II III IV V
	İlgili kurum(lar)	AÇSHB, Yerel Yön.

Salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında çocukları ve ailelerini tehdit eden en önemli sorunlardan biri ekonomik krize bağlı olarak işsizliğin artması ve ailenin gelirinin azalması veya kalmamasıdır. Halihazırda işsiz olanlar bakımından durum daha da ağırlaşmaktadır. Özellikle en kırılgan ailelerin ekonomik olarak güçlendirilmesinin yoksulluk döngüsünün kırılmasında ve çocuk evliliği, çocuk işçiliği gibi olumsuz baş etme mekanizmalarının önüne geçilmesinde (World Vision, 2020g), çocuk yoksulluğunun (Bitler, Hoynes ve Kuka, 2016) ve aşırı yoksulluğun (Stevens, 2019) azaltılmasında etkili olduğu bilinmektedir.

Bu nedenle, pandemi ve doğal afetlerde sunulacak hizmetlerin planlanmasında çocuklar ve ailelerinin yeterli gelire ve temel ihtiyaçlarını karşılayacakları olanaklara sahip olmalarını sağlamak öncelikli olmalıdır (Fischer vd., 2018; Trivayi vd., 2020; Harman vd., 2020).

Salgın ve doğal afetler sırasında birçok kurum veya kişinin bu amaçla aynı veya nakdi yardım yaptığı veya yapmaya gönüllü olduğu bilinmektedir. Ancak organize olmayan yardımların çocuğun yararının korunmasında etkili olması da güvence altına alınmamaktadır. Bu nedenle, yardımların organizasyonun ve çocuğun yararını koruyacak bir yöntemle dağıtımının güvence altına alınması için bir plan yapılmalıdır. Bu kapsamda beslenme ihtiyacı özel olarak dikkate alınmalı (UNICEF, WFP ve FAO, 2020) ve yeterli besine ulaşma imkanı normal zamanlarda da düşük olan çocuklar için önceliklendirilmiş bir acil hizmet bulunmalıdır.

<p>➤ 30</p> <p>Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizm., Sosyal Güv.
	İlgili hizmet sorunları	S2 E3 H1 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I II III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSHB, Kolluk, Yerel Yön.

Pandemi ve doğal afetler sırasında ve sonrasında çocukları tehdit eden birçok risk bulunmaktadır. Her birinin fark edilebilmesi için hem bilgilendirme çalışmalarının hem de

izleme çalışmalarının her bir türü dikkate alarak planlanması ve sunulması gerekir. Hazırlanan rehberler de dikkate alınarak farklı özelliklerdeki çocukların ihtiyaçlarını dikkate alan bir planlama yapılmalıdır (Fischer vd., 2018). Aksi takdirde çok fazla bilgilendirme nedeniyle dikkat kaybı veya bazı risklerin göz ardı edilmesi söz konusu olabilecektir.

<p>➤ 31</p> <p>Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizm., Sosyal Güv.
	İlgili hizmet sorunları	S1 S2 E1 E2 E3 H1 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I II III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSHB, Ulaştırma Bak., Kolluk, Yerel Yön., STK

Etkili bir çocuk koruma sisteminin en önemli unsuru sektörler ve kurumlar arası iş birliğidir. Ancak bu suretle çocuğun kendine özgü ihtiyacının tam ve zamanında karşılanması söz konusu olabilir. Aksi takdirde çocuklar kurumlara paylaştırılmış sorumluluklar arasındaki boşluklarda kaybolmaktadır.

Olağanüstü koşullarda hem fiziksel yapılar hem personel bakımından yaşanacak zorluklar nedeniyle normalden çok daha fazla koordinasyon ve iş birliğine ihtiyaç bulunduğu (Fischer vd., 2018) bugüne kadar dünyanın çeşitli yerlerindeki doğal afetlerde olduğu gibi (UNICEF, 2016) 2020 yılında yaşanan COVID-19 salgını sürecinde de tekrar deneyimlendi. Dünyadaki uygulama örnekleri ve koordinasyon uygulamaları hakkındaki değerlendirmelerden de (Alliance, Save the Children ve UNICEF, 2020; Barnett and Wedge, 2010; Global Protection Cluster, 2016, 2020a) yararlanılarak, olağanüstü hallerde sektörler arası iş birliğini sağlamaya yönelik bir model geliştirilmelidir. Birden fazla kişi ve kurumun acil ihtiyaçları karşılamak üzere harekete geçtiği bu dönemde çalışmaların temel prensiplerin belirlenmesi, kaynakların verimli ve etkili kılınması için öncelikle gerekmektedir (Fischer vd., 2018).

Bu konuda sivil toplum faaliyetleri açısından dile getirilen zorluktan biri de, sosyal yardımların da psiko-sosyal desteklerin de koordinasyon olmadan verilmesi halinde, bir yerden kaynak israfı olurken bir başka yerde kaynak sıkıntısı çekilmesidir. Alan çalışanlarının bu konuda geçmiş iki deneyimi de örnek olarak verilmektedir. Marmara depreminde kazanılan deneyimin Van depremi sonrasında psiko-sosyal destek hizmetlerinde kullanılması ve koordinasyonun çok iyi yapılması üzerine herkesin çok işlevsel biçimde destek sunmasına fırsat sağlanırken; bu koordinasyonun olmadığı Erzincan depreminde destek vermek üzere gidenlerin kendilerinin işlevsiz kalmasının yanında diğer çalışanların da işlerini yapmalarını zorlaştırdıklarını deneyimlediklerini bildirmektedirler. Bu gibi dönemlerde çok fazla gönüllü de çalışmalara destek vermek üzere sefer-

ber olabilmektedir ve bugüne kadar yaşanan deneyimler insan gücünün de ekonomik gücün de çok iyi bir koordinasyonun varlığı halinde etkili olabildiğini göstermektedir. Bu nedenle, sürecin bütün ayrıntısını içeren bir görev ve işlev planlaması yapılmalıdır.

<p>➤ 32</p> <p>Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizm., Sosyal Güv.
	İlgili hizmet sorunları	S1 S2 E1 E2 E3 H1 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I II III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSŞB, Ulaştırma Bak., Kolluk, Yerel Yön., STK

Salgın ve afet öncesinde doğru planlama yapmak için veri kullanımı çok büyük bir önem ifade etmektedir. Ancak hazırlanacak veri toplam sisteminin salgın ve doğal afet sırasında ve sonrasında da çalışabilir olması gerekir.¹⁰²

Salgın ve doğal afetlerin çocuk gelişim ve güvenliğini tehdit eden yönü birçok çalışmanın konusu olmuştur. Ancak bunlar genellikle olağanüstü koşulun elverdiği ölçüde toplanan veriye dayanmaktadır. Aynı zamanda da genellikle güncel etkilere odaklanmaktadır. Kalıcı ve gelecekte ortaya çıkan etkiler çoğu kez ölçülememektedir. Düzenli veri toplanmayan hallerde bu etkileri araştırmalar ile ortaya çıkarma imkanı da bulunmamaktadır.

Salgın sırasında ve doğal afetlerin hemen sonrasında çocuk koruma ihtiyaç analizi yapılması ve veri toplama için bir rehber hazırlanması gerekmektedir. Bu amaçla hazırlanmış rehberlerden (UNICEF, 2020d; Global Protection Cluster, 2020b, 2020c; Plan International, 2018) yararlanılarak, ulusal ve yerel bilgi toplama sistemleri geliştirilmelidir.

Bu veriler güncel olarak risk altındaki çocukların tespiti için kullanılabilirliği gibi, tehlikenin geçmesinden sonra politika ve hizmetlerin değerlendirilmesini kolaylaştıracaktır.

Veri toplama yanında araştırmalar ile de bu alanda bilginin desteklenmesi gerekmektedir. Salgın ve doğal afetlerde belli bir alanda yürütülen hizmetlerin etki değerlendirmesini yapan araştırmalar (Konteh, 2017), hizmetlerin nasıl çalıştığını, ailelerin nasıl başa

¹⁰² 2008 yılında Çin Şıçuan eyaletinde meydana gelen depremden hemen sonra sadece bir okulda 900 öğrencinin enkaz altında kaldığı bildirilmişti. Daha sonra bu depremde 7.000 okulun zarar gördüğü ve 5.219 çocuğun hayatını kaybettiği tespit edildi. Devletin depremde hayatını kaybeden çocuklar hakkında bilgi paylaşmaması üzerine, sanatçı Ai Weiwei sosyal medyada yürüttüğü bir kampanya ile çocukların sayısını tespit etmeye çalıştı. Bu olay, deprem ve salgın hastalıklarda çocukların hayatlarını kaybetmelerinde veya yaralanmalarında asli kusurun kamu hizmetlerinin sunulmasından kaynaklandığını ve bu durumda verilere ulaşmanın daha da zorlaştığını göstermesi bakımından önemlidir.

çıkıldığını tespit etmeye yönelik düzenli araştırmalar¹⁰³ gibi araştırmaların da desteklenmesi ve planlamalar sırasında dikkate alınması gerekmektedir.

Bu araştırmalar sırasında çocukların görüşünün alınmış olması (Save the Children vd., 2016), onlar üzerindeki etkinin değerlendirilmesi bakımından en önemli araçlardan biridir. Salgın sırasında Türkiye’de de bu alanda çeşitli araştırmaların (SPI, 2020; SGD, 2020; Tarlabası Toplum Merkezi, 2020; Tokmak, 2020) yürütülmüş olduğunu da not etmek gerekir.

<p>➤ 33</p> <p>Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizm., Sosyal Güv.
	İlgili hizmet sorunları	S1 S2 E1 E2 E3 H1 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I II III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇŞHB, Ulaştırma Bak., Kolluk, Yerel Yön., STK

Dünya üzerinde salgınlar ve doğal afetler sırasında çocukların maruz kaldıkları riskler konusunda yeterince bilgi birikimi bulunmaktadır. Bu bilgi birikimi COVID-19 salgınının başlangıcında birçok kuruluşun bu süreçte çocukların yaşayabilecekleri zorluklar hakkında öngöründe ve uyarılarda bulunmasını sağladı. Ancak bu bilgi, benzer risklerin tekrarlanmasını önleyemediği gibi, bu alanda kullanılmak üzere hazırlanan birçok program, rehber, kılavuz da ilgililer tarafından yeterince kullanılamadı.

Bu durum göstermektedir ki, bütün bu birikimi kullanılabilir hale getirecek ve acil durumlarda çocuk koruma konusunda oluşturulmuş mevcut standartları da (Save the Children, 2007; UNICEF, 2010; Alliance, 2019; Çocuk Çalışma Grubu, 2012; Alliance, 2020a, 2020b; CDEMA ve UNICEF, 2020) göz önünde tutarak yapılmış bir planlamaya ihtiyaç bulunmaktadır. 2019 yılında hazırlanan Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı böyle bir öngörünün eseridir. Ancak çocuk koruma odaklı olarak düzenlenmiş bir bölümünün bulunmamasının eksikliği de görülmektedir. Bu durum doğal afetler için de bir işarettir. Türkiye’nin salgın ve doğal afetler için ayrı ayrı çocuk koruma politikası oluşturmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Buna bağlı olarak da illerin özel risk durumları dikkate alınarak uygulama planları hazırlamaları gerekmektedir.

Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı’nda özel olarak dikkat edilmesi istenen dezavantajlı gruplar, örneğin mevsimlik tarım işçileri ve mülteciler için, hizmetin nasıl sürdürüleceği konusunda somut bir eylem planı da hazırlanmalıdır.

¹⁰³ cospaceoxford.org/

Programların hazırlık ve uygulama aşamasında çocuk ve gençlerin katılımını sağlamak da hem çocukların kapasitelerini güçlendirmek, hem de sonuçların etkililiği açısından önemlidir (Plan International, 2010; IICRD vd., 2020). Dünya Ekonomik Forumu, karantina sürecinin çocukları sosyal çevreden koparmasının yaratacağı risklerle mücadele için hazırlanacak planların doğrudan çocuğun kapasitesini artırıcı yöntemleri içermesini ve politika, program ve hizmetlerin üretilmesine çocuk ve gençlerin katılımının sağlanmasını önermektedir¹⁰⁴. Bu konuda Save the Children tarafından Güney Asya'da yaşanan doğal afetlerde yaşanan deneyimlerden yararlanılarak acil eylem planları ve uygulamalarında çocuk katılımını sağlamaya yönelik politika yapıcılar için geliştirilen kontrol listesinden de faydalanmak mümkündür (Save the Children, 2006).



Acil öneri

İstanbul için özel planlama

Yakın gelecekte bir deprem riski bekleyen İstanbul, Avrupa'da 0-4 yaş çocuk nüfusu en yüksek olan (2018 yılında 1 milyon 152 bin) şehirdir. Olası bir depremin çok büyük bir çocuk nüfusuna yönelik oluşturacağı riskleri öngörebilecek durumdayız. Bu risklerle başa çıkabilmesi için önceden çalışılmaya başlanması ve yerel kaynakların güçlendirilmesi gerekmektedir.

<p>➤ 34</p> <p>Mevzuatın düzenli analizi, yeniden düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizm., Sosyal Güv.
	İlgili hizmet sorunları	S1 S2 E1 E2 E3 H1 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I II III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSŞB, Ulaştırma Bak., Kolluk, Yerel Yön., STK

Salgın ve doğal afetler gibi olağanüstü durumlarda ihtiyaç duyulan hizmetlerin sunulması ve özellikle iş birliği ve koordinasyonun sağlanması konusunda mevzuatın yeterli olup olmadığı incelenmeli ve eksik olan mevzuatın tamamlanması sağlanmalıdır. Avrupa Komisyonu'nun cinsel istismar ile mücadele için hazırladığı strateji bu alana özgü mevzuatın değerlendirilmesine ilişkin bir örnek oluşturmaktadır (European Commission, 2020).

¹⁰⁴ www.weforum.org/agenda/2020/05/covid-19-is-hurting-childrens-mental-health

<p>➤ 35</p> <p>İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizm., Sosyal Güv.
	İlgili hizmet sorunları	S1 S2 E1 E2 E3 H1 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I II III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSHB, Ulaştırma Bak., Kolluk, Yerel Yön., STK

Olağanüstü haller ve acil durumlarda çalışma konusunda deneyim ve bilgi sahibi insan kaynaklarının bir veri tabanı oluşturulmalı ve güncel tutulması sağlanmalıdır. Geniş bir insan kaynağı havuzu oluşturmak ve bunların acil durum müdahaleleri için gerekli donanımına sahip olmasını sağlamak en önemli ihtiyaçlardan biridir.

Acil durum çalışanlarının eğitimleri için hazırlanmış kaynak siteler¹⁰⁵ ve birçok eğitim programı (UNICEF, 2014a; Çelik vd.) bulunmaktadır. Dolayısıyla burada ihtiyaç geliştirilen plan doğrultusunda personel eğitimi yapılabilmesi için ihtiyaç tespit etmek ve geliştirilen programlardan da yararlanılarak personelin acil durumlara hazırlık hale getirilmesini sağlamaktır.

<p>➤ 36</p> <p>Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizm., Sosyal Güv.
	İlgili hizmet sorunları	S1 S2 E1 E2 E3 H1 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I II III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSHB, Ulaştırma Bak., Kolluk, Yerel Yön., STK

Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre hazırlanacak ve hizmetin sunulmasını ve yararlanma koşullarını düzenleyecek rehberler, acil durum anlarında kurum personelinin inisiyatif kullanmasını kolaylaştıracak ve hizmetlerin standart biçimde sunulmasını güvence altına alacaktır. Aşağıda bu tür rehberlere ilişkin örnekler yer almaktadır:

- UNICEF'in acil durumlarda izleyeceği yola dair rehber (UNICEF, 2014b)
- İşyerlerinin yapabileceklerine dair öneriler (UNICEF, ILO ve UN Women, 2020)

¹⁰⁵ kayaconnect.org/course/info.php?id=2249&utm_source=Academy%20newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=Kaya_COVID19

- Okulların açılmasına yönelik rehber örneği¹⁰⁶
- Parklar ve rekreasyon alanları için bir rehber örneği (Save the Children, 2015)
- Çocuk kurumlarının afetlerle mücadelesi için rehber (O'Brien, Webster ve Herrick, 2007)

<p>➤ 37</p> <p>Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizm., Sosyal Güv.
	İlgili hizmet sorunları	S1 S2 E1 E2 E3 H1 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I II III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSHB, Ulaştırma Bak., Kolluk, Yerel Yön., STK

Mücadele sürecinde çocukların korunmasını sağlamak için alınan kararlar, izlenecek yollar ile toplumu doğru ve zamanında bilgilendirmek için etkili bir iletişim stratejisi hazır bulundurulmalıdır. Bu yolla, çocukların, ailelerin ve çocukla çalışanların düzenli biçimde doğru bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

<p>➤ 38</p> <p>Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.</p>	İlgili sektör(ler)	Sağlık, Eğitim, Sosyal Hizm., Sosyal Güv.
	İlgili hizmet sorunları	S1 S2 E1 E2 E3 H1 H2 H3 G1 K1
	İlgili sonuç(lar)	I II III IV V VI
	İlgili kurum(lar)	Sağlık Bak., MEB, AÇSHB, Ulaştırma Bak., Kolluk, Yerel Yön., STK

Dünya genelinde de Türkiye'de de salgın ve doğal afet koşullarında çocukların risk altında kalmasını önlemek ve çocukları desteklemek üzere sunulması gereken hizmetlere, uygulanabilecek programlara, profesyonellere ve ebeveynlere yok göstermek için hazırlanmış rehberlere ilişkin birçok örnek bulunmaktadır. Ancak pandemi süreci göstermiştir ki, birçok profesyonel, bu durumda rutin görevini bile nasıl sürdüreceğini bilememiştir. Bu nedenle, acil durumlar için üretilmiş bilginin herkes tarafından erişilebilir bir merkezde toplanması ve tıpkı fiziksel toplanma noktası gibi bu tek noktanın herkes tarafından bilinmesi sağlanmalıdır.

¹⁰⁶ www.gov.uk/government/publications/actions-for-schools-during-the-coronavirus-outbreak

Tablo 3. Salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında çocuk koruma hizmetlerinin güçlendirilmesine yönelik önerilerin sektör bazlı sınıflandırması

No	Öneri
Sağlık	1 Sağlık kuruluşları ve personelinin hizmetlerini sürdürebilmesine yönelik planlama yapılmalıdır.
	2 Sağlık çalışanlarının yakınlarının bakımının sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.
	3 Sağlık kuruluşları ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.
	4 Hastane güvenliğinin sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.
	14 Anne-babalara ve topluma yönelik yaygın bilgilendirme hizmetleri sunulmalıdır.
	15 Çocuklar için bilgilendirme ve destek hizmetleri sunulmalıdır.
	16 Anne-babalara ve çocuklara yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri sunulmalıdır.
	19 Sosyal hizmetlerin sağlık hizmetlerini destekleyici rolü güçlendirilmelidir.
	21 Çocuk güvenliğini esas alan bir takip sistemi kurulmalıdır.
	30 Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.
	31 Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.
	32 Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.
	33 Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.
	34 Mevzuatın düzenli analizi, yeniden düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.
	35 İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.
	36 Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.
	37 Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.
	38 Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.
Eğitim	5 Tüm çocuklara kaliteli uzaktan eğitim sunulmasına yönelik planlama yapılmalıdır.
	6 Tüm çocukların eğitime erişimlerini sağlayacak araçlara ve ortama sahip olması sağlanmalıdır.
	7 Okul ile bağı zayıf olan, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara özgü plan ve destekler sunulmalıdır.
	8 Çocukların eğitime erişimleri için alternatif araçlar ile kullanılacak içerikler hazırlanmalıdır.
	9 Okulların ve uzaktan eğitim araçlarının aile eğitimini de kapsamı sağlanmalıdır.
	10 Devamsızlık takip sistemi güçlendirilmelidir.
	11 Okulları kapatma kararı kapsamlı bir değerlendirme sonucu alınmalıdır.
	12 Her okulun bir çocuk koruma politikası olmalıdır.
	13 Okullar ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.

Eğitim	14	Anne-babalara ve topluma yönelik yaygın bilgilendirme hizmetleri sunulmalıdır.	
	15	Çocuklar için bilgilendirme ve destek hizmetleri sunulmalıdır.	
	16	Anne-babalara ve çocuklara yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri sunulmalıdır.	
	17	Anne-babalar, çocuklarına destek olma konusunda güçlendirilmelidir.	
	18	Çocuklar dijital risklere karşı korunmalıdır.	
	20	Çocuk bakım desteği sağlanmalıdır.	
	21	Çocuk güvenliğini esas alan bir takip sistemi kurulmalıdır.	
	30	Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.	
	31	Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.	
	32	Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.	
	33	Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.	
	34	Mevzuatın düzenli analizi, yeniden düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.	
	35	İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.	
	36	Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.	
	37	Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.	
	38	Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.	
	Sosyal Hizmetler	3	Sağlık kuruluşları ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.
		7	Okul ile bağı zayıf olan, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara özgü plan ve destekler sunulmalıdır.
12		Her okulun bir çocuk koruma politikası olmalıdır.	
13		Okullar ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.	
14		Anne-babalara ve topluma yönelik yaygın bilgilendirme hizmetleri sunulmalıdır.	
15		Çocuklar için bilgilendirme ve destek hizmetleri sunulmalıdır.	
16		Anne-babalara ve çocuklara yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri sunulmalıdır.	
17		Anne-babalar, çocuklarına destek olma konusunda güçlendirilmelidir.	
18		Çocuklar dijital risklere karşı korunmalıdır.	
19		Sosyal hizmetlerin sağlık hizmetlerini destekleyici rolü güçlendirilmelidir.	
20		Çocuk bakım desteği sağlanmalıdır.	
21		Çocuk güvenliğini esas alan bir takip sistemi kurulmalıdır.	
22		Gözetimsiz kalan çocukların hızlı tespit edilmesini sağlayacak bir ağ oluşturulmalıdır.	
23		Sosyal hizmet çalışanlarının yakınlarının bakımının sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.	

Sosyal Hizmetler	24	Sosyal hizmet çalışanlarının desteklenmesini sağlayacak rehberler hazırlanmalıdır.
	25	Çocuklara yönelik sosyal koruma hizmetleri güçlendirilmelidir.
	26	İşlevsel bir yardım hattı oluşturulmalıdır.
	27	Risk haritası çıkararak planlama yapılmalıdır.
	28	Çocuk dostu alanlar oluşturulmalıdır.
	30	Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.
	31	Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.
	32	Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.
	33	Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.
	34	Mevzuatın düzenli analizi, yeniden düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.
	35	İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.
	36	Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.
	37	Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.
	38	Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.
Sosyal Güvenlik	20	Çocuk bakım desteği sağlanmalıdır.
	25	Çocuklara yönelik sosyal koruma hizmetleri güçlendirilmelidir.
	27	Risk haritası çıkararak planlama yapılmalıdır.
	29	Ekonomik destek sağlanmalıdır.
	30	Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.
	31	Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.
	32	Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.
	33	Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.
	34	Mevzuatın düzenli analizi, yeniden düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.
	35	İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.
36	Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.	
37	Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.	
38	Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.	

Tablo 4. Salgın ve doğal afetler sırasında ve sonrasında çocuk koruma hizmetlerinin güçlendirilmesine yönelik önerilerin sonuç bazlı sınıflandırması

Sonuç	No	Öneri	
<p>I</p> <p>Çocuklar hayatlarını kaybediyorlar / kalıcı beden ve ruh sağlığı sorunları yaşıyorlar.</p>	1	Sağlık kuruluşları ve personelinin hizmetlerini sürdürebilmesine yönelik planlama yapılmalıdır.	
	2	Sağlık çalışanlarının yakınlarının bakımının sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.	
	3	Sağlık kuruluşları ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.	
	14	Anne-babalara ve topluma yönelik yaygın bilgilendirme hizmetleri sunulmalıdır.	
	15	Çocuklar için bilgilendirme ve destek hizmetleri sunulmalıdır.	
	16	Anne-babalara ve çocuklara yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri sunulmalıdır.	
	19	Sosyal hizmetlerin sağlık hizmetlerini destekleyici rolü güçlendirilmelidir.	
	27	Risk haritası çıkararak planlama yapılmalıdır.	
	28	Çocuk dostu alanlar oluşturulmalıdır.	
	30	Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.	
	31	Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.	
	32	Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.	
	33	Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.	
	34	Mevzuatın düzenli analizi, yeniden düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.	
	35	İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.	
	<p>Korunması beklenen hak</p> <p>ÇHS m. 6</p> <p>ÇHS m. 24</p>	36	Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.
		37	Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.
38		Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.	
<p>II</p> <p>Çocuklar yetersiz ve dengesiz beslenmeye bağlı gelişim sorunları yaşıyorlar.</p>	1	Sağlık kuruluşları ve personelinin hizmetlerini sürdürebilmesine yönelik planlama yapılmalıdır.	
	3	Sağlık kuruluşları ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.	
	14	Anne-babalara ve topluma yönelik yaygın bilgilendirme hizmetleri sunulmalıdır.	
	20	Çocuk bakım desteği sağlanmalıdır.	
	27	Risk haritası çıkararak planlama yapılmalıdır.	
	29	Ekonomik destek sağlanmalıdır.	
	30	Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.	

<p>II</p> <p>Korunması beklenen hak ÇHS m. 24 ÇHS m. 27</p>	31	Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.
	32	Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.
	33	Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.
	34	Mevzuatın düzenli analizi, yeniden düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.
	35	İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.
	36	Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.
	37	Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.
	38	Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.
<p>III</p> <p>Çocuklar yeterli akademik ve psiko-sosyal eğitim alamıyor / eğitimden kopuyor.</p>	5	Tüm çocuklara kaliteli uzaktan eğitim sunulmasına yönelik planlama yapılmalıdır.
	6	Tüm çocukların eğitime erişimlerini sağlayacak araçlara ve ortama sahip olması sağlanmalıdır.
	7	Okul ile bağı zayıf olan, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara özgü plan ve destekler sunulmalıdır.
	8	Çocukların eğitime erişimleri için alternatif araçlar ile kullanılabilecek içerikler hazırlanmalıdır.
	9	Okulların ve uzaktan eğitim araçlarının aile eğitimini de kapsamaya sağlanmalıdır.
	10	Devamsızlık takip sistemi güçlendirilmelidir.
	11	Okulları kapatma kararı kapsamlı bir değerlendirme sonucu alınmalıdır.
	12	Her okulun bir çocuk koruma politikası olmalıdır.
	13	Okullar ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.
	14	Anne-babalara ve topluma yönelik yaygın bilgilendirme hizmetleri sunulmalıdır.
	16	Anne-babalara ve çocuklara yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri sunulmalıdır.
	24	Sosyal hizmet çalışanlarının desteklenmesini sağlayacak rehberler hazırlanmalıdır.
	27	Risk haritası çıkararak planlama yapılmalıdır.
	28	Çocuk dostu alanlar oluşturulmalıdır.
	29	Ekonomik destek sağlanmalıdır.
30	Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.	
<p>Korunması beklenen hak ÇHS m. 28 ÇHS m. 31</p>	31	Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.
	32	Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.
	33	Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.

III	34	Mevzuatın düzenli analizi, yeniden düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.
	35	İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.
	36	Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.
	37	Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.
	38	Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.
	IV Çocuklar çalıştırılıyor veya evlendiriliyor.	5
6		Tüm çocukların eğitime erişimlerini sağlayacak araçlara ve ortama sahip olması sağlanmalıdır.
10		Devamsızlık takip sistemi güçlendirilmelidir.
11		Okulları kapatma kararı kapsamlı bir değerlendirme sonucu alınmalıdır.
12		Her okulun bir çocuk koruma politikası olmalıdır.
13		Okullar ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.
14		Anne-babalara ve topluma yönelik yaygın bilgilendirme hizmetleri sunulmalıdır.
15		Çocuklar için bilgilendirme ve destek hizmetleri sunulmalıdır.
17		Anne-babalar, çocuklarına destek olma konusunda güçlendirilmelidir.
21		Çocuk güvenliğini esas alan bir takip sistemi kurulmalıdır.
23		Sosyal hizmet çalışanlarının yakınlarının bakımının sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.
25		Çocuklara yönelik sosyal koruma hizmetleri güçlendirilmelidir.
26		İşlevsel bir yardım hattı oluşturulmalıdır.
27		Risk haritası çıkararak planlama yapılmalıdır.
29		Ekonomik destek sağlanmalıdır.
30		Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.
31		Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.
32		Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.
33		Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.
Korunması beklenen hak ÇHS m. 32 ÇHS m. 19		34
	35	İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.
	36	Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.

IV	37	Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.	
	38	Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.	
V	1	Sağlık kuruluşları ve personelinin hizmetlerini sürdürebilmesine yönelik planlama yapılmalıdır.	
	3	Sağlık kuruluşları ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.	
Çocuklar fiziksel, cinsel, duygusal veya dijital istismara maruz kalıyor.	7	Okul ile bağı zayıf olan, özel eğitime ihtiyacı olan çocuklara özgü plan ve destekler sunulmalıdır.	
	10	Devamsızlık takip sistemi güçlendirilmelidir.	
	11	Okulları kapatma kararı kapsamlı bir değerlendirme sonucu alınmalıdır.	
	12	Her okulun bir çocuk koruma politikası olmalıdır.	
	13	Okullar ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.	
	14	Anne-babalara ve topluma yönelik yaygın bilgilendirme hizmetleri sunulmalıdır.	
	15	Çocuklar için bilgilendirme ve destek hizmetleri sunulmalıdır.	
	16	Anne-babalara ve çocuklara yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri sunulmalıdır.	
	17	Anne-babalar, çocuklarına destek olma konusunda güçlendirilmelidir.	
	18	Çocuklar dijital risklere karşı korunmalıdır.	
	19	Sosyal hizmetlerin sağlık hizmetlerini destekleyici rolü güçlendirilmelidir.	
	20	Çocuk bakım desteği sağlanmalıdır.	
	21	Çocuk güvenliğini esas alan bir takip sistemi kurulmalıdır.	
	22	Gözetimsiz kalan çocukların hızlı tespit edilmesini sağlayacak bir ağ oluşturulmalıdır.	
	23	Sosyal hizmet çalışanlarının yakınlarının bakımının sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.	
	24	Sosyal hizmet çalışanlarının desteklenmesini sağlayacak rehberler hazırlanmalıdır.	
	25	Çocuklara yönelik sosyal koruma hizmetleri güçlendirilmelidir.	
	26	İşlevsel bir yardım hattı oluşturulmalıdır.	
	27	Risk haritası çıkararak planlama yapılmalıdır.	
	28	Çocuk dostu alanlar oluşturulmalıdır.	
	29	Ekonomik destek sağlanmalıdır.	
	30	Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.	
	31	Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.	
	32	Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.	
	Korunması beklenen hak		
	ÇHS m. 19	29	Ekonomik destek sağlanmalıdır.
	ÇHS m. 20	30	Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.
	ÇHS m. 25	31	Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.
ÇHS m. 34	31	Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.	
ÇHS m. 39	32	Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.	

V	33	Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.	
	34	Mevzuatın düzenli analizi, yeniden düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.	
	35	İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.	
	36	Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.	
	37	Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.	
	38	Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.	
	VI	4	Hastane güvenliğinin sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.
		11	Okulları kapatma kararı kapsamlı bir değerlendirme sonucu alınmalıdır.
13		Okullar ile sosyal hizmetlerin entegrasyonu sağlanmalıdır.	
14		Anne-babalara ve topluma yönelik yaygın bilgilendirme hizmetleri sunulmalıdır.	
15		Çocuklar için bilgilendirme ve destek hizmetleri sunulmalıdır.	
17		Anne-babalar, çocuklarına destek olma konusunda güçlendirilmelidir.	
20		Çocuk bakım desteği sağlanmalıdır.	
21		Çocuk güvenliğini esas alan bir takip sistemi kurulmalıdır.	
22		Gözetimsiz kalan çocukların hızlı tespit edilmesini sağlayacak bir ağı oluşturulmalıdır.	
23		Sosyal hizmet çalışanlarının yakınlarının bakımının sağlanmasına yönelik planlama yapılmalıdır.	
25		Çocuklara yönelik sosyal koruma hizmetleri güçlendirilmelidir.	
26		İşlevsel bir yardım hattı oluşturulmalıdır.	
27		Risk haritası çıkararak planlama yapılmalıdır.	
30		Farklı risk türlerini dikkate alan bir planlama yapılmalıdır.	
31		Sektörler ve kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve iş akışları düzenlenmelidir.	
32		Düzenli araştırmalar yapılmalı ve buna yönelik veri toplama sistemi oluşturulmalıdır.	
33		Salgın ve doğal afetlerde çocukların korunmasına yönelik ulusal plan ve yerel programlar hazırlanmalıdır.	
34		Mevzuatın düzenli analizi, yeniden düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.	
35		İnsan kaynakları veri tabanı oluşturulmalı ve personelin desteklenmesi sağlanmalıdır.	
Korunması beklenen hak ÇHS m.19 ÇHS m.39		36	Çocukların ihtiyaç duyacakları hizmet türlerine göre kurum ve hizmetlere ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.
	37	Salgın ve doğal afetler ile mücadele sürecine yönelik bir iletişim stratejisi hazırlanmalıdır.	
	38	Doğru bilgi için toplanma noktası oluşturulmalıdır.	

Kaynakça

Raporda kullanılan kaynaklar aşağıda rapor bölümlerine göre sınıflandırılarak sunulmuştur. Kaynakların tamamına ÇOKMED web sitesi üzerinden ulaşılabilir:

www.cokmed.net/kutuphane.html

GİRİŞ

- Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (2020). *Statement on the Coronavirus Disease (Covid-19) Pandemic and Economic, Social and Cultural Rights*.
- Fischer, H. T., Elliott, L. ve Bertrand, S. L. (2018). *Guidance Note: Protection of Children During Infectious Disease Outbreaks*. The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action.
- Küppers, B. Mischo, F. Pazdzierny, T. ve Strube, F. (2018). *Most Disaster Victims are Children*. *World Risk Report 2018*.
- UNICEF. (2017). *UNICEF Humanitarian Action for Children 2017*.
- WHO. (2020). *Addressing Violence Against Children, Women and Older People During the COVID-19 Pandemic: Key Actions*.

Bölüm I. Salgın ve Doğal Afetlerin Ortaya Çıkardığı Risk Faktörleri

- Bayar, A.A., Günçavdı, Ö. ve Levent, H. (2020). *COVID-19 Salgınının Türkiye'de Gelir Dağılımına Etkisi ve Mevcut Politika Seçenekleri*. İstanPol (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü) Politika Raporu.
- Kestel, T. (2020). *Pandeminin Yoksulluğa Etkileri*. *Sosyal Hizmet*, Temmuz-Aralık 2020.
- Konteh, F. (2017). *After the Outbreak*. World Vision UK and Tearfund.
- Parolin, Z. (2020). *Share of Children with Unemployed Parents Reach Historic Highs During the COVID-19 Pandemic*. *Poverty and Social Policy Brief*, 4(19).
- Street Child. (2020). *COVID-19 Crisis Response – Rapid Assessment Report*.
- Şahin, İ. ve Kılıç, T. (2016). *Türkiye'de 1980-2014 Yılları Arasında Görülen Depremlerin Ekonomik Etkileri*. *Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisadi Yenilik Dergisi*, 4 (1), 33-41.
- TMMOB (2010). *Türkiye'de Deprem Gerçeği ve Hastanelerin Durumu*. *Türkiye Mühendislik Haberleri (TMH)*, 2020/3-4, 461-2.
- TTB (2020). *COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu*.
- You, D., Lindt, N., Allen, R., Hansen, C., Beise, J. ve Blume, S. (2020). *Migrant and Displaced Children in the Age of Covid-19*. *Migration Policy Practice*, 10(2), 32-39.

Bölüm II. Salgın ve Doğal Afetlerin Çocukları Koruyucu Çevre Üzerindeki Etkileri

- Banerjee, D. ve Rai, M. (2020). *Social Isolation in Covid-19: The Impact of Loneliness*. *International Journal of Social Psychiatry*, 66(6), 525-527.
- Bıkmazer, A., Kadak, M. T., Görmez, V., Doğan, U., Aslankaya, Z. D., Bakır, F., Tarakçıoğlu, M. C., Kaya, İ., Gümüş, Y. Y., Esin, İ. S., Karayağmurlu, A., Adak, İ., Yaylacı, F., Güller, B., Tanır, Y., Koyuncu, Z., Serdengeçti, N., Ermiş, Ç., Kaçmaz, G., Gülşen, H., Doğru, H., Bayatı, M., Üstündağ, B., Gökler, E., Özyurt, G., Baykara, B., Ekinci, Ö., Başgöl, Ş.S., Görmez, A., Emiroğlu, N.İ., Türkçapar, H. ve Öztürk, M. (2020). *Parental Psychological Distress Associated with COVID-19 Outbreak: A Large-Scale Multicenter Survey From Turkey*. *International Journal of Social Psychiatry*.
- Brooks, S.K., Webster, R.K., Smith, L.E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N. ve Rubin G.J. (2020). *The Psychological Impact of Quarantine and How to Reduce It: Rapid Review of the Evidence*. *The Lancet*, 395(10227), 912-920.
- Brown, S.M., Doom, J.R., Lechuga-Pena, S., Watamura, S.E. ve Koppels, T. (2020). *Stress and Parenting During the Global COVID-19 Pandemic*. *Child Abuse and Neglect*.

- Crayne, M.P. (2020). [The Traumatic Impact of Job Loss and Job Search in the Aftermath of Covid-19](#). *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice and Policy*, 12(S1), S180-S182.
- Davidson, B., Schmidt, E., Mallar, C., Mahmoud, F., Rothenberg, W., Hernandez, J., Berkovits, M., Jent, J., Delamater, A. ve Nalate, R. (2020). [Risk and Resilience of Well-Being in Caregivers of Young Children in Response to the COVID-19 Pandemic](#). *Translational Behavioral Medicine*.
- Miller, J.J., Cooley, M.E. ve Mihalec-Adkins, B.P. (2020). [Examining the Impact of COVID-19 on Parental Stress: A Study of Foster Parents](#). *Child and Adolescent Social Work Journal*.
- Osofsky, J.D., Osofsky, H.J. ve Mamon, H.Y. (2020). [Psychological and Social Impact of Covid-19](#). *American Psychological Association*, 12(5), 468-469.
- Reynolds, D., Garay J., Deamond S., Moran M., Gold W. ve Styra R. (2008). [Understanding, Compliance and Psychological Impact of the SARS Quarantine Experience](#). *Epidemiology & Infection*, 136(7), 997-1007.
- Romanou, E. ve Belton, E. (2020). [Isolated and Struggling: Social Isolation and The Risk of Child Maltreatment](#). In *Lockdown and Beyond*. NSPCC.
- Tamo, A.R.T. (2020). [An Analysis of Mother Stress Before and During COVID-19 Pandemic: The Case of China](#). *Health Care for Women International*.

Bölüm III. Salgın ve Doğal Afetlerin Çocuk Koruma Hizmetlerinde Yarattığı Sonuçlar

- Bayar, A.A., Günçavdı, Ö. ve Levent, H. (2020). [COVID-19 Salgınının Türkiye'de Gelir Dağılımına Etkisi ve Mevcut Politika Seçenekleri](#). İstanPol (İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü) Politika Raporu.
- BBOM. (2020). [Pandemi Döneminde Çocukların Hallerine Dair Çevrimiçi Bir Araştırma](#).
- Birleşmiş Milletler. (2020). [Politika Notu: COVID-19 Salgınının Çocuklar Üzerindeki Etkileri](#).
- Boğaziçi Üniversitesi SPF (Sosyal Politika Forumu) (2020). [COVID-19 Salgınında İstanbul'da Çalışanların Deneyimleri](#).
- Child Rights Now. (2020). [Policy Brief: Ending Violence against Children and Covid-19](#).
- Eğitim-Sen. (2020). [Salgın Günlerinde Uzaktan Eğitim Çalıştayı Sonuç Raporu](#).
- ERG. (2020). [Eğitim Yönetişimi ve Finansmanı](#).
- Eyimaya, A.O. ve Irmak, A.Y. (2021). [Relationship between Parenting Practices and Children's Screen Time During the COVID-19 Pandemic in Turkey](#). *Journal of Pediatric Nursing*, 56, 24-29.
- Görmüş, K. ve Arslançoç, S. (2020). [Sosyal Hizmet Perspektifinden COVID-19 Salgını Sürecinde Aile İçi Şiddet Olgusuna Dair Genel Bir Değerlendirme](#). *Sosyal Hizmet*, Temmuz-Aralık 2020.
- Gromada, A. Richardson, D. ve Rees, G. (2020). [Childcare in a Global Crisis: The Impact of COVID-19 on Work and Family Life](#). *UNICEF Innocenti Research Brief*.
- İşlek, E., Özatkan, Y., Bilir, M.K., Arı, H.O., Çelik, H. ve Yıldırım, H.H. (2020). [COVID-19 Pandemi Yönetiminde Türkiye Örneği: Sağlık Politikası Uygulamaları ve Stratejileri](#). TÜSPE (Türkiye Sağlık Politikaları Enstitüsü).
- Kalkınma Atölyesi. (2020b). [Pandemi Döneminde Öğretmen Olmak](#).
- Kara, E. (2020). [Kovid-19 Pandemisindeki Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Hizmet İşgücünün İşlevi](#). *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 28-34.
- NSPCC. (2020). [The Impact of the Coronavirus Pandemic on Child Welfare: Domestic Abuse](#).
- Parolin, Z. ve Wimer, C. (2020). [Forecasting Estimates of Poverty during the COVID-19 Crisis](#). *Poverty and Social Policy Brief*, 4(6).
- Plan International. (2014). [Young Lives on Lockdown: The Impact of Ebola on Children and Communities in Liberia](#).
- Richardson, D., Carraro, A., Cebotari, V., Gromada, A. ve Ress, G. (2020). [Supporting Families and Children Beyond Covid-19](#). UNICEF Innocenti Office of Research.
- Romanou, E. ve Belton, E. (2020). [Isolated and Struggling: Social Isolation and The Risk of Child Maltreatment](#). In *Lockdown and Beyond*. NSPCC.
- Sistovaris, M., Fallon, B., Miller, S., Birken, C., Denburg, A., Jenkins, J., Levine, J., Mishna, F., Sokolowski, M. ve Stewart, S. (2020). [Child Welfare and Pandemics: Literature Scan](#). Toronto: University of Toronto.

- Tolu, Ö. (2020). [Salgın Günlerinde Eğitim](#). İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi 23 Nisan Özel Yayını.
- UNICEF. (2020a). [Children in Lockdown: What Coronavirus Means for UK Children](#).
- UNICEF. (2020f). [Lives Upended: How COVID-19 Threatens the Futures of 600 Million South Asian Children](#).
- UNICEF. (2020g). [Protecting Children from Violence in the Time of Covid-19: Disruptions in Prevention and Response Services](#).
- UNICEF. (2020k). [Averting a Lost Covid Generation](#).
- UNICEF ve ITU. (2020). [How Many Children and Young People Have Internet Access at Home](#).
- United Nations. (2020a). [Policy Brief: COVID-19 and People on the Move](#).
- Uysal, G. ve Genç, Y. (2019). [Üç Çocuktan Biri Maddi Yoksunluk İçinde Büyüyor](#). *Betam Araştırma Notu*, 19/241.
- World Vision. (2020b). [Policy Brief: COVID-19 and Risks to Children's Health and Nutrition](#).

Bölüm IV. Salgın ve Doğal Afetlerin Çocuklar Açısından Sonuçları

- Akoğlu, G. ve Karaaslan, B.T. (2020). [COVID-19 ve İzolasyon Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Olası Psikososyal Etkileri](#). *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 99-103.
- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. (2016). [Inter-Agency Toolkit: Supporting the Protection Needs of Child Labourers in Emergencies](#).
- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. (2020d). [Technical Note: COVID-19 and Child Labour](#).
- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action, End Violence Against Children, UNICEF ve WHO. (2020). [COVID-19: Protecting Children from Violence, Abuse and Neglect in the Home](#).
- Bakrania, S., Chavez, C., Ipince, A., Rocca, M., Oliver, S., Claire, S. ve Subrahmanian, R. (2020). [Impacts of Pandemics and Epidemics on Child Protection Lessons Learned from a Rapid Review in the Context of Covid-19](#). *UNICEF Innocenti Working Paper*, 5.
- Campbell, A. M. (2020). [An Increasing Risk of Family Violence During the COVID-19 Pandemic: Strengthening Community Collaborations to Save Lives](#). *Forensic Science International: Reports* 2, (100089).
- Center for Sports and Human Rights. (2020). [An Overview of the Sport-Related Impacts of the COVID-19 Pandemic on Children](#).
- Child Rights Now. (2020). [Policy Brief: Ending Violence against Children and Covid-19](#).
- Clay, J. M. ve Parker, M. O. (2020). [Alcohol Use and Misuse During the COVID-19 Pandemic: A Potential Public Health Crisis?](#) *The Lancet: Public Health* 5(5).
- CRED (Centre for Research on the Epidemiology of Disasters) ve UNISDR (United Nations Office for Disaster Risk Reduction). (2018). [Economic Losses, Poverty and Disasters \(1998-2017\)](#).
- Cuartas, J. (2020). [Heightened Risk of Child Maltreatment Amid the COVID-19 Pandemic can Exacerbate Mental Health Problems for the Next Generation](#). *American Psychological Association*, 12(S1), S195-S196.
- Curtis, T., Miller, B.C. ve Berry, E.H. (2000). [Changes in Reports and Incidence of Child Abuse Following Natural Disasters](#). *Child Abuse and Neglect*, 24(9), 1151-1162.
- Cuschieri, S. ve Grech, S. (2020). [Covid-19: A One-Way Ticket to a Global Childhood Obesity Crisis?](#) *Journal of Diabetes and Metabolic Disorders*.
- ERG. (2020). [Eğitim Yönetişimi ve Finansmanı](#).
- Ergönen, A.T., Biçen, E. ve Ersoy, G. (2020). [COVID-19 Salgınında Ev İçi Şiddet](#). *Adli Tıp Bülteni*, 25, 48-57.
- Eurochild. (2020). [Growing Up in Lockdown: Europe's Children in the Age of Covid-19](#). 2020 Eurochild Report.
- Fischer, H. T., Elliott, L. ve Bertrand, S. L. (2018). [Guidance Note: Protection of Children During Infectious Disease Outbreaks](#). The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action.
- Graber, K.M., Byrne, E.M., Goodacre, E.J., Kirby, N., Kulkarni, K., O'Farrelly, C. ve Ramchandani, P.G. (2020). [A Rapid Review of the Impact of Quarantine and Restricted Environments on Children's Play and the Role of Play in Children's Health](#). *Child Care Health Dev.* 1-11.
- Gupta, J. ve Agrawal, A. (2010). [Chronic Aftershocks of an Earthquake on the Well-Being of Children in Haiti: Violence, Psychosocial Health and Slavery](#). *Canadian Medical Association Journal*, 182(18), 1997-1999.

- ILO ve UNICEF. (2020). [COVID-19 and Child Labour: A Time of Crisis, A Time to Act.](#)
- Interpol. (2020). [Threats and Trends: Child Sexual Exploitation and Abuse – COVID-19 Impact.](#)
- Kofman, Y.B. ve Garfin, D.R. (2020). [Home Is Not Always a Haven: The Domestic Violence Crisis Amid the COVID-19 Pandemic.](#) *American Psychological Association*, 12(S1), S199-S201.
- Li, A. M., Chan, C. H. ve Chan, D. F. (2004). [Long-Term Sequelae of SARS in Children.](#) *Paediatric Respiratory Reviews*, 5(4), 296–299.
- Miranda, D.M., Athanasio, B.S, Oliveira, A.C.S. ve Simoes-e-Silva, A.C. (2020). [How Is COVID-19 Pandemic Impacting Mental Health of Children and Adolescents?](#) *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 51.
- Morelli, M., Cattelino, E., Baiocco, R., Trumello, C., Babore, A., Candelori, C. ve Chirumbolo, A. (2020). [Parents and Children During the COVID-19 Lockdown: The Influence of Parenting Distress and Parenting Self-Efficacy on Children's Emotional Well-Being.](#) *Frontiers in Psychology*, 11.
- Nogueira-de-Almeida, C. A., Del Ciampo, L. A., Ferraz, I. S., Del Ciampo, I., Contini, A. A. ve Ued, F. (2020). [COVID-19 and Obesity in Childhood and Adolescence: A Clinical Review.](#) *Jornal de Pediatria*, 96(5), 546–558.
- OECD. (2018). [Children and Young People's Mental Health in the Digital Age.](#)
- OECD. (2020). [Combatting COVID-19's Effect on Children.](#)
- Öztürk, M.S., Yılmaz, N., Erbil, D.D. ve Hazer, O. (2020). [COVID-19 Pandemi Döneminde Hanehalkındaki Çatışma ve Birlik-Beraberlik Durumunun İncelenmesi.](#) *Turkish Studies*, 15(4), 295-314.
- Palacio-Ortiz, J.D., Londono-Herrera, J.P., Nanclares-Márquez, A. Robledo-Rengifo, P. ve Quintero-Cadavid, C.P. (2020). [Psychiatric Disorders in Children and Adolescents during the COVID-19 Pandemic.](#) *Rev. Colomb. Psiquiat*, 49(4), 279-288.
- Peterman, A., Potts, A., O'Donnell, M., Thompson, K., Shah, N., Oertelt-Prigione, S. ve Van Gelder, N. (2020). [Pandemics and Violence Against Women and Children.](#) Washington D.C: Center for Global Development, *Working Paper*, 528.
- Phelps, C. ve Sprey, L.L. (2020). [Children and the COVID-19 Pandemic.](#) *American Psychological Association*, 12(S1), S73-S75.
- Plan International, Save the Children, Terre des Hommes, UNICEF ve World Vision. (2016). [One Year After the Nepal Earthquake.](#)
- Rezaeian, M. (2013). [The Association Between Natural Disasters and Violence: A Systematic Review of the Literature and a Call for More Epidemiological Studies.](#) *Journal of Research in Medical Sciences*, 18(12), 1103-1107.
- Romanou, E. ve Belton, E. (2020). [Isolated and Struggling: Social Isolation and The Risk of Child Maltreatment, In Lockdown and Beyond.](#) NSPCC.
- Safe to Learn. (2020a). [Safe to Learn During Covid-19: Recommendations to Prevent and Respond to Violence against Children in All Learning Environments.](#)
- Save the Children. (2004b). [Emergencies and the Psychosocial Care and Protection of Affected Children.](#)
- Save the Children. (2020c). [The Hidden Impact of COVID-19 on Child Protection and Wellbeing.](#)
- Save the Children, UNICEF, Plan, World Vision. (2016). [Children's Ebola Recovery Assessment: Sierra Leone.](#)
- Shrestha, A., Bhusal, C.K., Shrestha, B. ve Bhattarai, K. D. (2020). [Nutritional Status of Children and Its Associated Factors in Selected Earthquake-Affected VDCs of Gorkha District, Nepal.](#) *International Journal of Pediatrics*, 2020, 5849548.
- Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi. (2020). [COVID-19 Karantinasından Kadının Etkilenimi ile Kadın ve Çocuğa Yönelik Şiddete İlişkin Türkiye Araştırma Raporu.](#)
- Street Child. (2020). [COVID-19 Crisis Response – Rapid Assessment Report.](#)
- Taddei, L. (2020). [Impact of COVID-19 on Online Child Exploitation.](#) London: We PROTECT Global Alliance.
- Tso, W.W.Y., Wong, R.S., Tung, K.T.S., Rao, N., Fu, K.W., Yam, J.C.S., Chua, G.T., Chen, E.Y.H., Lee, T.M.C., Chan, S.K.W., Wong, W.H.S., Xiong, X., Chui, C.S., Li, X., Wong, K., Leung, C., Tsang, S.K.M., Chan, G.C.F., Tam, P.K.H., Chan, K.L., Kwan, M.Y.W., Ho, M.H.K., Chow, C.B., Wong, I.C.K. ve Ip, P. (2020). [Vulnerability and Resilience in Children During the COVID-19 Pandemic.](#) *European Child and Adolescent Psychiatry*.
- UNFPA ve UNICEF. (2020). [Child Marriage in COVID-19 Contexts.](#)
- UNICEF. (2020a). [Children in Lockdown: What Coronavirus Means for UK Children.](#)
- UNICEF, WHO ve World Bank Group. (2020). [Levels and Trends in Child Malnutrition.](#)

SALGIN VE DOĞAL AFETLER SIRASINDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI

- UNICEF, World Childhood Foundation, End Violence Against Children, ITU, UNESCO, UNODC, We PROTECT Global Alliance ve World Health Organization (WHO). (2020a). [COVID-19 and Its Implications for Protecting Children Online](#).
- United Nations. (2020c). [Policy Brief: The Impact of COVID-19 on Children](#).
- United Nations. (2020d). [Policy Brief: The Impact of COVID-19 on Food Security and Nutrition](#).
- Usher, K., Bhullar, N., Durkin, J., Gyamfi, N. ve Jackson, D. (2020). [Family Violence and COVID-19: Increased Vulnerability and Reduced Options for Support](#). *International Journal of Mental Health Nursing*, 29(4), 549-552.
- Uysal, G. ve Genç, Y. (2019). [Üç Çocuktan Biri Maddi Yoksunluk İçinde Büyüyor](#). *Betam Araştırma Notu*, 19/241.
- Ünal, B. ve Gülseren, L. (2020). [COVID-19 Pandemisinin Görünmeyen Yüzü: Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet](#). *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23, 89-94.
- Via, E., Estrada-Prat, X., Tor, J., Virgili, C., Fabrega, M., Duran, L., Aida, J.A., Keating, C. ve Dolz, M. (2020). [COVID-19 Pandemic: Increased Risk for Psychopathology in Children and Adolescents?](#)
- Weitzman, A. ve Behrman, J.A. (2016). [Disaster, Disruption to Family Life and Intimate Partner Violence: The Case of the 2010 Earthquake in Haiti](#). *Sociological Science*, 3, 167-189
- Whipple, E. E. ve Webster-Stratton, C. (1991). [The Role of Parental Stress in Physically Abusive Families](#). *Child Abuse & Neglect*, 15(3), 279-291.
- WHO. (2006). [Child Maltreatment and Alcohol](#).
- WHO. (2020). [Addressing Violence Against Children, Women and Older People During the COVID-19 Pandemic: Key Actions](#).
- World Vision. (2020b). [Policy Brief: COVID-19 and Risks to Children's Health and Nutrition](#).
- World Vision. (2020c). [Unmasking the Impact of COVID-19 on Asia's Most Vulnerable Children](#).
- World Vision. (2020d). [COVID-19 Aftershocks: Access Denied](#).
- World Vision. (2020e). [COVID-19 Aftershocks: A Perfect Storm](#).
- World Vision. (2020f). [COVID-19 Aftershocks: Out of Time](#).
- World Vision. (2020h). [Act Now: Experiences and Recommendations of Girls and Boys on the Impact of Covid-19](#).

Kırılgan Gruplar

- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. (2020e). [Teknik Bilgi Notu: COVID-19 ve Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocuklar](#).
- Better Care Network, Alliance ve UNICEF. (2020). [Protection of Children During the COVID-19 Pandemic – Children and Alternative Care](#).
- Childhood Trust. (2020). [Children in Lockdown – The Consequences of the Coronavirus Crisis for Children Living in Poverty](#).
- Consortium for Street Children. (2020). [The Impact of COVID-19 on Children in Street Situations](#).
- Endale, T., Jean, N. ve Birman, D. (2020). [COVID-19 and Refugee and Immigrant Youth: A Community-Based Mental Health Perspective](#). *American Psychological Association*, 12(S1), S225-S227.
- IOM. (2015). [Addressing Human Trafficking and Exploitation in Times of Crisis](#).
- Kalkınma Atölyesi. (2020a). [Fındık Dalda Kalmaz: Koronavirüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocuklarının Fındık Hasadına Katılımına Olası Etkileri ve Önlemler](#).
- Kalkınma Atölyesi. (2020c). [Salgında Ötelenenler](#).
- Kalkınma Atölyesi. (2020d). [Virüs mü, Yoksulluk mu? Koronavirüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocukları ile Bitkisel Üretime Olası Etkisi](#).
- Mardin, D., Özvarış, Ş.B., Sakarya, S., Kayı, İ., Gürsoy, G., Yukarıkır, N. ve Başpınar, A. (2020). [COVID-19 Sürecinde Türkiye'de Göçmen ve Mültecilerin Durumu](#). *Sağlık ve Toplum*, COVID-19, Özel Sayısı, 112-118.
- OECD. (2020). [Combating COVID-19's Effect on Children](#).

- Save the Children. (2020d). [Tipsheet for Disability Inclusion During COVID-19 – Child Protection](#).
- Save the Children. (2020e). [Tipsheet for Disability Inclusion During COVID-19 – Education](#).
- Save the Children. (2020f). [Tipsheet for Disability Inclusion During COVID-19 – Nutrition](#).
- SGDD-ASAM. (2020). [COVID-19 Salgınının Türkiye’de Mülteciler Üzerindeki Etkilerinin Sektörel Analizi](#).
- SPI (Small Projects İstanbul). (2020). [COVID-19 Sürecinde İstanbul’un Farklı Yerleşimlerinde Çocukların Haklarına Erişimi Araştırması: Mülteci Çocuklardan Deneyimler](#).
- UNICEF. (2020e). [Children with Disabilities – Ensuring their Inclusion in COVID-19 Response Strategies and Evidence Generation](#).
- UNICEF. (2020i). [COVID-19 Response: Considerations for Children and Adults with Disabilities](#).
- United Nations. (2020a). [Policy Brief: COVID-19 and People on the Move](#).
- United Nations. (2020b). [Policy Brief: A Disability-Inclusive Response to Covid-19](#).
- You, D., Lindt, N., Allen, R., Hansen, C., Beise, J. ve Blume, S. (2020). [Migrant and Displaced Children in the Age of Covid-19. Migration Policy Practice, 10\(2\), 32-39.](#)

Bölüm VI. Salgın ve Doğal Afetler Sırasında ve Sonrasında Çocuk Koruma Hizmetlerinin Güçlendirilmesine Yönelik Öneriler

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve UNICEF. (2015). [Değerlendirme Raporu: Van-Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi](#).
- Akbaş, A., Akpınar, F., Cucu, S.C., Fırat, M.Ç., Hayran, G., İnce, S., Brohi, Z.Y., Keleş, C. ve Yağbasan, B. (2020). [Yeni Tip Koronavirüs Salgınında İlk Beş Yaşta Çocuklarımızın Gelişimini Destekleme Rehberi](#).
- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. (2019). [Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action](#).
- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. (2020a). [Technical Note: Protection of Children During the Coronavirus Pandemic](#).
- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. (2020b). [Teknik Bilgi Notu: Koronavirüs Pandemisi Sırasında Çocukların Korunması](#).
- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. (2020c). [Technical Note: Adaptation of Child Protection Case Management to COVID-19 Pandemic](#).
- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action. (2020f). [Weighing up the Risks: School Closure and Reopening under Covid-19](#).
- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action, Child Helpline International ve UNICEF. (2020). [Technical Note: Child Helplines and the Protection of Children during the COVID-19 Pandemic](#).
- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action, Save the Children ve UNICEF. (2020). [Social Protection and Child Protection: Working Together to Protect Children from the Impact of COVID-19 and Beyond](#).
- Arigatou International. (2020). [Learning to Live Together: An Activity Booklet for Children during the COVID-19 Pandemic](#).
- Australian Government. (2020a). [COVID-19 Global Online Safety Advice for Parents](#).
- Australian Government. (2020b). [Keeping Children Safe Online During the COVID-19 Pandemic](#).
- Barnett, K. ve Wedge, J. (2010). [Child Protection Systems in Emergencies: A Review of Current Thinking and Experience](#).
- Better Care Network, Save the Children, Alliance ve UNICEF. (2020). [Guidance for Alternative Care Provision During Covid-19](#).
- Better Care Network ve UNICEF. (2020). [It’s Time for Care – Prioritizing Quality Care for Children During the COVID-19 Pandemic](#).
- Bitler, M., Hoynes, H. ve Kuka, E. (2016). [Child Poverty, The Great Recession and the Social Safety Net in the United States. NBER Working Paper Series No. 22682.](#)
- CDEMA ve UNICEF. (2020). [Regional Protocol for the Integrated Protection of Children and Adolescents in Emergency and Disaster Situations](#).
- Council of Europe. (2017). [Parenting in the Digital Age](#).

SALGIN VE DOĞAL AFETLER SIRASINDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI

- Çelik, C., Pehlivan, R., Kinay, Ş., Selim, M., Özkan, A., Dinçer, M., Öztürk, E. ve Tortop, Z. *Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik İstismar ile Mücadele Rehber Kitapçığı*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Yayın No. 07.
- Çocuk Çalışma Grubu (2012). *İnsani Yardım Çalışmalarında Çocuk Korumaya Yönelik Asgari Standartlar*.
- Dreesen, T., Akseer, S., Brossard, M., Dewan, P., Giraldo, J., Kamei, A., Mizunoya, S. ve Ortiz, J.S. (2020). *Promising Practices for Equitable Remote Learning – Emerging Lessons from COVID-19 Education Responses in 127 Countries*. UNICEF Innocenti Research Brief.
- ECDC. (2020). *COVID-19 in Children and the Role of School Settings in COVID-19 Transmission*.
- ECPAT International. (2006). *Protecting Children from Sexual Exploitation and Sexual Violence in Disaster and Emergency Situations*.
- Eğitim-Sen. (2020). *Salgın Günlerinde Uzaktan Eğitim Çalıştayı Sonuç Raporu*.
- Ercan, E.S., Arman, A.R., Emiroğlu, N.İ., Öztop, D.B. ve Yalçın, Ö. (2020). *COVID-19 (Korona) Virüs Salgını Sırasında Aile, Çocuk ve Ergenlere Yönelik Psikososyal ve Ruhsal Destek Rehberi*. Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği.
- Esencan, S.N. (2020). *Pandemide Çocuk Olmak*. İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi 23 Nisan Özel Yayını.
- European Commission. (2020). *EU Strategy for a More Effective Fight Against Child Sexual Abuse*.
- Fischer, H. T., Elliott, L. ve Bertrand, S. L. (2018). *Guidance Note: Protection of Children During Infectious Disease Outbreaks*. The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action.
- Global Protection Cluster. (2016). *Child Protection in Emergencies – Coordination Handbook*.
- Global Education Cluster. (2020). *Safe Back to School: A Practitioner's Guide*.
- Global Protection Cluster. (2020a). *Key Aspects on the Activation of Child Protection Coordination Platforms for Responding to Covid-19*.
- Global Protection Cluster. (2020b). *Needs Identification and Analysis Framework for Child Protection Response Planning during Covid-19*.
- Global Protection Cluster. (2020c). *Child Protection and Covid-19: Data Collection Tips and Key Considerations*.
- Harman, L., Anderson, C., Anderson, N. Fiala, O. ve Wright, Y. (2020). *A Foundation to End Child Poverty. Save the Children*.
- Herrenkohl, T.I., Scott, D., Higgins, D.J., Klika, J.B. ve Lonne, B. (2020). *How COVID-19 Is Placing Vulnerable Children at Risk and Why We Need a Different Approach to Child Welfare*. *Child Maltreatment*.
- IASC (Inter-Agency Standing Committee). (2020). *My Hero Is You: How Kids Can Fight Covid-19*.
- IICRD, CPC Learning Network, Global Protection Cluster, UNICEF, IFRC. (2020). *Children as Partners in Child Protection in COVID-19 Guide*.
- INEE (The Inter-Agency Network for Education in Emergencies). (2004). *Minimum Standards for Education in Emergencies, Chronic Crises and Early Reconstruction*.
- ITU (International Telecommunication Union). (2020a). *Guidelines for Parents and Educators on Child Online Protection*.
- ITU (International Telecommunication Union). (2020b). *Guidelines for Policy Makers on Child Online Protection*.
- ITU (International Telecommunication Union). (2020c). *Guidelines for Industry on Child Online Protection*.
- Kara, E. (2020). *Kovid-19 Pandemisindeki Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Hizmet İşgücünün İşlevi*. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 28-34.
- Kliman, G., Oklan, E. ve Wolfe, H. (2020). *Benim Pandemi Hikayem*. Çeviri ve uyarlama: Prof. Dr. Fevziye Toros.
- Konteh, F. (2017). *After the Outbreak*. World Vision UK and Tearfund.
- MHPSS Collaborative ve Save the Children. (2020). *Tips for Parents and Caregivers during COVID-19 School Closures*.
- Molina, M. (2020). *Covibook*.
- NASP (National Association of School Psychologists) ve NASN (National Association of School Nurses). (2020). *Talking to Children About COVID-19 (Coronavirus) – A Parent Resource*.
- NSTSN (The National Child Traumatic Stress Network). (2020). *Parent/Caregiver Guide to Helping Families Cope with the Coronavirus Disease 2019 (Covid-19)*.

SALGIN VE DOĞAL AFETLER SIRASINDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI

- O'Brien, M., Webster, S. ve Herrick, A. (2007). *Coping with Disasters and Strengthening Systems: A Framework for Child Welfare Agencies*.
- Öğretmen Ağı. (2020). *Yeni Dönemde Okula Uyum Kitapçığı*.
- Öner, Ö. (2020). *COVID-19 ve Çocuklar*. Türkiye Psikiyatri Derneği.
- Parentkind. (2020). *School Closures and Coronavirus – Parent Survey*.
- Plan International. (2010). *Child-Centred Disaster Risk Reduction*.
- Plan International. (2016a). *Child and Adolescent Friendly Spaces – Providing Child Protection and Education in Emergencies*.
- Plan International. (2016b). *Help and Protection Desks*.
- Plan International. (2016c). *Mobile Teams Delivering Child Protection and Education in Emergencies*.
- Plan International. (2018). *Child-Centered Multi-Risk Assessments*.
- Romanou, E. ve Belton, E. (2020). *Isolated and Struggling: Social Isolation and The Risk of Child Maltreatment*. In *Lockdown and Beyond*. NSPCC.
- Safe to Learn. (2020b). *Reopening Schools Safely: Recommendations for Building Back Better to End Violence against Children in and Through Schools*.
- Safe to Learn. (2020c). *Supporting Schools to Provide a Safe Online Learning Experience*.
- SAMHSA (Substance Abuse and Mental Health Services Administration). *Talking with Children: Tips for Caregivers, Parents and Teachers during Infectious Disease Outbreaks*.
- Save the Children. (2004a). *Separated Children: Care and Protection of Children in Emergencies*.
- Save the Children. (2004b). *Emergencies and the Psychosocial Care and Protection of Affected Children*.
- Save the Children. (2004c). *Psychosocial Care and Protection of Children in Emergencies – A Field Guide*.
- Save the Children. (2006). *Child Rights Perspective in Response to Natural Disasters in South Asia*.
- Save the Children. (2007). *Child Protection in Emergencies*.
- Save the Children. (2015). *Protecting Children in Disasters – A Guide for Parks and Recreation Professionals*.
- Save the Children. (2020a). *COVID-19 Child Protection Case Management Guidance*.
- Save the Children. (2020b). *COVID-19 Guidance for Interim Care Centers*.
- Save the Children, UNICEF, Plan, World Vision. (2016). *Children's Ebola Recovery Assessment: Sierra Leone*.
- SGD (Sulukule Gönüllüleri Derneği). (2020). *COVID-19 Sürecinde İstanbul'un Farklı Yerleşimlerinde Çocukların Haklarına Erişimi Araştırması: Karagömrük Örneği*.
- SPI (Small Projects İstanbul). (2020). *COVID-19 Sürecinde İstanbul'un Farklı Yerleşimlerinde Çocukların Haklarına Erişimi Araştırması: Mülteci Çocuklardan Deneyimler*.
- Stevens, A.H. (2019). *Safety Net Enables Faster, More Permanent Exit from Deep Poverty*. *Center for Policy Research, Policy Brief*, 7(6).
- Şen, N.B. (2020). *COVID-19'un Sosyal Boyutu: Koruyucu ve Önleyici Sosyal Hizmet*. *Sosyal Hizmet*, Temmuz-Aralık 2020.
- Tarlabası Toplum Merkezi. (2020). *COVID-19 Sürecinde İstanbul'un Farklı Yerleşimlerinde Çocukların Haklarına Erişimi Araştırması: Tarlabası Örneği*.
- Tokmak, M. (2020). *Çocuklar ve Gençlerin Kısık Seslerini Duyun ve Kulak Verin Lütfen*.
- Trivayi, N., Richardson, D., Gavrilovic, M., Groppo, V., Kajula, L., Valli, E. ve Viola, F. (2020). *A Rapid Review of Economic Policy and Social Protection Responses to Health and Economic Crises and Their Effects on Children*. *UNICEF Innocenti Research Brief*, 2.
- Türk Kızılayı. (2008). *Afetlerde Psikososyal Destek Uygulama Rehberi*.
- UNICEF. (2007). *The Lost Ones: Emergency Care and Family Tracing for Separated Children from Birth to Five Years*.
- UNICEF. (2009). *Psychosocial Support of Children in Emergencies*.

SALGIN VE DOĞAL AFETLER SIRASINDA ÇOCUKLARIN KORUNMASI

- UNICEF. (2010). [Core Commitments for Children in Humanitarian Action](#).
- UNICEF. (2014a). [Acil Durumlarda Çocuk Koruma Eğitimi – Katılımcı El Kitabı](#).
- UNICEF. (2014b). [Acil Durumlarda Çocuklara Yönelik Temel Görevler](#).
- UNICEF. (2016). [Care and Protection of Children in the West African Ebola Virus Disease Epidemic](#).
- UNICEF. (2020b). [Children, Isolation and Quarantine: Preventing Family Separation and Other Child Protection Considerations during the COVID-19 Pandemic](#).
- UNICEF. (2020c). [Psychosocial Support for Children during COVID-19 – A Manual for Parents and Caregivers](#).
- UNICEF. (2020d). [Research on Violence Against Children During the COVID-19 Pandemic](#).
- UNICEF. (2020h). [COVID-19 – Operational Guidance for Implementation and Adaptation of MHPSS Activities for Children, Adolescents and Families](#).
- UNICEF. (2020j). [Responding to the Mental Health and Psychosocial Impact of COVID-19 on Children and Families](#).
- UNICEF. (2020k). [Averting a Lost Covid Generation](#).
- UNICEF, IFSW, The Alliance ve Global Alliance. (2020c). [Social Service Workforce Safety and Wellbeing During the COVID-19 Response – Recommended Actions](#).
- UNICEF, ILO ve UN Women. (2020). [Family-Friendly Policies and Other Good Workplace Practices in the Context of Covid-19: Key Steps Employers Can Take](#).
- UNICEF, WFP ve FAO. (2020). [Mitigating the Effects of the COVID-19 Pandemic on Food and Nutrition of Schoolchildren](#).
- UNICEF, World Childhood Foundation, End Violence Against Children, ITU, UNESCO, UNODC, We PROTECT Global Alliance ve World Health Organization (WHO). (2020b). [COVID-19 and Its Implications for Protecting Children Online – Resource Pack](#).
- United Nations. (2020e). [Policy Brief: Education During COVID-19 and Beyond](#).
- United Nations. (2020d). [Policy Brief: The Impact of COVID-19 on Food Security and Nutrition](#).
- Viner, R. M., Russell, S.J., Croker, H., Packer, J., Ward, J., Stansfield, C., Mytton, O., Bonell, C. ve Booy, R. (2020). [School Closure and Management Practices During Coronavirus Outbreaks Including COVID-19: A Rapid Systematic Review](#). *The Lancet, Child and Adolescent Health*, 4.
- Walsh, K., Wallace, E., Ayling, N. ve Sondergeld, A. (2020). [Best Practice Framework for Online Safety Education](#). Queensland University of Technology.
- WHO. (2015). [Hospital Safety Index Guide for Evaluators](#).
- World Vision. (2020a). [Policy Brief: COVID-19 and Urgent Need for Child-Sensitive Social Protection](#).
- World Vision. (2020b). [Policy Brief: COVID-19 and Risks to Children's Health and Nutrition](#).
- World Vision. (2020g). [Strengthening Livelihoods and Preventing Child Marriage in Times of Covid-19](#).

Kaynak Siteler

Alliance for Child Protection in Humanitarian Action	alliancecpa.org/en/series-of-child-protection-materials/protection-children-during-covid-19-pandemic
Better Care Network	bettercarenetwork.org/library/particular-threats-to-childrens-care-and-protection/resource-center-on-covid-19-and-childrens-care
Council of Europe	www.coe.int/en/web/children/covid-19
CP AoR (Child Protection Area of Responsibility)	www.cpaor.net/COVID-19
CRIN	home.crin.org/readlistenwatch/stories/coronavirus-and-childrens-rights
Global Partnership to End Violence Against Children	www.end-violence.org/protecting-children-during-covid-19-outbreak
Global Protection Cluster	www.globalprotectioncluster.org/covid-19/
ISPCAN	www.ispcan.org/covid19resourcepage/
NSPCC Learning	learning.nspcc.org.uk/safeguarding-child-protection/coronavirus
Plan International	plan-international.org/covid-19-pandemic
Relief Web	reliefweb.int/topics/covid-19-global
Save the Children	resourcecentre.savethechildren.net/spotlight/covid-19-information-and-guidance
Together for Girls	www.togetherforgirls.org/covid-19/
UNICEF	www.unicef.org/coronavirus/covid-19
World Health Organization	www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019



ÇOKMED

ÇOCUK KORUMA MERKEZLERİNİ
DESTEKLEME DERNEĞİ



Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Çocuk Koruma Merkezlerini Destekleme Derneği (ÇOKMED) sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.